ปีที่ ๙ เล่มที่ ๓

วารสารธรรมศาสตร์

ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๓ — แถมสุข นุ่มนนท์

ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา — พรรณี อวนสกุล

ข้าวในสมัยปลายอยุธยา — พรนิภา พฤฒินารากรและทวีศิลป์ สืบวัฒนะ

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี — สุธน ศรีหิรัญ

เมืองลูกหลวงกับการปกครองไทยโบราณ — ศรีศักร วัลลิโภดม

ประวัติศาสตร์คืออะไร — อี. เอช. คาร์

เส้นทางอันตรายในวิชาการประวัติศาสตร์ — สุจิตรา วุฒิเสถียร

คนกับความคิด : ยอร์จ ออร์แวล — สุลักษณ์ ศิวรักษ์

วิจารณ์หนังสือ

แนะนำหนังสือ

Thammasat University

สารบาญวิจารณ์หนังสือ

			หน้า
Changrien (P.),	*Evaluation of Agricultural Development in Thailand (1961–1976)*	สมนึก หัมพันธุ์	๑๕๕
Coombs (P.H.),	*Attacking Rural Poverty : How Nonformal Education Can Help*	อภิชัย พันธเสน	๑๘๔
Hunt (R.N.C.),	*The Theory and Practice of Communism*	จันทิมา อ่องสุรักษ์	๑๖๑
Monroe (W.F.),	*Japan : Financial Markets and the World Economy*	รัศมีขาว ชันตกุล	๑๕๘
Rostow (W.W.),	*Politics and Stages of Growth*	อัมมาร์ สยามวาลา	๑๕๑
Schumacher (E.F.),	*Small Is Beautiful*	ลิลี่ โกศัยยานนท์	๑๕๕
Syamanonda (R.),	*A History of Thailand*	อรุณา สมชาติ	๑๓๒
กาเบรียล ไมเรล	*ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับกรุงสยาม*	ณรงค์ พ่วงพืช	๑๓๔
ช. เชื่อวพุ่มพวง (แปล)	*การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่*	สุนทร สุนันท์ชัย	๑๔๘
ชัยอนันต์ สมุทวณิช	*สรรนิพนธ์ของเทียนวรรณ*	บุพา ชุมจันทร์	๑๓๕
ชัยอนันต์ สมุทวณิช	*๑๔ ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช*	มาญจนี สมเกียรติกุล	๑๔๓
นันทา วรเนติวงศ์	*พระราชากับปีศาจ (ฟรานซิส ไลท์)*	ณรงค์ พ่วงพืช	๑๓๗
มาสุก พงษ์ไพจิตร (แปล)	*เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา*	วนิดา ชัยยงคณ	๑๗๔
สุเทพ อัศวเกียร	*กฎหมายระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศ : พฤติกรรมและเอกสาร*	ชาติปรีดี ฉัตรภูติ	๑๖๗
สุทธิชัย มนัสไพบูลย์	*กรรมกรในระบบนายทุน*	ไกรรงค์ สุวรรณคีรี	๑๗๖
หยุด แสงอุทัย	*พรรคการเมือง*	ทักษ์ เฉลิมเตียรณ	๑๖๕
เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์	*กบฏ ร.ศ. ๑๓๐*	ทรงยศ แววหงษ์	๑๔๐
อักษรศาสตร์ (คณะ) จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย	*รายงานการสัมมนาเรื่องการสอนวิชาภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา*	วัลยา ช้างขวัญยืน	๑๖๓

วิจารณ์หนังสือ

A History of Thailand
Rong Syamanonda
Thai Watana Panich, 1973
203 pp.

หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๑ ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ผู้เขียนกล่าวว่าได้ปรับปรุงให้ทันสมัยและดีขึ้นโดยมีการเพิ่มรูปภาพ และแผนที่ประกอบ คำนำของผู้เขียนในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ ซึ่งปรากฏในเล่ม ผู้เขียนได้แสดงจุดมุ่งหมายในการเขียนหนังสือเล่มนี้ว่า (ขอยกคำพูดของผู้เขียนโดยไม่แปล) *"to present a history of Thailand in English so as to present a Thai point of view to foreign readers"*

ลักษณะการเขียนของผู้เขียนค่อนข้างจะล้าสมัยทั้งในสำนวนการพูดและวิธีการเขียน ผู้เขียนให้ความสนใจในรายละเอียดปลีกย่อยมากเกินไป สิ่งที่สมควรหลีกเลี่ยงได้ผู้เขียนก็ไม่ทำ การพยายามให้ความหมายของคำต่างๆ เช่น สยาม ว่ามาจากไหน ธนบุรีของกรุงเทพฯ ซึ่งมีสร้อยยาวเหยียด ผู้เขียนก็ได้พยายามแปลชนิดคำต่อคำอันนี้เห็นว่าผู้เขียนควรจะได้ใช้เวลากล่าวถึงเรื่องอื่นๆ ที่มีแง่คิดมากกว่า เช่น บทบาทความสำคัญของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัย รัชกาลที่ ๕ และเหตุการณ์สำคัญกรณีวังหน้า มีร.ศ. ๑๑๒ แต่ผู้เขียนกลับเห็นเรื่องเหล่านี้ไม่สำคัญและไม่กล่าวถึงเลยในกรณีวังหน้าก่อความวุ่นวาย ทั้งๆ ที่เป็นเหตุการณ์สำคัญอันหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ การเขียนตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้เขียนหลีกเลี่ยงการใช้เชิงอรรถเพื่อจะให้การเขียนหนังสือเล่มนี้เป็น simple history ซึ่งผู้เขียนมีความคิดในการแบ่ง history ออกเป็น ๒ ชนิด คือ simple history และ complex or advanced history โดยมีข้อแตกต่างอยู่ที่การใส่เชิงอรรถ หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนกล่าวว่าจัดเป็น simple history เพราะไม่มีเชิงอรรถ คอยทำความรำคาญและรบกวนสมาธิในการอ่านของท่านผู้อ่าน วิธีการเขียนเป็นการเล่าเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์มากกว่าจะเป็นการวิเคราะห์ และมีลักษณะเป็นการย่อความ โดยย่อจากเรื่องราวอันมากมายในประวัติศาสตร์ไทย แต่ผู้เขียนก็เล่าเรื่องได้ดีก่อให้เกิดภาพพจน์ได้ และคิดว่าคงจะไม่ทำให้ผู้อ่านชาวต่างชาติเกิดความสับสนในเหตุการณ์ต่างๆ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด ๑๘๖ หน้า ไม่รวมรายชื่อหนังสืออ้างอิง และดัชนีค้นคำ แบ่งออกไปตามยุคสมัยได้ ๑๓ บท เริ่มจับเหตุการณ์ตั้งแต่ถิ่นฐานเดิมและการอพยพของคนไทย การอพยพของคนไทยลงมาสู่แหลมอินโดจีน และแหลมอินโดจีนและอาณาจักรของไทย นี่เป็น ๓ บทแรก (หน้า ๑–๑๙) ในทฤษฎีเกี่ยวกับการอพยพของคนไทยว่ามาจากไหน ผู้เขียนก็ยังมีความเห็นว่ามาจากเทือกเขาอัลไต และขยายมาทางใต้ ผู้เขียนอาจเชื่อความคิดที่ว่าคนไทยอพยพมาจากจีน ดังนั้นจึงได้รวบรวมเอาข้อเขียน และความคิด ของนักคิด นักเขียนต่างๆ มาสนับสนุนทฤษฎีข้างต้นที่ว่า คนไทยได้อาศัยอยู่แถบทะวันตก หรือทะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลเสฉวนเมื่อ ๔๐๐๐ ถึง ๕๐๐๐ ปีมาแล้ว (หน้า ๗) ผู้เขียนไม่ได้แสดงทัศนะของตนเองว่าคิดอย่างไรในเรื่องนี้ อีกทั้งไม่ได้เปิดความคิดให้ผู้อ่านทราบว่าเวลานี้ นักวิชาการรุ่นใหม่ของไทยหลายท่านได้แสดงความคิดพร้อมทั้งให้เหตุผลสนับสนุนว่า คนไทยอาจจะไม่ได้อพยพมาจากที่ไหนเลยก็เป็นได้

บทที่ ๔ (หน้า ๒๐–๓๑) เป็นเรื่องราวการเริ่มต้นและสิ้นสุดของยุคสุโขทัย ซึ่งผู้เขียนได้

กล่าวถึงพระมหากษัตริย์แต่ละองค์อย่างย่อ ๆ แต่ให้ความสำคัญแก่รัชกาลพ่อขุนรามคำแหงเป็นพิเศษ

บทที่ ๕ เป็นเรื่องของยุคอยุธยา ทั้งแต่เริ่มสถาปนาจนสิ้นยุคการเสียกรุงครั้งแรก (หน้า ๓๒–๕๒) ไม่มีอะไรใหม่นอกจากการเล่าเรื่องกษัตริย์แต่ละองค์เช่นเดียวกับยุคสุโขทัย เป็นการย่อความจากพงศาวดารโดยดี

บทที่ ๖ เป็นการกู้อิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (หน้า ๕๓–๖๑)

บทที่ ๗ เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา (หน้า ๖๒–๘๓) และสรุปสิ้นสุดยุคอยุธยาลงในบทที่ ๘ ทั้งแต่หน้า ๘๔ ถึง ๙๒

บทที่ ๙ มาในยุครุงธนบุรีซึ่งมีไม่กี่หน้า ทั้งแต่หน้า ๙๓–๙๙ ได้กล่าวอย่างย่อถึงการกอบกู้เอกราชของไทยในครั้งที่ ๒ ซึ่งเสียแก่พม่าเช่นในครั้งแรก ชี้ให้เห็นความยุ่งยากที่ปรากฏ ข้ามมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในบทที่ ๑๐ ผู้เขียนได้ย่อเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑–๓ ไว้รวมกันอย่างสั้น ๆ (หน้า ๑๐๐–๑๐๗) และ หน้า ๑๑๘–๑๔๕ เป็นบทที่ ๑๑ เป็นเรื่องราวในยุคที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และ ๕ แสดงให้เห็นการติดต่อกับต่างประเทศ ผลสำเร็จและความสูญเสียที่ได้รับ

บทที่ ๑๒ (หน้า ๑๔๖–๑๖๑) กล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ และ ๗ ในบทนี้อีกเช่นกัน ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงการเสด็จประพาสของรัชกาลที่ ๖ การจาระนัยชื่อเมืองต่าง ๆ ที่เสด็จ แทนที่จะข้ามไป ก่อให้เกิดความเบื่อและรำคาญขึ้นแทนที่ ผู้เขียนควรจะให้ความสำคัญในเหตุการณ์สำคัญ เช่น การกบฏในปี ร.ศ. ๑๓๐ ความคิดของคนรุ่นใหม่ในยุคนั้น บัญหาของชาวจีน ผู้เขียนควรจะได้ให้แง่คิดในบัญหาเหล่านี้ และน่าจะแสดงความคิดเห็นให้ปรากฏดีกว่าที่จะกล่าวอย่างผ่าน ๆ หรือไม่กล่าวถึงเลย มีปรากฏมากมายในหนังสือเล่มนี้เกี่ยวกับเรื่องที่ควรจะรวบรัดให้สั้นเข้า แต่ผู้เขียนกลับทำให้กว้างขึ้น เช่น เรื่องเกี่ยวกับสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไทยทำกับต่างชาติ ผู้เขียนได้คัดลอกมาใส่ไว้มากมายแทนที่จะหาทางย่นย่อใจความให้น่าสนใจ และให้ความสนใจในบัญหาด้านอื่นเช่นที่กล่าวข้างต้น โดยไม่ทิ้งความสำคัญของเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศ

จบลงด้วยบทที่ ๑๓ ซึ่งเป็นบทสุดท้ายว่าด้วยระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย (หน้า ๑๖๒–๑๘๖) นับตั้งแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๗ จากระบบราชาธิปไตยมาสู่ระบบประชาธิปไตยซึ่งได้สืบเนื่องมาถึงบัจจุบัน แม้ว่าจะชงักและหยุดพัฒนาไปบ้างบางยุค

ในการรวบรวมเอกสารประกอบการเขียนหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ใช้ทั้งเอกสารประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ (primary and secondary sources) ซึ่งมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อีกทั้งภาษาฝรั่งเศส ผู้เขียนน่าจะได้แยกออกจากกันสำหรับเอกสารประเภทที่ ๑ และ ที่ ๒ ผู้อ่านที่สนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยจะเห็นว่าผู้เขียน เพิกเฉย และมองข้ามหนังสือที่ดีและน่าสนใจไปมากมาย โดยที่ไม่ได้นำมาใช้ประกอบการเขียน ดัชนี (index) ท้ายเล่มผู้เขียนได้ทำอย่างดี

กล่าวโดยสรุป ถ้ามองจากจุดมุ่งหมายที่ผู้เขียนวางไว้ในการเขียนเรื่องนี้ ก็นับว่าผู้เขียนประสบผลสำเร็จที่สามารถวาดภาพให้ชาวต่างชาติได้เห็นความเป็นมาของชาติไทยว่า กำเนิดและสืบเนื่องมาถึงบัจจุบันได้อย่างไร แต่สำหรับชาวไทยหรือชาวต่างชาติที่สนใจและรู้ประวัติศาสตร์ไทยได้ลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้ก็ไม่มีอะไรใหม่นัก นับเป็นความพยายามของผู้เขียน และเพราะผู้เขียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่เหมือนกับนักวิชาการส่วนใหญ่ที่ผู้เขียนกล่าวว่า แม้จะมีความรู้ความสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี และมีเวลาที่จะอุทิศให้กับการเขียนหนังสือประเภทนี้ได้ แต่นักวิชาการเหล่านั้นก็ปฏิเสธ เพราะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง (lack self–confidence) ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้เขียนที่ยึดถือและปฏิบัติตามสุภาษิตของอังกฤษบทหนึ่งที่ว่า "*Nought venture nought have*" ทำให้ผู้

เรียนสามารถผ่านพ้นอุปสรรค และทนคำวิจารณ์ต่าง ๆ ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ยังใจไม่ถึงที่จะกล้าตกเป็นเป้าของการวิจารณ์ได้ด้วยความกล้าของผู้เขียนอันนี้ จึงปรากฏเป็นหนังสือเล่มนี้ออกมา ซึ่งเป็นหนังสือภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่น้อยเล่มเหลือเกินในจำนวนหนังสือประเภทดังกล่าวที่มีปรากฏน้อยก็ด้วยเหตุผลที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นข้างต้น ดังนั้นจึงเห็นว่าผู้เขียนน่าจะได้รับคำสรรเสริญ ในการที่เป็นผู้ผลิตผลงานทางวิชาการที่มีคุณค่าเล่มนี้ออกมา โดยเฉพาะให้เป็นประโยชน์แก่ชาวต่างชาติผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ไทย.

อรุณา สมชาติ
คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับกรุงสยาม

กาเบรียล โมเรล แต่ง
ดวงเพ็ญ พันธ์หงษ์ แปล
กรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๖
๕๑ หน้า

ในหนังสือเล่มนี้ ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาฝรั่งเศสเรื่อง "*Histoire des Relations de la France et du Siam*" เป็นวิทยานิพนธ์ของ Gabrial Maurel ในคำนำของหนังสือเล่มนี้ก็ได้กล่าวถึงเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ไว้สังเขปอยู่แล้ว

ในเรื่องก็บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับประเทศสยามไว้ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงสยามและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ต่อไปก็กล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ด้านเขมรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้เรียนได้บรรยายให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของฝรั่งเศสที่มีต่อไทยและความมุ่งมั่นที่จะเป็นใหญ่เหนือดินแดนแถบอินโดจีน ได้เน้นถึงกลวิธีทางการเมืองของฝรั่งเศสในอันที่จะให้ได้ดินแดนดังกล่าวไว้ เช่น พยายามทำสนธิสัญญากับไทยและกับเขมรโดยฝรั่งเศสจะมีส่วนได้เปรียบและเป็นผลดีต่อตนอยู่เสมอและถึงกับยอมรับให้เขมรอยู่ในอารักขาของตน และบั่นทอนอำนาจของไทยที่มีอยู่เหนือประเทศทางอินโดจีน และกีดกันอิทธิพลของอังกฤษซึ่งมาครอบครองพม่าอยู่ไม่ให้มากีดขวางการดำเนินงานของตนเป็นต้น

ในหนังสือเล่มนี้ยังได้อธิบายถึงสนธิสัญญาฉบับปีค.ศ. ๑๘๕๖ อันเป็นสนธิสัญญาและการตั้งถิ่นฐานการค้ากับไทย กับข้อตกลงทางศาสนา สนธิสัญญาปี ๑๘๖๗ ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ซึ่งระบุว่าฝรั่งเศสจะเป็นผู้อารักขาคุ้มครองเขมร และเรื่องรวมดินแดนเขมร ซึ่งระหว่างนั้นพระเจ้านโรดมกษัตริย์เขมรได้เสียอำนาจอธิปไตยภายนอกให้อยู่ในความดูแลของฝรั่งเศสแล้ว และไทยเสนอให้เปิดการเจรจาตกลงเรื่องการกำหนดเขตแดนที่กรุงปารีส เรื่องไทยส่งทัพไปรบในเขมร เรื่องฝรั่งเศสยึดดินแดนของไทย ฝรั่งเศสกับไทยเกิดปะทะกัน ไทยต้องจ่ายเงินเป็นค่าเสียหายแก่ชนชาติฝรั่งเศส สนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๙๓ สนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๙๐๒ และฉบับ ค.ศ. ๑๙๐๓ และค.ศ ๑๙๐๔ เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งในขณะนั้นได้มีการปฏิรูปเงินตรา เงินแผ่นดิน และการจัดงบประมาณ แสดงบัญชีรายจ่ายรายรับของประเทศไทย จำนวนเงินภาษีประเภทต่าง ๆ เรื่องการสร้างทางรถไฟ ความเจริญทางด้านการค้าขาย ซึ่งไทยค้าขายกับต่างชาติอย่างเป็นผลดี แสดงสถิติการค้ากับต่างประเทศไว้ด้วย ทั้งได้กล่าวถึงกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องมือนำความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝรั่งเศสไปสู่แหลมอินโดจีน

ในคำนำของหนังสือเล่มนี้ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า เป็นหนังสือที่น่าสนใจมีประโยชน์ในการค้นคว้าและศึกษาให้ทราบถึงสถานการณ์บ้านเมืองของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งพัวพันกับฝรั่งเศสและเขมรอยู่เป็นอันมาก และทำให้ทราบถึงเจตนารมณ์และความต้องการฝรั่งเศสในสมัยนั้น เพราะผู้เขียนเรื่องนี้เป็นชาวฝรั่งเศสย่อมจะเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิด และการดำเนินการทางการเมืองของประเทศของตนได้อย่างดี

อย่างไรก็ตามก็มีข้อที่น่าสังเกตบางประการในเนื้อหาบางตอนของหนังสือเล่มนี้กล่าวคือ ประการแรก ผู้เขียนกล่าวหาว่าประเทศไทยทำการตกลงประนีประนอมกับอังกฤษเพื่อต่อต้านฝรั่งเศส (หน้า ๒๕) และอังกฤษพยายามโกล่เกลี่ยความไม่ลงลอยระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแทนที่จะช่วยเหลือฝรั่งเศส เพื่ออังกฤษจะได้สามารถหยิบยื่นส่วนใดส่วนหนึ่งของจังหวัดในไทยให้พ่อค้าของตนสามารถเดินทางค้าขายได้อย่างอิสระจากมณฑลยูนนานไปจนถึงอ่าวเบงกอล (หน้า ๒๖) และกล่าวหาว่าอังกฤษพยายามที่จะหันความสนใจของฝรั่งเศสให้ออกไปเสียจากพรมแดนทิศตะวันตก เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วก็ออกจะเห็นว่าผู้เขียนมีความรู้สึกทางชาตินิยมมากเกินไป เพราะผู้เขียนเป็นชาวฝรั่งเศส ความเป็นจริงไทยหวาดเกรงอังกฤษและฝรั่งเศสทั้งคู่ เนื่องด้วยไทยเป็นประเทศเล็ก ๆ ซึ่งง่ายต่อการสูญเสียเอกราช ดังนั้นการที่อังกฤษกับไทยตกลงประนีประนอมกันได้ จึงน่าจะเป็นเพราะว่าไทยเองก็หวาดกลัวอังกฤษและอังกฤษเองก็เกรงอิทธิพลของฝรั่งเศสจะขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในแหลมอินโดจีนอันอาจจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของอังกฤษมากกว่าที่ไทยจะไปคิดร่วมมือกับอังกฤษต่อต้านฝรั่งเศส

ประการที่สอง ผู้เขียนกล่าวหาว่า ไทยทำตนประหนึ่งทารกไปเรียกร้องสิทธิเอาดินแดนเชียงรุ้งซึ่งอังกฤษยอมรับกับจีนว่าอยู่ในความปกครองของจีนและกล่าวหาต่อไปว่าไทยสามารถจะหาดินแดนชดเชยได้ทางด้านตะวันออกด้วยการเริ่มขยายครอบครองเข้าไปในลาว (หน้า ๒๖–๒๗) โดยข้อเท็จจริงแล้วดินแดนเชียงรุ้งและรัฐฉานก็ล้วนเป็นพวกไทยใหญ่ซึ่งเคยส่งเครื่องบรรณาการให้กรุงเทพฯ มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และราชอาณาจักรลาวก็รวมอยู่ในราชอาณาจักรไทยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมาเช่นเดียวกัน ฝรั่งเศสต่างหากที่พยายามขยายอำนาจเข้ามาในบริเวณนี้

ประการที่สาม ผู้เขียนกล่าวหาว่า ความมุทะลุของไทยที่กระทำการก้าวร้าวต่อฝรั่งเศสเป็นเพราะได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษ ถึงกับไทยตกลงยกแคว้นเชียงตุง (Xieng Tong) และดินแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงตอนบนให้อังกฤษ ผู้เขียนกล่าวไปในทำนองว่าถ้าไทยมิได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษแล้ว ไทยจะไม่กล้าก้าวร้าวกับฝรั่งเศสเลย และยังกล่าวหาว่าอังกฤษต้องการขยายนำนาจเข้าไปในจีน (หน้า ๒๗–๒๘) โดยข้อเท็จจริงแล้ว ฝรั่งเศสเองก็กำลังแสวงหาเส้นทางติดต่อกับจีนตอนใต้โดยผ่านลุ่มแม่น้ำโขง ดังนั้นการที่ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้าไปในเขมร ลาว ญวน จึงแสดงท่าทีของฝรั่งเศสออกมาอย่างชัดแจ้ง ซึ่งจะต้องลงสนามแข่งขันกับอังกฤษในเรื่องนี้ด้วย จะโทษอังกฤษแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้

ประการที่สี่ ผู้เขียนกล่าวหาว่าไทยรุกรานฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และกองทัพฝรั่งเศสได้ส่งเรือปืนชื่อ เลอ ลูแตง ไปจอดไว้ที่ปากน้ำเจ้าพระยา กองทัพฝรั่งเศสได้ทำการตีโต้ทัพไทยจนล่าถอย (หน้า๓๓) โดยข้อเท็จจริงแล้วดินแดนบริเวณดังกล่าวอยู่ในความปกครองของไทยมาช้านานแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปรุกราน ฝรั่งเศสต่างหากที่พยายามจะก่อเหตุยุ่งยากตามนโยบายของลัทธิจักรวรรดินิยมของฝรั่งเศสเอง

ประการที่ห้า การที่ผู้เขียนกล่าวว่าพระมหากษัตย์ไทย คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่

หัวทรงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนายรอลแล็ง จากเกอแม็ง (M. Rollin Jacquemyn) ซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของฝรั่งเศส (หน้า ๔๖) การกล่าวเช่นนี้แสดงว่าฝรั่งเศสนั่นเองที่คิดจะเอารัดเอาเปรียบไทยอยู่ตลอดเวลาในการเจรจาตกลงความเมืองต่อกัน เนื่องด้วยก่อนหน้านี้ฝ่ายไทยขาดผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายระหว่างประเทศ จึงเป็นโอกาสเหมาะสำหรับฝรั่งเศส แต่เมื่อไทยได้ที่ปรึกษาซึ่งอดีตเคยเป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายชาวเบลเยียม คือ นายรอลแล็ง จากเกอแม็ง ฝรั่งเศสก็เลยไม่ชอบนายรอลแล็ง เพราะนายรอลแล็งคอยขัดขวางมิให้ฝรั่งเศสมีโอกาสจะเอาเปรียบไทยได้ง่าย ๆ จะเห็นได้ว่านายรอลแล็ง ทำคุณประโยชน์ให้แก่แผ่นดินไทยมาก จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยาอภัยราชาสยามานุกูลกิจที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะได้แสดงทัศนะไปในท่วงทำนองที่ท้าทายผู้อ่านซึ่งเป็นคนไทยให้ตอบโต้ความคิดดังกล่าวของผู้เขียนก็ตาม ถึงกระนั้นผู้เขียนก็ได้แสดงรายละเอียดในเรื่องการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสไว้ได้แข่มชัดพอสมควร เท่ากับเป็นการสรุปข้อตกลงต่าง ๆ ที่ทำขึ้นระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในช่วงของเวลาดังกล่าวแล้ว ให้ผู้อ่านได้รับความสะดวกในการทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้มากขึ้น และช่วยให้เห็นถึงความยุ่งยากของการทำความเข้าใจต่อกัน ความหวาดระแวงต่อกัน และความพยายามของประเทศเล็ก ๆ อย่างประเทศไทยที่จะหนีจากการเอารัดเอาเปรียบของชาติมหาอำนาจอย่างฝรั่งเศส ดังนี้เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้มีข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือการกล่าวถึงความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไว้ละเอียดพอสมควร ทั้งในด้านการปฏิรูปการคลังและเงินตรา เกษตรกรรม การพาณิชย์ และการคมนาคม อันจะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สมควรที่ผู้ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยควรจะหาอ่านดูบ้าง มีรายการเปรียบเทียบรายรับและรายจ่ายของรัฐบาลแต่ละปี ตลอดจนประเภทของรายได้และประเภทของรายจ่าย ก็นับว่าพอเป็นสถิติข้อมูลที่จะใช้ในการอ้างอิงได้ โดยทั่วไปแล้วในตอนท้ายของหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นภาคผนวกมากกว่าที่จะอยู่ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับไทย เพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลย นอกจากพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจของประเทศไทยเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว หนังสือเรื่องนี้มีคุณค่าพอที่จะเป็นเอกสารอ้างอิงในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศไทยได้ดีเล่มหนึ่ง เพราะเป็นวิทยานิพนธ์ซึ่งจะต้องได้รับการกลั่นกรองตรวจสอบมาเป็นอย่างดีแล้ว มีข้อที่น่าจะต้องระวังไว้อย่างเดียวคือ ส่วนใดที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนในเชิงวิพากษ์วิจารณ์แล้ว ผู้เขียนค่อนข้างจะขาดความเป็นกลางในการพิจารณาแง่มุมต่าง ๆ ของสถานการณ์ไปบ้าง เพราะผู้เขียนเป็นชาวฝรั่งเศสซึ่งประเทศบ้านเกิดของตนเองเป็นคู่กรณีกับประเทศไทย ทำให้ผู้เขียนอดไม่ได้ที่จะแสดงลักษณะของความเป็นนัก "ฝรั่งเศสนิยม" ออกมาในข้อเขียนทางวิชาการเรื่องนี้ และเมื่อดูบรรณานุกรมท้ายเล่มที่ใช้ประกอบการเขียน ก็ยิ่งประจักษ์ชัดมากขึ้น เพราะส่วนใหญ่เขียนโดยชาวฝรั่งเศสแทบทั้งสิ้น น่าจะมีหลักฐานจากอังกฤษหรือไทยให้มาก ๆ พอกับหลักฐานจากทางฝรั่งเศส ก็จะดูเป็นกลางกว่านี้อีกมาก

ณรงค์ พ่วงพิศ
คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

พระยาราชกปิตัน (ฟรานซิส ไลท์)

ผู้สำเร็จราชการเกาะปรินซ์ ออฟ เวลล์

นางนันทา วรเนติวงส์ เรียบเรียง

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่ ๒๕๑๗ ๖๒ หน้า

หนังสือเล่มนี้ นับว่าเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับชีวประวัติได้เล่มหนึ่ง เพราะได้กล่าวถึงประวัติของฟรานซิส ไลท์ ผู้สำเร็จราชการเกาะปรินซ์ ออฟ เวลส์ (เกาะปีนัง) ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรม ไม่มีการแบ่งเป็นบทหรือตอนแต่อย่างใด และไม่มีการแบ่งหัวข้อสำคัญเรื่องราวแต่ประการใดด้วย ผู้อ่านจะต้องอ่านติดต่อกันไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่หน้า ๑ –หน้า ๖๒ จึงจะทราบเรื่องราวติดต่อกันโดยตลอด

ผู้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ได้บอกให้ผู้อ่านทราบว่า ฟรานซิส ไลท์ เดิมเป็นชาวอังกฤษ ได้เป็นพ่อค้าสังกัดบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ได้เดินทางไปมาค้าขายทางเรือติดต่อกับเมืองท่าต่าง ๆ รวมทั้งเมืองถลาง (เกาะภูเก็ต) ของไทยด้วย และได้เคยพำนักอยู่ที่เมืองถลางเป็นเวลานาน ได้รู้จักคุ้นเคยกับพระยาถลางและคุณหญิงจัน (ท้าวเทพกระษัตรี) ผู้ภรรยา ฟรานซิส ไลท์ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาราชกปิตันจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพราะได้ถวายคาบประดับพลอยและบืน แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ฟรานซิส ไลท์ ผู้นี้เป็นผู้ขอเช่าเกาะปีนังต่อพระยาไทรบุรีเจ้าเมืองไทรบุรี ไว้เป็นที่พักเรือรบเรือค้าขายทางทะเลของอังกฤษ สำหรับค้าขายแข่งกับฮอลันดา จนในที่สุดเป็นผลให้เกาะปีนังตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๘๖ ฟรานซิส ไลท์ ได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ ค.ศ. ๑๗๐๔ บนเกาะปีนังแห่งนี้

เมื่อผู้อ่านอ่านหนังสือเล่มนี้จบแล้ว จะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย มลายู และอังกฤษได้ดีพอสมควร โดยมีฟรานซิส ไลท์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังด้วย เดิมทีเดียวฟรานซิส ไลท์ได้มาค้าขายตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองถลางของไทย จนรู้จักคุ้นเคยกับหัวเมืองต่าง ๆ ในแถบแหลมมลายูเป็นอย่างดี แต่ต่อมาเกิดทะเลาะกับเจ้าพระยาถลาง (ผู้สำเร็จราชการใหญ่ซึ่งได้รับแต่งตั้งมาจากกรุงเทพฯ) ผลสุดท้ายต้องอพยพไปจากเกาะถลาง

ฟรานซิส ไลท์ คนนี้เองที่วางแผนจะเอาเกาะถลางมาเป็นอาณานิคมของอังกฤษ แต่แผนการต้องถูกระงับไปเพราะอังกฤษเกิดทำสงครามกับฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๗๙๑–๑๗๙๒ ต่อมาเมื่อสงครามสงบ อังกฤษก็รื้อฟื้นเรื่องเมืองถลางใหม่ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเกาะปีนังแล้ว เกาะปีนังมีอ่าวจอดเรือดีกว่าถลาง อังกฤษจึงหันไปสนใจเกาะปีนัง และฟรานซิส ไลท์ ได้ประสบผลสำเร็จในการเจรจาขอเช่าเกาะปีนังจากเจ้าเมืองไทรบุรี ทั้งนี้เป็นเพราะในขณะนั้นไทรบุรีกำลังเกรงว่า ไทยจะยกกำลังไปตีเมืองไทรบุรี ไทรบุรีจึงยอมตกลงกับอังกฤษเพื่อหวังความช่วยเหลือจากอังกฤษ

เมื่อฟรานซิส ไลท์ เช่าเกาะปีนังจากไทรบุรีได้แล้ว ก็ได้ตั้งชื่อเกาะปีนังเสียใหม่ว่า เกาะปรินซ์ ออฟ เวลส์ เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าชายเวลส์แห่งประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๑๗๘๖ และนับเอาวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๑๗๘๖ เป็นวันที่ตั้งอาณานิคมของอังกฤษบนเกาะนี้ ตัวของฟรานซิส ไลท์ ก็ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแห่งแคว้นปรินซ์ ออฟ เวลส์ เกาะปีนังของอังกฤษหลังจากนี้ต่อมาได้ถูกรุมล้อมขอความช่วยเหลือจากหัวเมืองมลายูต่าง ๆ เช่น ไทรบุรี ตรังกานู เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีทวายตะนาวศรี รัฐต่าง ๆ เหล่านี้เคยเป็นเมืองขึ้นของไทยมาก่อน และต้องการจะหลุดพ้นจากอำนาจของไทย จึงหวังที่จะให้ฟรานซิส ไลท์ ช่วยเหลือ แต่ฟรานซิส ไลท์ ก็มิได้ช่วยเหลืออย่างจริงจังแต่ประการใด

มีข้อที่น่าสังเกตบางประการสำหรับเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้คือ

ประการแรก ผู้เรียบเรียงกล่าวว่า "... *ฟรานซิส ไลท์ เจ้าเมืองปีนัง ได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากพระยาไทรบุรี แจ้งข่าวมาว่ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงห*

นาฬ ได้เสด็จกลับพระนครแล้ว และพระยาสงขลาได้รับคำสั่งให้ส่งข้าวเปลือก ๖๐๐๐ เกวียน กระบือ ๑๐,๐๐๐ ตัว เข้าไปในเมืองหลวง..." (หน้า ๓๔) ถ้าผู้เรียบเรียงทำเชิงอรรถว่ามาจากเอกสารอ้างอิงฉบับใดไว้ด้วยก็จะดีมาก เพราะข้าวเปลือกจำนวน ๖๐๐๐ เกวียนนี้เท่ากับข้าวเปลือก ๖๐๐,๐๐๐ ถัง ไม่น้อยทีเดียวเมื่อเทียบกับจำนวนผู้คนในสมัยนั้น เพื่อผู้สนใจจะได้ไปหาอ่านเพิ่มเติม เพื่อวิเคราะห์ดุลภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยในกรุงเทพฯสมัยนั้นได้ หรือบางทีจะได้วิเคราะห์ดูให้ลึกซึ้งลงไปว่า พระยาไทรบุรีพูดจริงหรือพูดเท็จ เพียงเพื่อจะอ้างเหตุผลกับฟรานซิส ไลท์ เพื่อขอความช่วยเหลือเท่านั้น

ประการที่สอง ในตอนแรก ๆ ผู้เรียบเรียงกล่าวถึงท่าทีของฟรานซิส ไลท์ ว่า "*...จึงคิดว่าน่าจะเข้าทำสงครามต่อต้านพวกไทยและมลายูเสียเอง เห็นว่ากำลังทหาร ๒ กองกับอาวุธอื่นๆ ก็คงจะใช้ป้องกันเมืองไทรบุรีให้พ้นจากไทยได้อย่างดี...*" (หน้า ๔๐–๔๑) แต่ในตอนหลังผู้เรียบเรียงกลับกล่าวว่า "*...ปัญหาเรื่องการเช่าเกาะปีนังก็ยังไม่จบสิ้น ฟรานซิส ไลท์ ต้องเจรจากับไทรบุรีเรื่องการจ่ายเงินค่าเช่าเกาะเรื่อยมา เพราะฝ่ายไทรบุรียังรออยู่ทำนองไม่เต็มใจให้อังกฤษเช่า ด้วยอังกฤษผิดสัญญาในเรื่องจะคุ้มครองป้องกันไทรบุรี เนื่องจากไม่มีเหตุผลอะไรที่อังกฤษจะไปรบกับไทยและไทยก็ถือว่าอังกฤษเป็นมิตรของตน...*" (หน้า ๔๙) อันอาจจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจไขว้เขวในนโยบายของอังกฤษที่มีต่อไทยได้ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ เพราะข้อความดังกล่าวขัดแย้งกันอยู่บ้าง

ประการที่สาม ผู้เรียบเรียงให้เหตุผลว่า "*...กรุ้นสงครามสงบแล้ว นายวาเรน เฮสติงส์ ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่อินเดียก็รื้อฟื้นเรื่องนี้ขึ้นมาอีก คราวนี้ฟรานซิส ไลท์ สนับสนุนให้รวบเอาทั้งเกาะกลางและเกาะปีนังแต่เผอิญในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ (ค.ศ. ๑๗๘๕) พระยากลางผู้เป็นมิตรของเขาได้ป่วยและถึงแก่อนิจกรรม ฟรานซิส ไลท์ จึงไม่หักหาญทำการรุนแรงอะไรลงไป เห็นทีจะเป็นเพราะเกรงใจคุณหญิงจัน (ท้าวเทพกระษัตรี) ภรรยาพระยากลาง เพราะเขาก็สนิทสนมคุ้นเคยกับคุณหญิงจันและครอบครัวดีเช่นกัน...*" (หน้า ๑๘–๑๙) และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า "*...การที่คุณหญิงจันและชาวเมืองกลางทั้งปวงเป็นผู้ที่กล้าหาญอย่างยิ่งนี้อาจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ฟรานซิส ไลท์ ลังเลไม่กล้าผลีผลามยึดเอาเกาะกลางในตอนนั้นคงเกรงว่าชาวเมืองกลางจะไม่ยอมให้เป็นแน่ เพราะพวกเขารักความเป็นไทย ไม่ยอมไปเป็นข้าของชนชาติอื่นง่าย ๆ ฉะนั้นจึงได้ระงับแผนของเขาไว้พลางก่อน...*" (หน้า ๒๐–๒๑) อันเป็นตอนที่กล่าวถึงว่าคุณหญิงจันและชาวเมืองกลางลุกขึ้นขับไล่ทัพพม่าที่มาตีกลางและรักษาเมืองไว้ได้ เป็นเหตุให้ฟรานซิส ไลท์ ไม่กล้ายึดเมืองกลางนั้น ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าน่าจะเป็นว่าผลที่ได้ไม่คุ้มค่ากับที่ลงทุนไปเสียมากกว่า เพราะดูจากเหตุผลของเซอร์ เจ. แมคเฟอรสัน ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษที่อินเดีย คนต่อจากนายวาเรน เฮสติงส์ น่าจะเหมาะกว่า กล่าวคือ ประการแรก เมืองป้องกันรักษายากกว่า จำเป็นจะต้องมีกำลังทหารไว้รักษามาก ประการที่สอง ในครั้งนั้นรัฐบาลอังกฤษต้องการจะได้ท่าเรือรบและท่าเรือสินค้าซึ่งในแง่นี้อ่าวจอดเรือของปีนังดีกว่ากลาง (หน้า ๒๒) ทำให้ตีความหมายไปได้ว่า ระยะแรกอังกฤษสังเลว่าจะเอากลางด้วยหรือไม่เมื่อเปรียบเทียบกับปีนังแล้วนั่นเอง

หนังสือเล่มนี้มีสิ่งที่ควรจะกล่าวในแง่คือยู่บ้างเกี่ยวกับเอกสารประกอบการค้นคว้า ซึ่งผู้เรียบเรียงได้พยายามจะมองดูเหตุผลทั้งจากคนไทย คนอังกฤษและทางด้านมลายูบ้าง โดยเฉพาะ *Records of the Relations between Siam and Strait Settlements* หรือ *Memoir of Captain Francis Light Who Founded Penang* etc. ซึ่งถ้วนแต่จะทำให้ผู้อ่านที่มีความสนใจได้สามารถจะหาอ่านเพิ่มเติมได้ ทางของไทยก็มี *รวมเอกสารเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองถลาง อนุสรณ์ท้าวเทพกระษัตรีท้าวศรีสุนทร* หรือ *บางเกาะรัตนโกสินทร์* ก็เป็นหนังสือน่าอ่านเพราะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับฟรานซิส ไลท์ อยู่ไม่น้อย

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้ว่าจะเป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ แต่เนื้อหาในเล่มก็มีคุณค่า สำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย มลายู และอังกฤษในช่วงระยะเวลาดังกล่าวข้างต้นเป็นอย่างมาก และนักวิชาการของกรมศิลปากร น่าจะได้ผลิตผลงานแนวเดียวกันนี้ออกมาสู่วงการหนังสือประวัติศาสตร์ ก็จะเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านและผู้แสวงหาความรู้เป็นอย่างมาก

ณรงค์ พ่วงพิศ
คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

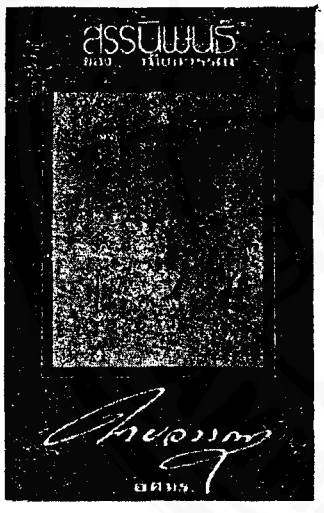

สรรนิพนธ์ของเทียนวรรณ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๗

๒๓๐ หน้า ๑๒ บาท

เทียนวรรณเป็นนักเขียนสามัญชนที่สำคัญยิ่งของไทย เขามีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นนักคิดนักเขียน นักปฏิวัติที่มีผลงานยืนอยู่เคียงข้างประชาชน ดูเหมือนว่าเขาจะเป็น *"ผู้มาก่อนกาล"* สำหรับยุคนั้น แต่เป็นคนร่วมสมัยกับยุคปัจจุบันในทางความคิด

หลังจากที่เคยกระตุ้นให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของเทียนวรรณ และเคยแหย่สถาบันไทยคดีศึกษาให้สนใจรวบรวมผลงานของเทียนวรรณแล้ว ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช (แทนกลุ่มศึกษาปรัชญานิพนธ์ของเทียนวรรณ) ก็ได้รวบรวมบทนิพนธ์บางเรื่องของเทียนวรรณมาไว้ในหนังสือเล่มนี้

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้อาจจะแบ่งออกได้เป็นสองตอนใหญ่ ๆ คือ ตอนแรกเป็นการปูพื้นความรู้เกี่ยวกับประวัติของเทียนวรรณให้แก่ผู้อ่าน และวิเคราะห์แนวความคิดของเทียนวรรณ ตอนที่สองเป็นบทนิพนธ์บางเรื่องของเทียนวรรณ ซึ่งได้เลือกสรรมาจากหนังสือตุลวิภาคพจนกิจ ศิริพจนภาคและหนังสือที่เทียนวรรณทูลเกล้าฯถวายรัชกาลที่ ๕

เนื่องจากประสบการณ์หลาย ๆ อย่างในชีวิตของเทียนวรรณ เช่น การใช้ชีวิตวัยหนุ่มอย่างคึกคนอง การศึกษาเล่าเรียนศาสนาพุทธเมื่อตอนที่บวชอยู่ และการลงเรือออกนอกประเทศท่องเที่ยวไปกับฝรั่ง รวมทั้งเป็นคนที่ใฝ่หาความรู้ด้วยตนเองอยู่แล้ว จึงทำให้งานเขียนของเขาซึ่งส่วนมากออกมาเมื่อมีอายุมากแล้วนั้น เป็นผลงานที่ก้าวหน้าเห็นการณ์ไกล มีเหตุมีผล และแตกต่างจากความคิดของคนทั่ว ๆ ไปในสมัยนั้น เช่น แนวความคิดเรื่องการเมืองการให้เสรีภาพแก่ประชาชน การปกครองระบบรัฐสภา และแนวความคิดเรื่องสังคมที่เสนอให้ยอมรับสิทธิของผู้หญิง ไม่ควรมีทาส เป็นต้น รวมทั้งแนวความคิดทางเศรษฐกิจ เขาเสนอให้กู้เงินต่างชาติมาลงทุนและการประกอบอุตสาหกรรมต่าง ๆ เมื่อเขาชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมโทรม หรือสิ่งที่ไม่เหมาะสมใด ๆ แล้วก็จะเสนอวิธีการแก้ไขด้วยเสมอ

งานเขียนของเทียนวรรณสะท้อนให้เห็นถึงภาพของไทยในสมัยของเขาที่มองจากด้านหนึ่งที่ต่างจากการมองของชนชั้นปกครอง เป็นการมองด้วยแว่นตาของสามัญชน ซึ่งเป็นคนละสีกับแว่นของผู้ปกครอง อันจะมีผลให้เราสามารถมองเห็นภาพได้

รัตเรนยิ่งขึ้น แม้ว่าความคิดเห็นของเทียนวรรณจะไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เพราะคนสามัญที่รู้หนังสือมีน้อย และคนชั้นสูงก็ไม่ค่อยจะเอาใจใส่ต่อเขานัก แต่อย่างน้อยที่สุดก็แสดงให้เห็นว่า ยังมีคนไทยที่มีความคิดเห็นอย่างเทียนวรรณอยู่เหมือนกันไม่มากก็น้อย

ในยุคที่คนรุ่นใหม่กำลังมองหาทิศทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศ และมุ่งจะยืนหยัดอยู่เคียงข้างประชาชนอยู่ในเวลานี้ น่าจะได้นำแนวความคิดของเทียนวรรณมาใคร่ครวญคุบ้างทั้งในด้านของผู้ปกครองและด้านของประชาชน เช่น *"การปกครองที่เน้นถึงความสำคัญของประชาชนที่เปรียบเหมือนสายโลหิตของแผ่นดิน"* (หน้า ๓๗) และประชาชนก็ต้องมีความรู้ มีสติปัญญา และความสามัคคี ตลอดจนถึงการปรับปรุงประเพณีและความเชื่อที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญของประเทศซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นพื้นฐานของไทยในปัจจุบันอยู่ และยิ่งสะสมพอกพูนมากขึ้นทุกวัน ๆ ฉะนั้นการสืบสาวไปถึงสาเหตุที่เร้อรังมาแต่อดีต จะมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้งานเขียนของเทียนวรรณยังให้ข้อพึงสังวรในการใช้เอกสารบางประเภท แก่ผู้ศึกษาเรื่องราวในอดีตของไทย อย่างที่เทียนวรรณได้กล่าวไว้ว่า *"แม้แต่หนังสือประเภทจดหมายเหตุ ที่อ้างอวดว่าเป็นผู้กระทำการกลาง ก็ยังทำกิริยาเหมือนพูดอยาบ ๆ ว่า (เลียมือเลียเท้า) อยู่"* (หน้า ๑๓๗) ซึ่งแน่นอนเอกสารที่ใช้กันกว้างกันอยู่เป็นจำนวนมากในเวลานี้ มีเอกสารประเภท *"เลียมือเลียเท้า"* ปะปนอยู่ไม่น้อยทีเดียว เพราะเอกสารที่พูดความจริงซึ่งกระทบกระเทือนถึงใครคนใดคนหนึ่งเข้าละก็มักจะไม่ค่อยหลงเหลือมาให้คนรุ่นหลังได้ศึกษามากนัก

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็คงต้องยกความดีให้กับ ดร. ชัยอนันต์ ที่ได้พยายามทำการค้นคว้าต่อจาก คุณสงบ สุรินทร์ มิฉะนั้นแล้วผลงานของเทียนวรรณคงจะสูญหาย หรือไม่ก็ผุพังอยู่ในกองจดหมายเหตุแห่งชาติและหอสมุดแห่งชาติไม่ช้าก็เร็ว และหวังใจว่าความพยายามที่จะกระตุ้นให้มีการศึกษาแนวความคิดของเทียนวรรณ อย่างที่คนไทยได้ศึกษาและรู้จักนักปราชญ์ของทางตะวันตกคงจะได้ผลบ้างไม่มากก็น้อย และคงจะสนองเจตนาของเทียนวรรณซึ่งเขาหวังอยู่เสมอว่าจะให้มหาชนรุ่นหลังได้ทราบถึงความคิดของเขา

สรุปแล้วความดีของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่เอกสารที่ได้รวบรวมเอาไว้ และการวิเคราะห์แนวความคิดของเทียนวรรณ พร้อมทั้งอยากจะกระซิบทบท้ายว่า หนังสือเล่มนี้มีค่าเกินกว่าราคา (๑๒ บาท) หลายเท่านัก

ยุพา ชุมจันทร์
คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

กบฏ ร.ศ. ๑๓๐
ร.ต. เหรียญ ศรีจันทร์
ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๑๗ (ตีพิมพ์ครั้งที่ ๔)
หนา ๒๗๐ หน้า ราคา ๑๕ บาท

บรรยากาศของหนังสือในเมืองไทยได้เพื่องฟูขึ้นเป็นอย่างมากหลัง ๑๔ ตุลาคม ปี ๒๕๑๖ คนอ่านหนังสือหลายคนอาจมีความรู้สึกว่า คนกำลังอยู่บนจุดยอดสุด

ของความรุ่งเรืองของบรรดาสิ่งตีพิมพ์ชนิดต่างๆกัน มีข้อที่น่าสังเกตอยู่บางประการเกี่ยวกับหนังสือในเมืองไทย ก็คือ หนังสือที่ตีพิมพ์ ในปี ๒๔๑๖ ก่อกับ ๒๔๑๗ นั้น เกินกว่าครึ่งเป็นหนังสือเก่า ที่นำมาตีพิมพ์ใหม่ เพื่อจะเสนอทัศนะอีกด้านให้ได้รับการพิจารณาด้วย ในบรรดาหนังสือเหล่านี้ ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ก็ได้ตีพิมพ์ กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งที่ ๔) เพื่อว่าจะ "*..ขจัดความไม่รู้ออกไปจากมนุษยชาติ..ช่วยกันปฏิวัติสังคมเสียใหม่...*" อันเป็นบันทึกของผู้มีส่วนโดยตรงในเหตุการณ์นั้น เช่นเดียวกับหนังสือชื่อ **นักปฏิวัติไทย** ซึ่งเป็นบันทึกเหตุการณ์ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ของ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช พ.ท. ประยูร ภมรมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ อันจัดได้ว่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่มีค่าไม่น้อยทีเดียว

ทัศนะเกี่ยวแก่ความพยายามจะเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ร.ศ. ๑๓๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๔ นี้ ถูกมองจากสองด้านด้วยกัน คือด้านหนึ่ง ถือเป็น"*กบฏ*" และ "*ก่อการกำเริบ*" เพราะ "*สมคบคิดกันด้วยมูลความประสงค์ คิดจะเปลี่ยนแปลงราชประเพณีการปกครองของพระราชอาณาจักร ... ตระเตรียมการทำการกบฏถึงประทุษร้ายพระเจ้าแผ่นดิน...*" (หน้า ๑๗๖) อันเป็นทัศนะของฝ่ายราชการที่มีต่อความพยายามครั้งนี้ ส่วนอีกทัศนะหนึ่งนั้นถือว่า ร.ศ. ๑๓๐ กระทำไป "*เพื่อชาติบ้านเมือง*" (หน้า ๑๒๔) และ "*การปฏิวัติครั้งแรกของไทย*" (หน้า ๕๒) อันเป็นทัศนะของผู้บันทึกตลอดจนเป็นผู้ที่เดินทางมาก่อนกาลเวลาของกระแสทางประวัติศาสตร์ ตามคำของนายชาญวิทย์ เกษตรศิริ (ผู้เขียนคำนำ) เช่นเดียวกับ เทียนวรรณ ตามคำของนายชัยอนันต์ สมุทรวานิช (พาราสาวัตถี หน้า ๑๑๒) ม.ร.ว. นิมิตรมงกล นวรัตน ตามคำของ ม.ล. ทุย ชุมสาย (เมืองนิมิตร และชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง หน้า ๑๗) และ จิตร ภูมิศักดิ์ (จิตร ภูมิศักดิ์ หน้า ๑๔๔) ซึ่งในชั้นต้นนี้ เราจะต้องตระหนักเสียก่อนว่า บันทึกกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ นี้ ประการที่หนึ่งเขียนโดยพวกผู้ก่อการเอง และประการที่สองได้เขียนขึ้นหลังปี ๒๔๗๕ (หน้า ๑๘๑) ซึ่งประวัติศาสตร์ได้คลี่คลายไปในทางเดียวกับความพยายามของผู้ก่อการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ แล้ว ดังนั้น การอ่านบันทึกจึงควรจะกระทำโดยความระมัดระวังตามสมควรด้วย

ประเด็นแรกที่เราควรจะพิจารณาก็คือ การเริ่มต้นของแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของเมืองไทย ซึ่งนายชาญวิทย์ เกษตรศิริ เสนอทัศนะหนึ่งให้พิจารณา ก็คือ เมืองไทยก็เช่นเดียวกับประเทศต่างๆในเอเชียอาคเนย์ ที่ประสบกับมรสุมของการล่าอาณานิคมฝรั่ง ซึ่งเมืองไทยเลือกที่จะเป็นประเทศ "*อารยะ*" ด้วยตัวเอง เพื่อให้พ้นจากภาระทางประวัติศาสตร์ของพวกฝรั่งที่มีหน้าที่ทำให้ประเทศอื่นๆเป็นอารยะ การปฏิรูปตนเองอาจกล่าวได้ว่าเริ่มต้น ในสมัยของรัชกาลที่ ๔ จนปรากฏอย่างชัดเจนในรัชกาลที่ ๕ การปฏิรูปของรัชกาลที่ ๕ นั้น มีพื้นฐานอยู่บนการศึกษาแผนใหม่ เพื่อให้รับกับระบบใหม่ๆที่เกิดขึ้นในเมืองไทย และในบรรดาการปฏิรูปครั้งใหญ่นี้ก็มีแนวความคิดของคนกลุ่มหนึ่งอันได้แก่ "*เจ้านายและข้าราชการ*" บางท่าน ซึ่งเห็นว่าจะต้องรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย (หน้า ๓๑) ดังคำกราบบังคมทูลของพวกเจ้านายและข้าราชการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นประชาธิปไตย ใน ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดแรกของแนวคิดที่จะเปลี่ยนการปกครอง แบบสมบูรณาญาสิทธิราช ไปสู่ประชาธิปไตยก็ได้ ผู้ที่กล่าวถึงแนวคิดเช่นนี้อีก ได้แก่ เทียนวรรณ ดังปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ **ตุลวิภาคพจนกิจ** และ **ศิริพจนภาค** ซึ่งออกอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๓–๔๙ และ ๒๔๕๑ (พาราสาวัตถี หน้า ๑๐๗) เราไม่ทราบชัดว่า เทียนวรรณจะได้รับอิทธิพลของแนวคิดกลุ่ม ๒๔๒๗ หรือไม่ เรา

ทราบแต่เพียงว่า เทียนวรรณได้อิทธิพลจากการศึกษาอ่านหนังสือ และที่ประสบด้วยตาตนเอง มิใช่น้อย (ธรรมศาสตร์ของเสถียรวรรณ : ชัยอนันต์ สมุทรวานิช หน้า ๑๕) โดยเฉพาะความก้าวหน้าของญี่ปุ่นและการเปลี่ยนแปลงในจีน (เช่นใน "*ค้นหนังสือตู้เหล้า ๆ*" และ "*ว่าด้วยสมัยหรือเวลา*" จาก ธรรมนิพนธ์ของเสถียรวรรณ) เทียนวรรณ สิ้นชีวิตใน พ.ศ. ๒๔๕๘ (หรือ ร.ศ. ๑๓๓) อันเป็นระยะเวลาที่เชื่อมต่อกับแนวคิดของพวก ร.ศ. ๑๓๐ พอดี ซึ่งแนวคิดนี้จะได้เดินต่อไปจนกระทั่งถึงจุดหมายใน พ.ศ. ๒๔๗๕ (หน้า ๓๖–๓๗)

กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ เชื่อว่า การปฏิวัติประเทศชาตินั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาแต่โดยกำเนิด (หน้า ๔๑) ความเชื่อนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ท่ามกลางระบบข้าราชการซึ่ง "*...จะยึดอะไรให้เป็นอำเภันสักอย่างแทบไม่ได้...*" (หน้า ๑๕๗) เศรษฐกิจนั้น "*...หาได้ดำเนินการไปเพื่องอารยประเทศไม่...*" (หน้า ๔๑) ภาพเปรียบเทียบของญี่ปุ่น จีน (หน้า ๔๑ และ ๖๖) ประกอบกับพฤติกรรมของ "*บุคคลบางจำพวก*" (หน้า ๖๔) ทำให้แนวคิดของกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ เดินไปถึงจุดที่ว่า "*...เป็นหน้าที่ของคนไทยเท่านั้นที่จะคิดช่วยระงับความเสื่อมทลายของชาติสังคม..*" (หน้า ๔๑) และ "*...ส่วนไทยเราสิยังล้าหลังอย่างน่าเวทนา ... เพราะอำนาจจากการปกครองประเทศชาติได้ตกอยู่ในอุ้งมือของคน ๆ เดียว ...*" (หน้า ๔๑, ๔๒) ในที่สุด

เป้าหมายของความพยายามของ คณะ ร.ศ. ๑๓๐ ปรารถนาที่ "*...จะให้ประเทศของเขาก้าวขึ้นเคียงบ่าเคียงไหล่กับอารยประเทศ...*" (หน้า ๖๐) โดยการ "*...เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์เหนือกฎหมาย* (Absoluted Monarchy) *เป็นประชาธิปไตย* (Democracy) *ในรูปใดรูปหนึ่ง...*" (หน้า ๗๓) กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ อ้างว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงองค์พระประมุขแต่อย่างใด และโดยเหตุผลที่กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ได้ทำลายเอกสารสำคัญของกลุ่มก่อนการถูกจับเสียจนสิ้น เราจึงได้ทราบเพียงคร่าว ๆ ว่า กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ได้กระเตรียมนโยบายทางด้านต่าง ๆ ซึ่งจะใช้บริหารประเทศต่อไปอย่างแน่นอน แต่เพียงว่าได้มีการชี้แจง "*...แผนการเกี่ยวกับกฎหมาย การเงินและการต่างประเทศ... ตลอดจนโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติที่จะมีขึ้น และจะนำกรรมวิธีที่ดี และเหมาะสมแก่ประเทศไทยมาใช้จากอารยประเทศ...*" (หน้า ๔๓) เท่านั้น หาทราบรายละเอียดลึกลงไปไม่

เรื่องที่ควรแก่การกล่าวถึงอีกประเด็นหนึ่งก็คือ กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ คือใคร คำตอบก็คือ กลุ่มริเริ่มนั้นเป็นทหาร ซึ่งมีความเชื่อว่า "*...ผู้ที่สามารถจะแก้ไขได้นั้นหากมิใช่ทหารก็เห็นจะไม่มีผู้ใดที่มีสมรรถภาพพอ...*" (หน้า ๑๐๐) และก็เป็นทหารหนุ่มด้วย อันจะเห็นได้ว่า ร.อ.เหลือ ศรีจันทร์ ซึ่งเป็น"*ผู้ใหญ่*" ของกลุ่มนั้น มีอายุเพียง ๓๘ ปีเท่านั้น นอกไปจากทหารบกแล้ว กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ ก็ยังประกอบด้วยทหารเรือ ข้าราชการฝ่ายกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม พ่อค้า คหบดี และนายธนาคาร อันถือว่าพวกตน "*...นับได้ว่าเป็นชั้นกลางทั้งสิ้น ไม่มีชนชั้นสูงหรือชั้นต่ำเข้ามาเกี่ยวข้าง...*" (หน้า ๗๗) ซึ่งกลุ่ม ร.ศ.๑๓๐ (อย่างน้อยก็ผู้เขียนบันทึก ซึ่งเป็นผู้ก่อการ) เชื่อเช่นเดียวกับอริสโตเติล ว่าจะเป็นพื้นฐานของการปกครองที่ดีที่สุด (หรือเลวน้อยที่สุด) เท่าที่สังคมมนุษย์ควรจะมีได้ และก็ (ดูเหมือนว่า) ประสานเข้ากันได้ดีกับหลักมัชฌิมาปฏิปทาด้วย (หน้า ๗๘)

ข้อผิดพลาดของกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ อาจอยู่ที่การรวมกลุ่มที่ไม่อาจปกปิดเป็นความลับได้ "*...เรื่องของพวกเรามันกระจายแพร่ออกไปทุกกรมการทหารแล้ว...*" (หน้า ๑๐๔) และทางฝ่ายเจ้านายเพียงแต่ต้องการ "*ลักขิทยาน*" (หน้า ๙๔) ที่ยืนยันได้เท่านั้นเอง ตามแผนการแล้ว กลุ่มทหารนั้นจัดได้ว่าเป็นแกนของกำลังของการปฏิบัติการขั้นต้น (ขอให้ศึกษาเปรียบกับกรณี ๒๔๗๕ และกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖) และจากข้อเขียนบันทึกเราก็จะทราบว่า เป็น

ทหารทมยศต่ำกว่าผู้ก่อการลงมาทั้งสิ้น (หน้า ๘๐) กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ เชื่อว่าการปฏิบัติการในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๔ อันเป็นวันขึ้นปีใหม่และวันถือน้ำพิพัฒน์สัตยานั้น จะเป็นไปโดยรวดเร็วและไม่มีการต่อสู้เลย (หน้า ๘๐) อย่างไรก็ดี แม้กลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ จะมิได้มีความประสงค์ที่จะเปลี่ยนองค์พระประมุข (ตามที่อ้าง) แต่ก็ได้มีการกระเทียม "...*หากคณะจักมีความจำเป็นที่สุด...*" เอาไว้ด้วยว่า "...*ฝ่ายทหารบกจะทูลเชิญ ทูลกระหม่อมจักรพงษ์ ฝ่ายทหารเรือจะทูลเชิญทูลกระหม่อมบริพัตร และฝ่ายกฎหมายกับฝ่ายพลเรือนจะทูลเชิญเสด็จในกรมรถวงราชบุรี...*" (หน้า ๘๔) ซึ่งตรงนี้ จะต้องพิจารณาโดยระมัดระวังว่า ข้อความตอนนี้จะหมายถึง "*กลุ่มย่อย*" ในกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ หรือเปล่า ตลอดจน "*กลุ่มย่อย*" ในวงราชการสมัยนั้นหรือไม่ หรือเพียงแต่หมายถึงบุคคลในกลุ่ม ร.ศ. ๑๓๐ เท่านั้น ความเห็นตามสามัญสำนึกในระยะแรก ผู้ริเริ่มก่อการคิดว่า จะใช้เวลา ๑๐ ปีแรกผลิตคนใหม่ๆ ขึ้นมา โดยการสอนแทรกเรื่องระบอบการปกครองต่างๆ แต่ต่อมา ก็เปลี่ยนใจว่า จะต้องปฏิบัติการโดยฉับพลัน (หน้า ๗๔) แต่ก็ยังช้ากว่าทางฝ่ายรัฐบาลซึ่งลงมือจับกุมเสียก่อน ความตั้งใจ "*เปลี่ยนแปลง*" การปกครอง จึงกลายเป็น "*กบฏ*" และผู้ก่อการต้องได้รับโทษจากทางบ้านเมืองไป

หนังสือเรื่องนี้ นอกจากจะกล่าวถึงกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ในทัศนะของผู้ก่อการแล้วยังได้สอดแทรกบรรยากาศโดยทั่วๆไปของสังคมไทย (โดยเฉพาะ) ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๖ ตามทัศนะของผู้เขียน และมีข้อคิดต่างๆ มากมายด้วยสำนวนที่ง่าย ด้วยวิธีการเขียนที่ไม่ค่อยวกวนนัก หนังสือบันทึกเล่มนี้จึงเป็นเอกสารที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ที่ชวนให้ตามอ่านได้โดยไม่เบื่อเลย

ทรงยศ แววหงษ์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

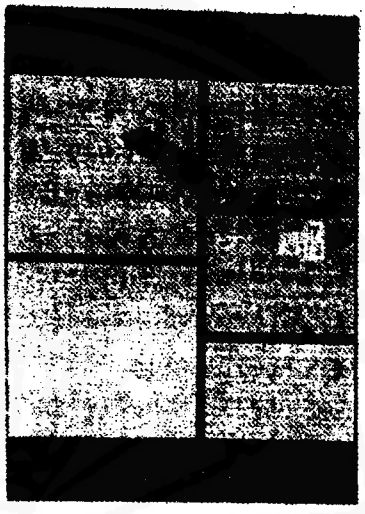

๑๔ ตุลา : คณะราษฎร์กับกบฏบวรเดช
ชัยอนันต์ สมุทวณิช
ชมรมประวัติศาสตร์ ชุมนุมวิชาการอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๒๕๑๗
๑๓๒ หน้า ๑๕ บาท

หนังสือเล่มนี้จัดเป็นหนังสือที่น่าสนใจเล่มหนึ่งในยุคความตื่นตัวทางการเมืองของไทยในสมัยนี้ โดยที่ผู้เขียนได้มุ่งวิเคราะห์ "*กบฏบวรเดช*" ตามจุดยืนของตน โดยการค้นรวบรวมเอกสารที่ฝ่ายกบฏบวรเดชเขียนไว้ เพื่อที่จะเทียบเคียงกับเอกสารของฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายคณะราษฎร์ในขณะนั้น ตลอดจนเทียบเคียงกับข้อเขียนของบุคคลบางคนในปัจจุบันที่ดูเหมือนจะพยายามนิคเบือนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยยกคิดส่วนตัว จุดสำคัญในหนังสือเล่มนี้ที่ผู้เขียนต้องการวิเคราะห์ให้เห็นก็คือ "*กบฏบวรเดช*" หรือที่ผู้เขียนเรียกว่า "*คณะกู้บ้านกู้เมือง*" ได้กระทำการก่อการในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้น โดยมุ่งหวังที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย มิใช่ต้องการกลับไปสู่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามที่รัฐบาลในสมัยนั้นกล่าวหา และเหตุการณ์ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้นก็จัดเป็นกงล้อของประวัติศาสตร์ที่หมุนให้มาตรงกับเหตุการณ์ในวัน

ที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งในด้านมูลเหตุและรูปการณ์

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามของผู้เขียนที่จะสืบค้นรายละเอียดในเรื่องการกบฏครั้งนั้นในประเด็นสำคัญ ๆ คือ อะไรคือมูลเหตุจูงใจที่ทำให้ทหารฝ่ายหัวเมืองหรือคณะกู้บ้านกู้เมืองไม่พอใจรัฐบาลชุดนั้นจนถึงกับรวมกันยกทัพเข้ามาในกรุงเทพฯ ทหารฝ่ายหัวเมืองต้องการล้มการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ และนำระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับคืนมาจริงหรือไม่ ทหารฝ่ายหัวเมืองมีแผนที่จะปะทะกับรัฐบาล โดยใช้แต่ความรุนแรงดังที่ฝ่ายรัฐบาลกล่าวหาว่ากระทำการเยี่ยงโจรจริงหรือไม่ (หน้า ๒๑) ซึ่งจากการสืบค้นหลักฐานโดยเฉพาะเอกสารชั้นต้น ทำให้การวิเคราะห์แบบต่อรูป (The jig-saw puzzle approach) ของผู้เขียนออกมาในแง่ที่ว่า การกบฏครั้งนั้นเกิดขึ้นเพราะฝ่ายรัฐบาลกำลังใช้อำนาจและอิทธิพลเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทางการเมืองในสมัยนั้น ซึ่งแม้ว่าการกบฏจะทำไม่สำเร็จ แต่ข้อพิสูจน์ที่แสดงถึงการแผ่อำนาจทั้งทางด้านการเมืองและทางการทหารของฝ่ายรัฐบาลเห็นได้จากการกระทำของรัฐบาลหลังจากเกิดกบฏแล้ว โดยเริ่มจากการที่รัฐบาลตั้งศาลพิเศษอันขัดต่อหลักนิติธรรมถึง ๓ ครั้งใน ปี พ.ศ. ๒๔๗๖, ๒๔๗๘ และ ๒๕๑๐ โดยจำเลยไม่มีสิทธิตั้งทนายการออกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๖ (หน้า ๔๑) และอื่น ๆ อีกเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ผู้เขียนเสนอว่าเป็นการย้ำให้เห็นถึงความล้มเหลวของคณะราษฎร์ที่ประนามระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เมื่อได้อำนาจแล้วได้ทำตัวยิ่งกว่าเจ้า (หน้า ๑๒)

การที่ผู้เขียนอาศัยการวิเคราะห์จากเอกสารชั้นต้น และได้ตีพิมพ์เอกสารเหล่านี้ไว้ในภาคผนวกให้ผู้อ่านได้พิจารณา ก็นับว่าเป็นความใจกว้างของผู้เขียนที่ให้ผู้อ่านมีเสรีภาพในทางความคิด การที่หนังสือเล่มนี้เต็มไปด้วยหลักฐานอ้างอิงจึงทำให้มีน้ำหนักความน่าเชื่อถืออยู่มาก แต่การวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองของผู้เขียนนั้นทำให้ดูเหมือนผู้เขียนพยายามเอียงอยู่ข้างฝ่ายกบฏ ซึ่งถือเป็นฝ่ายพวกเจ้าตามทัศนะของฝ่ายคณะราษฎร์ ขณะเดียวกันผู้เขียนก็ใช้หลักฐานทางฝ่ายกบฏโจมตีและขุดคุ้ยเรื่องราวต่าง ๆ ของฝ่ายคณะราษฎร์ เช่นเดียวกับที่นักเขียนคนอื่น ๆ เคยใช้หลักฐานทางฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายคณะราษฎร์โจมตีการกระทำของฝ่ายกบฏมาแล้ว จึงทำให้ดูเหมือนว่า หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนเขียนขึ้นเพื่อมองความขัดแย้งทางการเมืองสมัยนั้นโดยจุดยืนของตนเองเพื่อสนองเจตนารมณ์ของผู้อ่านซึ่งกำลังอยู่ในสภาพความตื่นตัวในประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้.

กาญจนี สมเกียรติกุล
คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Attacking Rural Poverty : How Nonformal Education Can Help
P.H. Coombs and M. Ahmed
The Johns Hopkins University Press, 1974
272 pp.

ในระยะนี้นักการศึกษาในทุกวงการกำลังพูดถึงการศึกษานอกระบบ (nonformal education) กันมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การระหว่างประเทศที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ก็เพราะ เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่เกิดขึ้นภายหลังจากประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายได้รับบทเรียนจากความล้มเหลว ในการที่จะใช้อาชีวศึกษาในระบบเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศของตน และในขณะเดียวกับที่แนวคิดของพวกที่ปฏิเสธระบบโรงเรียนอย่างสิ้นเชิง (deschoolers) กำลังจะตายไป ข้อเสนอของพวกที่สนับสนุนการศึกษานอกระบบดูจะเป็นข้อเสนอที่มีลักษณะเป็นการรอมชอมระหว่างแนวความคิดเห็นที่ขัดกันอย่างรุนแรงทั้งสองแนวดังกล่าว

ข้างต้น และเนื่องจากข้อเสนอนี้คงจะปฏิบัติได้ง่ายกว่าข้อเสนอของพวกปฏิเสธระบบโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อเสนอในเชิงอุดมคติมากกว่าที่จะปฏิบัติได้จริง ๆ เนื่องจากเหตุผลดังกล่าวข้อเสนอของพวกที่สนับสนุนการศึกษานอกระบบจึงได้รับการสนับสนุนอยู่มากในขณะนี้

นับเป็นจังหวะอันดีที่หนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์ออกเผยแพร่ในขณะนี้ เพราะเป็นการช่วยเตือนสติให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายได้ยั้งคิดให้รอบคอบก่อนที่จะรีบด่วนตัดสินใจรับมาปฏิบัติ โดยมิได้ศึกษาข้อดีข้อเสียของการศึกษานอกระบบให้ถี่ถ้วน และในที่สุดก็จะต้องจบลงด้วยความล้มเหลว เหมือนอย่างเช่นได้มีประสบการณ์กับการอาชีวศึกษามาแล้วในอดีต ในแง่นี้หนังสือดังกล่าวจึงน่าจะมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวางนโยบายการศึกษาในประเทศที่กำลังจะพัฒนาทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยเองในขณะนี้ ได้มีการพูดถึงการวางรากฐานในการปฏิรูปการศึกษาของชาติ จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้ศึกษาข้อมูลบางประการจากหนังสือเล่มนี้ โดยการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบจากโครงการการศึกษาของระบบที่ได้ดำเนินไปแล้วในหลายประเทศที่กำลังพัฒนา รวมทั้งตัวอย่างของโครงการผึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของไทยด้วย การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบดังกล่าว เป็นเครื่องชี้ให้เห็นทั้งข้อดีและข้อเสียของโครงการแต่ละโครงการในหลายประเทศ เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการวางนโยบายการศึกษา ได้หยุดคิดถึงข้อดีข้อเสียในรูประบบต่าง ๆ ของการศึกษานอกระบบ ก่อนที่จะได้นำมาทดลองปฏิบัติในประเทศ

ผู้เขียนได้เริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่า การที่จะต้องเน้นปัญหาความยากจนในชนบทเป็นพิเศษนั้นก็เพราะว่าความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจในขณะนี้ มิได้จำกัดอยู่ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนา เพราะแม้แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาเอง ระหว่างในเมืองและชนบทก็มีความแตกต่างกันมาก ปัญหาข้อนี้จะเป็นผลสืบเนื่องที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศเหล่านั้น และในที่สุดจะเป็นผลร้ายต่อความพยายามที่จะพัฒนาประเทศ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนทั้งประเทศโดยส่วนรวมในที่สุด ผู้เขียนมีความเชื่อเช่นนี้ และได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การศึกษานอกระบบจะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในชนบท อันเป็นการลดปัญหาความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้

เนื่องจากข้อจำกัดในการที่จะเสนอรูปแบบต่าง ๆ ของการศึกษานอกระบบทั้งหมด ผู้เขียนจึงได้เน้นเฉพาะในตัวอย่างที่ยกมา โดยเน้นเฉพาะที่บริการการศึกษาที่เป็นประโยชน์ในด้านอาชีพต่อชาวนา ผู้ประกอบอาชีพในทางหัตถกรรมและบริการ รวมทั้งผู้ประกอบการรายย่อยในชนบท ทั้งนี้มิได้พิจารณาโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการอ่านออกเขียนได้ โครงการที่เกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพในทางอนามัย โภชนาการ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการวางแผนครอบครัวและการอนุบาลเด็ก ผู้เขียนได้แบ่งลักษณะโครงการออกเป็น ๔ ลักษณะใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

๑. โครงการผึกฝนอบรมและแนะแนวในการเกษตร ตัวอย่างของโครงการที่ยกมาในเรื่องนี้ก็มีจากประเทศเกาหลี เซเนกัล คีเนีย พีลิปปินส์ โคลอมเบีย

๒. การอบรมวิชาชีพที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งมีตัวอย่างของประเทศอินเดีย ในจีเรีย พีลิปปินส์ เซเนกัล และโครงการผึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของไทย

๓. โครงการที่อบรมวิธีการช่วยตัวเอง ในลักษณะสหกรณ์หรือรูปอื่น ๆ ที่คล้ายกัน ซึ่งมีตัวอย่างของ เซเนกัล พีลิปปินส์ ทันซาเนีย บังคลาเทศ และ โคลอมเบีย

๔. โครงการที่ลักษณะมีเป้าหมายหลายอย่างรวมกัน (Integrated) ซึ่งได้ยกตัวอย่าง

ของโครงการในประเทศ อินเดีย อิธิโอเบีย อาฟกานิสถาน เม็กซิโก และ มาลาวี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษานี้มีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบโครงการในประเทศที่กำลังพัฒนาต่างๆที่มีลักษณะต่างกัน ข้อจำกัดของการเปรียบเทียบในลักษณะแบบว่านี้ประการหนึ่ง ก็คือ ความแตกต่างในขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม สภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศเหล่านี้ ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการอยู่บ้าง เมื่อผู้เขียนไม่ได้ชี้ให้เห็นชัดจึงเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องกระหนักถึงข้อจำกัดเหล่านี้เอาไว้บ้าง เพื่อที่จะใช้เป็นข้อยั้งคิดก่อนที่จะตกลงปลงใจเห็นด้วยกับผู้เขียนทั้งหมด

ตามตัวอย่างต่างๆ ที่ผู้เขียนได้ยกมาในครั้งแรก ได้เสนอในเชิงแนะนำให้เห็นภาพของแต่ละโครงการ โดยกล่าวถึง ภูมิหลัง วัตถุประสงค์การบริหารงาน และเจ้าหน้าที่ การปฏิบัติงานของโครงการและการประเมินผลความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการโดยทั่วๆ ไป จากนั้นก็เริ่มเปรียบเทียบผลดีผลเสียของแต่ละโครงการ หลังจากนั้นเริ่มในบทที่ ๙ ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นในเชิงวิจารณ์ต่อวิธีการในการศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรและการวิจัย ในบทที่ ๙ เป็นการวิจารณ์ต่อการยึดอาชีพที่มิใช่เป็นการเกษตร บทที่แสดงทัศนะของผู้เขียนที่ควรจะพิจารณานำมาใช้ในทางปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่บทที่ ๑๐ ซึ่งผู้เขียนได้แนะถึงการปรับปรุงวิธีการต่างๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการศึกษานอกระบบ โดยยกตัวอย่างการใช้เทคนิคในการศึกษาต่างๆ ที่ใช้ต้นทุนต่ำ และทำให้เข้าใจง่าย เป็นที่น่าสนใจและกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้ใช้ความคิด รวมทั้งชี้ให้เห็นความผิดพลาดของโครงการบางโครงการในตัวอย่าง พร้อมทั้งได้เสนอเทคนิคต่างๆ ในการวางแผน และข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติที่น่าจะทำได้หลายประการ ในบทนี้จึงเป็นประโยชน์แก่ผู้ทำหน้าที่ในการวางแผนเสนอโครงการในระดับปฏิบัติอย่างแท้จริง

บทที่ ๑๐ ผู้เขียนได้พูดถึง เศรษฐศาสตร์ของการศึกษานอกระบบ ได้ชี้ให้เห็นถึงความยากลำบาก และข้อจำกัดในการพิจารณาถึงต้นทุนและผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจของโครงการศึกษานอกระบบต่างๆ ในแง่ของประสิทธิภาพภายใน และผลที่ได้รับจากภายนอก ในลักษณะที่เป็นการพิจารณาอย่างกว้างๆ ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถจะทำได้ในลักษณะเป็นการศึกษา ที่เป็นแบบเฉพาะเจาะจงเหมือนที่จะศึกษาได้จากการศึกษาในระบบ บทนี้เป็นบทที่สำคัญ เพราะเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสมควรในทางเศรษฐกิจของโครงการการศึกษานอกระบบในรูปต่างๆ แต่จากการเปรียบเทียบทั่วๆ ไประหว่างการศึกษานอกระบบและการศึกษาในระบบในการผลิตอาชีพที่มีความมุ่งหมายที่คล้ายกัน ผู้เขียนก็ได้แสดงให้เห็นถึงข้อยุติว่าเป็นการสมควรมากกว่า เมื่อมองจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาจะใช้การศึกษานอกระบบเป็นเครื่องมือที่จะช่วยในการพัฒนาประเทศ แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่หมายความว่าการศึกษาในระบบและนอกระบบจะเป็นการแข่งขันกัน ความจริงแล้วควรจัดให้มีลักษณะสอดคล้องกันมากกว่า

ในบทที่ ๑๒ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดระบบงาน การบริหารงาน และการจัดกำลังเจ้าหน้าที่ ซึ่งผู้เขียนถือว่ามีความสำคัญมาก และเป็นหัวใจของความสำเร็จและความล้มเหลวของการศึกษานอกระบบทั้งหมด ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะชี้ให้เห็นปัญหาว่าการรวมอำนาจในการตัดสินใจมาไว้ที่ส่วนกลาง หรือระบบการตอบแทนเลื่อนชั้นต่างๆ เป็นไปในรูประบบราชการที่มีอยู่ในประเทศต่างๆ ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญของความล้มเหลวในการจัดการศึกษาประเภทนี้ ข้อสังเกตเหล่านี้จึงย่อมพบได้ว่าเป็นอุทาหรณ์ที่ดีเพราะเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นจริงร่วมกันในเกือบทุกประเทศ

ในบทสุดท้าย คือบทที่ ๑๓. ซึ่งเป็นบทสรุปและผู้เขียนได้แสดงข้อคิดเห็นเสนอแนะ นับว่า

เป็นบทที่มีประโยชน์มากที่สุด ถ้าผู้อ่านไม่มีเวลาอ่านทั้งเล่มอย่างน้อยก็น่าจะอ่านบทนี้ เพราะจะได้แนวคิดที่เป็นประโยชน์หลายอย่างจากผู้เขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เขียนได้ให้หลักใหญ่ ๆ ไว้สามประการเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบไว้ดังต่อไปนี้

๑. ควรที่จะจัดการในรูปรวมเอาเป้าหมายหลาย ๆ อย่างไว้ให้มากที่สุด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การให้บริการอบรมและแนะแนวแก่เกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตอย่างเดียวนั้น ไม่เป็นการเพียงพออาจต้องให้ความรู้ในเรื่องการสหกรณ์ การจัดหาตลาด ตลอดจนการใช้สินเชื่อต่าง ๆ ด้วย และเพื่อเป็นการประหยัดศูนย์ที่จะทำการอบรม ก็มิควรที่จะอบรมการเกษตรอย่างเดียว อาจจะใช้อบรมการอนามัย การวางแผนครอบครัว โภชนาการ และการอนุบาลเด็กพร้อมกันไปด้วย รวมทั้งอาจจะเป็นที่ฝึกอบรมการพัฒนาชนบทในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เป็นต้นว่า การทำถนน ขุดบ่อน้ำ การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การตั้งวิทยาลัยเกษตรในชนบทก็ควรจะมีเป้าหมายในการวิจัยค้นคว้า เพื่อให้ได้ผลสำหรับการเกษตรในท้องถิ่นและควรจะได้มีบทบาทในการให้ความสนับสนุนต่อสถาบันที่ให้การศึกษานอกระบบ การฝึกฝนอาชีพที่ไม่ใช่เกี่ยวกับการเกษตรก็น่าจะมีเป้าหมายในการสนับสนุน การผลิตในการเกษตรและมีเป้าหมายที่จะสร้างเมืองบริวารขึ้นรับกับการพัฒนาในชนบท การรวมดังกล่าวจึงเป็นการรวมทั้งในแนวตั้งและแนวนอน

๒. การกระจายอำนาจ ความสำเร็จของข้อเสนอประการแรกจะมีมากน้อยเพียงใด อยู่ที่การกระจายอำนาจในการตัดสินใจ เพราะถ้าหากการกระจายอำนาจไม่ลงมาอยู่ที่จุดต่ำพอที่จะทำให้การรวมกันได้ผลแล้ว โครงการย่อมไม่สัมฤทธิผล นอกเหนือจากประโยชน์ดังกล่าว การกระจายอำนาจยังช่วยให้การบริหารมีลักษณะคล่องตัว และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นมากขึ้น

๓. เป้าหมายสำคัญของการจัดศึกษานอกระบบในชนบท จะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญที่สุดก็คือ จะต้องมุ่งให้มีผลต่อการกระจายรายได้ ให้มีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นเหตุผลประการสำคัญประการเดียวในการกระทำเช่นนี้

ปัญหาและข้อเสนอแนะปลีกย่อยต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้แสดงไว้ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากในระดับผู้วางนโยบายและผู้ปฏิบัติ ถ้าได้มีการศึกษาอย่างจริงจังแล้วย่อมจะได้ประโยชน์มากจากหนังสือนี้ ข้อบกพร่องของหนังสือนี้มิได้อยู่ที่เนื้อหาสาระมากนัก แต่อยู่ที่ลักษณะการเสนอความเห็นในเชิงเปรียบเทียบ เนื่องจากมีตัวอย่างมากมายจึงทำให้มีลักษณะวนไปเวียนมายากแก่การติดตามในบางครั้ง นอกจากนั้นในบางประเด็นผู้เขียนได้เขียนย้ำเอาไว้หลายแห่ง ทำให้ผู้อ่านเกิดความเบื่อหน่ายได้ ข้อที่น่าตำหนิอีกประการหนึ่งในหนังสือเล่มนี้ก็คือ เป็นหนังสือที่มีคำผิดพิมพ์ผิดมากที่สุดสำหรับหนังสือประเภทเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นความบกพร่องอย่างมากของผู้จัดพิมพ์

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งอาจจะทำให้ข้ออ้างของผู้เขียนขาดน้ำหนักลงไปก็คือ ผู้เขียนได้เน้นให้เห็นว่าการศึกษานอกระบบนั้น ไม่ควรจะมีลักษณะเป็นการทั่วไป แต่ควรจะมีลักษณะเฉพาะตัวตามลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกัน และการวางแผนในการจัดการศึกษานั้นก็ควรจะมาจากความริเริ่ม และการศึกษาปัญหาอย่างแท้จริงของผู้ที่มีความสามารถและความสนใจในท้องถิ่นเอง โดยอย่าหวังมากนักจากผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ แต่ตัวอย่างที่ยกมาในหนังสือ ในส่วนที่ได้รับความสำเร็จและความล้มเหลว เป็นโครงการที่มีส่วนได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น โครงการที่ริเริ่มและใช้เงินทุนภายในประเทศเองกลับไม่ได้กล่าวถึง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนไม่อาจค้นคว้าหาเอาเอกสารประกอบการศึกษาจากโครง

การเหล่านั้นได้ ข้อนี้อาจจะเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งของหนังสือนี้

อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้เขียนทั้งสองเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากในวงการศึกษาและในการวิจัยศึกษาปัญหาก็มิได้ใช้เทคนิคสลับซับซ้อน ตลอดจนการวางรูปในการเขียนก็เป็นลักษณะที่ง่ายแก่การติดตามโดยผู้อ่านไม่จำเป็นต้องมีพื้นความรู้มากนักก็สามารถติดตามได้ตลอด จึงเหมาะสำหรับผู้ที่สนใจในการพัฒนาชนบทและผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการศึกษาควรจะหาอ่าน อย่างน้อยก็เพื่อเป็นการเพิ่มความรู้ให้แก่ตน อันเป็นลักษณะของการศึกษานอกระบบอย่างหนึ่ง

อภิชัย พันธเสน
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่
เปาโล แฟร
ช. เชียวพุ่มพวง (แปล)
สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ๒๕๑๗
๑๕๕ หน้า ๑๐ บาท

ก่อนอื่นผู้วิจารณ์และผู้อ่านทั่ว ๆ ไป น่าจะขอบคุณ ช.เชียวพุ่มพวง ผู้แปลหนังสือ *Pedagogy of the Oppressed* ของเปาโล แฟร เป็นภาษาไทย เพราะแม้เราจะได้ยินเรื่องราวของเปาโล แฟร มาแล้วหลายครั้ง ในวารสารที่ออกจำหน่ายในเมืองไทยเขียนโดยนักการศึกษาบ้าง นักเศรษฐศาสตร์บ้าง แต่ก็เป็นการกล่าวถึงอย่างย่อ ๆ ยังไม่เคยมีการแปลตลอดทั้งเล่ม ดังเช่นที่ ช.เชียวพุ่มพวง ได้จัดทำ ผู้วิจารณ์จึงเห็นว่า ช. เชียวพุ่มพวง ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการศึกษาไม่น้อยที่ได้อุทสาหะจัดการแปลหนังสือเล่มนี้ขึ้น

การแปลหนังสือของ เปาโล แฟร ไม่ใช่ของง่าย แม้ผู้ที่ได้ผ่านเมืองนอกเมืองนามาหลาย ๆ บี ได้ปริญญาชั้นต้นจนถึงชั้นสูงสุด ก็ยังบ่นว่าอ่านยาก ใช่แต่เท่านั้น ฝรั่งมังค่าที่ผู้เขียนรู้จัก ซึ่งเคยอ่านหนังสือเล่มนี้ก็บ่นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะศัพท์แสงที่เปาโล แฟรใช้นั้น เป็นศัพท์แปลกๆ ทั้งรูปประโยคในภาษาอังกฤษฝรั่งเองก็บอกว่าอ่านตะกุกตะกัก อย่างไรไม่ทราบ เข้าใจว่าจะเป็นด้วยแปลมาจากภาษาโปรตุเกสอีกทีหนึ่งนั่นเอง เราจะต้องเห็นใจ ช. เชียวพุ่มพวง ที่พยายามแปลเรื่องนี้ หากจะรอจนกว่าจะมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตแปล ก็คงจะไม่มีหวังได้อ่าน และถึงแม้จะมีฉบับแปลอันเที่ยงแท้ออกมา ก็ใช่ว่าเราจะสามารถอ่านทำความเข้าใจได้อย่างซาบซึ้งก็หาไม่ เพราะการแปลแบบรักษาอรรถะ และพยัญชนะในขณะเดียวกัน ซึ่งถือเป็นกฎที่นักแปลมือสูงจะต้องเดินตามอย่างเคร่งครัดนั้น อาจจะทำให้ฉบับแปลของ **การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่** กลายเป็นของยากที่ไม่มีใครอยากจับต้องก็ได้

ผู้วิจารณ์เห็นว่า ความต้องการของผู้อ่านทั่วไป ก็เพียงแต่จะทราบทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติของเปาโล แฟร อย่างคร่าว ๆ คงจะมีผู้อ่านน้อยคนที่อยากจะศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกตัวอักษรหรือทุกแง่ทุกมุม เพราะคงจะไม่มีเวลาทำได้ประการหนึ่ง และไม่แน่ใจว่าหากทำเช่นนั้นจะได้ประโยชน์คุ้มเวลาหรือไม่อีกประการหนึ่ง การแปลที่ทำให้อ่านง่าย รู้เร็ว ไม่เสียสมอง จึงน่าจะเป็นคุณลักษณะที่ดีของการ

เสนอหนังสือที่น่าเผยแพร่อย่างเล่มนี้สู่สาธารณชน เมื่อเราตกลงกันในสมมุติฐานเบื้องต้นเช่นนี้แล้ว ผู้วิจารณ์ก็เห็นว่า ช. เขียวพุ่มพวง ได้ทำหน้าที่นี้ได้ดีกว่านักแปลอีกหลายๆคน เพราะได้ทำหนังสือให้อ่านง่าย พอที่ผู้อ่านทั่วๆไปจะสามารถเข้าใจได้

จุดใหญ่ใจความของหนังสือ *Pedagogy of the Oppressed* ก็คือการแสวงหากุศโลบายที่จะให้การศึกษาแก่ชนชั้นที่ถูกกดขี่ เพื่อให้เขาตระหนักในความเป็นมนุษย์ของเขา สิ่งนี้หากไม่เปลี่ยนแปลงวิธีสอนจากการบอกเล่า การจูงใจ การชักชวน (หรือแบบธนาคารรับฝากเงิน) ก็เป็นการยากที่จะสร้างมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ให้แก่ผู้เรียนได้ เพราะผู้สอนนั้นเอง ซึ่งส่วนมากที่สุด จะสังกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงหรือชั้นกลาง ก็จะใช้วิธีสอนแบบยัดเยียดคุณค่าหรือข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของชนชั้นของผู้สอนนั้นเอง เรื่องนี้ไม่ยากที่จะเข้าใจได้ เพราะผู้สอนเองได้เลื่อนฐานะขึ้นมาจากกลุ่มชนที่มีรายได้ต่ำเสียแล้ว ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ก็ย่อมจะแปรผันไป ความเห็นอกเห็นใจคนชั้นต่ำที่มีอยู่ในสมัยหนึ่ง ย่อมจะลดน้อยลงไป เมื่อตนได้สัมผัสกับความสุขสบายจากฐานะใหม่ของตนจนไม่อยากจะกลับคืนไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนชั้นเดียวกันในอดีต โดยเหตุนี้การให้การศึกษาแก่ปวงชนจึงควรจะทำด้วยวิธีที่ ช. เขียวพุ่มพวง เรียกว่าการเสวนา (Dialogue) คือวิธีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายหันหน้ามาสนทนาพาทีกัน แลกเปลี่ยนความคิดความเห็นระหว่างกัน อันจะทำให้ฝ่ายผู้ที่ถูกกดขี่มีโอกาสแสดงทรรศนะของเขาออกมาได้โดยเสรี อันจะนำไปสู่ความจริงที่ไม่มีการบิดเบือน "*การเสวนาเป็นการเผชิญหน้าทางความคิดระหว่างบุคคล... การเสวนาจะเกิดขึ้นไม่ได้กับคนที่อยากจะพูดฝ่ายเดียว หรือกับคนที่ไม่อยากพูดเลย คนที่ถูกตัดสิทธิไม่ให้พูดจะต้องทำการเรียกร้องสิทธิในการพูดของตนกลับคืนมาโดยด่วน และต้องป้องกันการรุกรานเพื่อทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเองด้วย*" (น. ๘๙) "*การเสวนาไม่ใช่การทุ่มเถียงกันอย่างชนิดที่เห็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็นศัตรู การเสวนาไม่ใช่การถกเถียงกันโดยที่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสวงหาความจริงอะไร นอกจากจะเป็นการหว่านล้อมชักแม่น้ำทั้งห้ามาทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นดีเห็นงามไปด้วย การเสวนาไม่ใช่วิถีทางแห่งการครอบงำกดขี่กัน แต่เป็นวิถีทางแห่งการปลดปล่อย*" (น. ๙๙–๙๐) "*การเสวนาเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการปฏิวัติ มันทำให้การปฏิวัติของประชาชนแตกต่างไปจากการปฏิวัติของทหารซึ่งเป็นการปฏิวัติที่ใช้อำนาจอย่างเดียว มีคนตัดสินใจในระดับผู้นำไม่กี่คน เพราะฉะนั้นผู้นำการปฏิวัติจะต้องเริ่มเสวนากับประชาชน ไม่ว่าจะพบกับความลำบากหรือปัญหามากมายอย่างไรก็ตาม*" (น. ๑๔๖–๑๔๗)

บทสุดท้ายชื่อ "*การศึกษาเพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรม*" มีอะไรๆที่ศูนย์ต่างๆ ที่มีอยู่มากมายเวลานี้ จะต้องอ่านบ่อยๆจะได้คติเตือนใจอยู่ไม่น้อย เช่นที่กล่าวว่าการต่อต้านการเสวนามี ๔ อย่างคือ

๑. การเอาชนะกัน ต้องการควบคุมคนอื่นอยู่ตลอดเวลา

๒. การแบ่งแยกและการเข้าปกครอง โดยชนชั้นที่กดขี่ทำการแบ่งชนกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อยๆเพื่อให้สะดวกต่อการกดขี่

๓. การสร้างสถานการณ์และจำกัดความคิดของผู้อื่นให้เป็นทาส

๔. การรุกรานทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะทำในรูปต่างๆ เช่น รูปความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สำหรับข้อนี้ทำให้ผู้ถูกรุกรานเกิดความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของตนเป็นสิ่งที่ด้อยต่ำ

ดังนั้น *เขาจึงเริ่มปฏิเสธวัฒนธรรมของเขาเอง และหันไปยึดเอาค่านิยมมาตรฐาน และเป้าหมายของผู้รุกราน ด้วยวิธีนี้ผู้กดขี่จะสามารถหล่อหลอมความคิด และวิถีชีวิตของผู้กดขี่ และสามารถควบคุมผู้ถูกกดขี่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ* (น. ๑๔๘) และข้อความที่น่าจะเตือนผู้นำในการปฏิวัติโดยตรง ก็คือ "*เขารู้สึกแต่เพียงว่าเขาเป็นผู้ที่รู้อะไรดีกว่าชาวบ้าน เขาเป็นนักศึกษา เขามีเทคนิคมากมาย เขาจะมองดูตัวเองว่า เขาเป็นผู้หนึ่งที่มีความสามารถทำให้*

มวลชนเลื่อนฐานะได้ วิธีการปฏิบัติงานของคนพวกนี้ (ไม่ว่าจะมีทฤษฎีที่ดีเพียงไรสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง แต่ทฤษฎีนี้ก็สร้างขึ้นมาโดยผู้คุกซ์) ก็เป็นไปตามเป้าหมายที่พวกเขาตั้งไว้ เป็นไปตามการตัดสินใจของพวกเขาฝ่ายเดียว เป็นไปตามความสนใจของพวกเขา พวกเขาจะไม่ฟังเสียงประชาชนเลย แต่เขาจะวางแผนเพื่อสอนประชาชนว่าทำอย่างไรจึงจะขจัดความเกียจคร้านออกไปเพื่อจะพัฒนาประเทศ..... เขาเชื่อว่าพวกเขาเท่านั้นที่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและจัดการศึกษาให้แก่มวลชน เขาคิดว่ามวลชนนั้นละเลยเกียจคร้านต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ทำอะไรด้วยตนเองไม่ได้ นอกจากต้องให้พวกเขาอบรมสั่งสอนเสียก่อนจึงพอจะทำอะไรได้"
(น. ๑๖๒—๑๖๓)

อ่านมาถึงตอนนี้ ทำให้เราสะดุดใจคิดว่า ภารกิจของการปฏิวัติ มิใช่ผู้นำในการปฏิวัติจะตะโกนปาวๆ บอกว่าคนอื่นไม่ดี และตัวเราดีกว่า แต่จะต้องทำอะไรด้วยความเคารพผู้อื่นด้วยเหมือนกัน อย่างน้อยที่สุด ถ้าจะไปเปลี่ยนอะไรที่เกี่ยวกับคนอื่นเราก็ต้องยอมให้คนอื่น "เสวนา" กับเราอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เราเบื่อทรราชเต็มทน เราก็ต้องไม่เป็นทรราชเสียเอง

ผู้วิจารณ์ยกตัวอย่างแนวคิดของ เปาโล แฟร ซึ่งปรากฏในหนังสือแปลของ ช. เชียวพุ่มพวง มาเล่า ณ ที่นี้ เพื่อให้เห็นว่า แนวคิดเดิมนั้นเหมาะแก่ยุคสมัยที่มีความขัดแย้งเช่นปัจจุบันนี้เพียงไร และสำนวนการแปลก็เข้าใจได้ง่าย ส่วนใหญ่การแปลของ ช. เชียวพุ่มพวง ก็จะเป็นดังนี้โดยตลอด

การวิจารณ์นั้นไม่ควรจะชมด้านเดียว ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าจะทำหน้าที่นี้ไม่ค่อยนัก ถ้าจะไม่พูดถึงข้อที่เห็นว่ายังควรจะทำได้ดียิ่งขึ้นไปอีก

ข้อแรก ซึ่งเป็นข้อที่ผู้วิจารณ์ไม่สู้ถนัดใจนัก แต่นักแปลอาจจะทักท้วงเอาได้ ก็คือการแปลที่เพ่งความอ่านง่ายมากกว่าการเดินตามต้นเรื่องเดิมของเขา ได้กล่าวมาในตอนต้นครั้งนั้นแล้วว่า ความคิดรวบยอด ศัพท์แสง และรูปประโยคในหนังสือเล่มนี้ มิใช่ของง่าย ข้อที่น่าเห็นใจก็คือคงจะไม่มีใครแปลออกมาตรงๆ ให้อ่านเข้าใจได้

จะได้ยกตัวอย่าง จากข้อความเดิมของเปาโล แฟรดังนี้

> *While the problem of humanization has always been, from an axiological point of view, man's central problem, it now takes on the character of an inescapable concern. Concern for humanization leads at once to the recognition of dehumanization, not only as an ontological possibility but as an historical reality. And as man perceives the extent of dehumanization, he asks himself if humanization is a viable possibility. Within history, in concrete, objective contexts, both humanization and dehumanization are possibilities for man as an uncompleted being conscious of his completeness.*

ในต้นฉบับข้างต้นนี้ จะมีคำหลายคำที่แปลยาก (หรือหาคำไทยง่ายๆ ที่จะแปลให้ได้ความหมายตรงกับภาษาอังกฤษไม่ได้) เช่น humanization, dehumanization, axiological, ontological ช. เชียวพุ่มพวง แปล humanization ว่า "*การสร้างความเป็นมนุษย์*" และ dehumanization ว่า "*การถูกทำลายความเป็นมนุษย์ หรือ การปล้นความเป็นมนุษย์*" ซึ่งพึงดูก็พอเข้าใจ แต่คำว่า axiological กับ ontological นั้น มิได้แปลไว้โดยตรง แต่ได้ใช้คำอื่นๆ อธิบายดังต้นฉบับคำแปลของ ช. เชียวพุ่มพวง จากภาษาอังกฤษดังนี้

"*มนุษยชาติทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด นับถือศาสนาอะไร หรืออาศัยอยู่ที่ไหน ต่างก็มีปัญหา เป็นปัญหาร่วมกัน และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้อย่างรีบด่วนโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ ปัญหานั้นก็คือ ปัญหาเรื่องการถูกทำลายความเป็นมนุษย์ ตามประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษย์เราต้องเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างการสร้างความเป็นมนุษย์กับการปล้นความเป็นมนุษย์อยู่ตลอด*

เวลา และถ้ามนุษยชาติยังคงต้องการรักษาพืชพันธุ์ของมนุษย์เองไว้ ก็ยังจำเป็นอยู่เองที่เราจะต้องเลือกเอาการสร้างความเป็นมนุษย์เป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติ เพราะถ้าคนถูกปล้นความเป็นมนุษย์ไปหมดสิ้น คนก็จะหมดความเป็นมนุษย์ไปด้วย" (น. ๑)

คำว่า axiology นั้น หมายถึงสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความดีและความงาม เคยมีนักปราชญ์ไทยแปลว่า "*คุณวิทยา*" ถ้าจะแปลโดยถือพยัญชนะ ก็ต้องแปล axiological point of view ว่า*ในทรรศนะทางคุณวิทยา ในแง่ของคุณวิทยา* (หรือจะให้แคบเข้ามา อาจจะแปลว่า *ในแง่ของจริยธรรม*ก็พอพึ่งได้) ส่วนคำว่า ontology นั้น หมายถึง สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของสิ่งที่มีหรือความมีอยู่ (existence) เคยมีผู้แปลคำๆ นี้ว่า "*ภววิทยา*" อันที่จริงฉบับแปลของ ช.เชียงพุ่มพวง ก็ไม่จำเป็นจะต้องแปลดังนี้เสมอไป แต่ก็ควรจะแสดงให้เห็น "*โดยพยัญชนะ*" ว่าได้แปลคำพวกนี้ไว้ในฉบับภาษาไทยในที่หนึ่งที่ใดแล้ว ความห่วงในเรื่องศัพท์และรูปแบบอาจจะดูไม่จำเป็นถ้ายังได้ความสมบูรณ์ แต่หากทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ก็จะเป็นสิ่งดี

ได้กล่าวแล้วว่า หนังสือของเปาโล แฟร รู้สึกว่าจะเล่นลวกลายในเรื่องคำอยู่มากดังนั้น จึงมีคำแปลกๆ เช่น Praxis, Conscientization, Generative Theme, Limit Situation, Thematic Universe และคำอื่นๆ

Praxis พจนานุกรม Webster's แปลไว้ว่า ๑. exercise or practice of an art, acience or skill ๒. customary practice or conduct ตามความหมายของพจนานุกรมดังกล่าว Praxis หมายถึงแต่เพียงการปฏิบัติ หรือการกระทำ มิใช่การพูด หรือการคิด เมื่อ เปาโล แฟร นำเอามาใช้ ได้ให้ความหมายของคำๆ นี้ว่า action + reflection word = work ช.เชียงพุ่มพวง ได้แปลคำนี้ว่า "*คำจริง*" ซึ่งคงมาจากคำว่า true words ในภาษาอังกฤษ แต่คำว่า "*คำจริง*" ในภาษาไทย ยังมิได้ทำให้นึกถึงภาพ action+reflection ได้ชัดเจน แต่จะแปลคำนี้อย่างไรผู้วิจารณ์ก็ยังนึกไม่ออก นอกจาก"*คิดและปฏิบัติ*"

Conscientization ที่แปลว่า *มโนธรรมสำนึก* รู้สึกว่าจะพอพึ่งได้ เพราะเราเคยแปล Conscience ว่า *มโนธรรม*หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อันที่จริงคำๆ นี้เป็นคำที่เพื่อนของ เปาโล แฟร ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่เพื่อใช้สำหรับอธิบายเรื่องความตระหนักในความขัดแย้งทางด้านการเมือง สังคม และ เศรษฐกิจ และการปฏิบัติเพื่อขจัดสิ่งกดขี่นั้นๆเสีย หากความรู้สึกเรื่องการกดขี่เป็นเรื่องของมโนธรรม คำแปลนี้ก็พึ่งได้อยู่ แต่จะถือว่ามีความหมายตามศัพท์เดิม คือ Conscience นั้นยังไม่ได้สนิท เพราะคำ Conscientization มุ่งไปสู่ความสำนึกในด้านความขัดแย้งมากกว่าอย่างอื่น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์ก็รู้สึกว่า ผู้แปลได้ช่วยให้หนังสือของ เปาโล แฟร เล่มนี้ออกมาสู่สาธารณชนได้ในรูปของคำแปลที่อ่านง่าย และเห็นว่าความพยายามนี้ได้บรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี หากจะมีความคลุมเครืออยู่ในบางที่บางแห่ง ก็คงจะมิใช่เป็นเพราะความไม่สามารถของผู้แปล แต่เป็นเพราะต้นฉบับเดิมก็คลุมเครืออยู่แล้ว อันเป็นวิสัยของหนังสือประเภทปรัชญาทั่วไป

สุนทร สุนันท์ชัย
กองการศึกษาผู้ใหญ่ กระทรวงศึกษาธิการ

Politics and the Stages of Growth
W.W. Rostow
Cambridge University Press, 1971.
3[illegible] pp.

นายวอลท์ รอสตาว ผู้แต่งหนังสือเรื่องนี้เคยเป็นนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และเคยเขียนบทความที่น่าสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจของอังกฤษในคริสตศตวรรษที่ ๑๙ ไว้หลายเรื่อง เช่น เกี่ยวกับวัฏจักรทางธุรกิจ

เกี่ยวกับราคา เกี่ยวกับบทบาทของวารสาร *The Economist* หลังจากนั้นจะเป็นด้วยความเบื่อหน่ายในปัญหาเล็กปัญหาน้อยเหล่านี้ หรือจะเป็นด้วยเหตุผลอื่นใดไม่ปรากฏ เขาก็หันความสนใจมาสู่ปัญหาใหญ่ ๆ คือ ปัญหาความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็น "แฟชั่น" ใหญ่ในวงการเศรษฐศาสตร์ในสมัยนั้น หลังจากที่ได้ "*เกริ่น*" แนวความคิดของเขาในหนังสือเรื่อง *The Process of Economic Growth* "*ทฤษฎี*" ที่เขาจะยึดเป็นแนวในผลงานชิ้นที่จะวิจารณ์อยู่นี้ก็คือ *The Stages of Economic Growth : A Non–Communist Manifesto* พิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ ผู้ที่จะวิจารณ์หนังสือเล่มใหม่ของเขานี้จึงจำเป็นที่จะต้องย้อนหลังกลับไป และประเมินคุณค่าของหนังสือเล่มเดิมก่อน เพราะเราจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับหนังสือเล่มใหม่นี้ ก็ต่อเมื่อเรายอมรับหรือไม่ยอมรับข้ออ้างและวิธีการต่าง ๆ ที่นายรอสตาวใช้ในหนังสือ *Stages of Economic Growth*

กล่าวโดยย่อแล้ว วิธีการของหนังสือ *Stages of Economic Growth* ก็คือการดึงเอาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่ (หวังว่า) กำลังพัฒนา และพยายามหาปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ในประวัติต่าง ๆ ของประเทศทั้งหมดนี้ เขียนออกมาเป็นรูปแบบ และยืนยันต่อไปว่ารูปแบบดังกล่าวนี้จะเป็นแบบฉบับที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจำต้องเดินตาม ถ้าหากบังเอิญความจริงเป็นอย่างอื่นไปเสียก็จะต้องดัดแปลงบีบเค้นความจริงเหล่านั้นให้เข้ากับรูปแบบที่นายรอสตาวบัญญัติเอาไว้

ถ้าเรามาพิจารณาดูว่านายรอสตาวได้วางรูปแบบไว้อย่างไร ก็จะเห็นว่าวิธีการของนายรอสตาวได้แบ่งสรรการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นขั้นตอนรวมทั้งสิ้น ๕ ขั้น โดยมีขั้นที่ ๓ ที่เขาเรียกว่าขั้น take–off (ที่ผู้วิจารณ์จะแปลแบบพื้น ๆ ว่า *การพุ่งตัวขึ้นของระบบเศรษฐกิจ*) เป็นหัวใจ ก่อนจะพุ่งตัวขึ้นก็ต้องมีการอุ่นเครื่อง (ขั้นที่ ๒) ก่อนการอุ่นเครื่องก็ต้องมีการสตาร์ท ก่อนการสตาร์ทเครื่อง เครื่องนั้นก็ต้องคับอยู่ (ขั้นที่ ๑) ส่วนเหตุการณ์หลังการพุ่งตัวขึ้นก็จะต้องมีการไต่เต้าขึ้นไป (ขั้นที่ ๔) เมื่อไต่เต้าขึ้นไปแล้วระบบเศรษฐกิจนั้นก็จะต้องลอยลำอยู่ในระดับที่สูง (ขั้นที่ ๕) การอธิบายทั้งหมดนี้พอที่จะทำให้เราอนุมานเอาได้ว่า ความคิดเบื้องหลังทฤษฎีของนายรอสตาวดังกล่าวนี้ คงได้มาระหว่างที่นายรอสตาวกำลังนั่งเครื่องบินระหว่างบอสตันกับวอชิงตันอยู่กระมัง

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม หากเราจะมาประเมินคุณค่าของหนังสือ *Stages of Economic Growth* ก็จะเห็นได้ว่า การที่เราจะเข้าใจวิถีทางการเจริญเติบโตของประเทศแต่ละประเทศ โดยใช้ทฤษฎีของนายรอสตาวนั้น เกือบจะไม่ได้ผลเลย (ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในขั้นไหน? แนวโน้มในอนาคตของระบบเศรษฐกิจของเราเป็นอย่างไร?) ขั้นตอนต่าง ๆ ของนายรอสตาวนั้นเปรียบเสมือนบ้ายต่าง ๆ ที่จะต้องใช้บีดกับเศรษฐกิจของประเทศแต่ละประเทศในช่วงระยะต่าง ๆ ซึ่งการบีดบ้ายนี้อาจจะก่อประโยชน์ในด้านการช่วยให้เราเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ได้กระจ่างขึ้น ถ้าเรามีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนว่า จะต้องบีดบ้ายอย่างไร และบ้ายต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมายในด้านความเป็นจริงอย่างไร แต่นายรอสตาวก็มิได้ให้ความกระจ่างแก่เราในเรื่องนี้แต่ประการใด เพราะเท่าที่ให้มานั้นคลุมเคลือเกินไป

ถึงอย่างไรก็ตาม หนังสือ *Stages of Economic Growth* เคยเป็นหนังสือที่ดังมากในระยะหนึ่งในวงการของผู้ที่สนใจวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งแสดงถึงความอ้างว้างในสาขาวิชานั้นในระยะนั้น หลังจากนั้นนายรอสตาวก็ได้มีโอกาสก้าวไปสู่วงการเมืองในวอชิงตัน โดยอาศัยชื่อเสียงจากหนังสือดังกล่าว และในที่สุดก็มีอิทธิพลพอที่จะโน้มน้าวนโยบายของประธานาธิบดีเคนเนดี้ ให้หันเข้ามาตามความเห็นของตนโดยเฉพาะในด้านปัญหาเวียดนาม

ขณะที่นายรอสตาวไปง่วนอยู่กับปัญหาการเมือง ความเห็นของเขาในวงการวิชาการก็ได้รับการโจมตีมากขึ้น และในที่สุดก็ประสบการละเลยในวงการวิชาการ ทั้งนี้เพราะในระยะทศวรรษ ๑๙๖๐เป็นระยะที่มีผลงานที่น่าสนใจออกมาหลายเรื่องที่ศึกษาปัญหารูปเดียวกันกับที่นายรอสตาวได้ศึกษาอยู่ ในบรรดาผลงานใหม่ ๆ เหล่านี้ที่ควรจะกล่าวถึงก็มี ผลงานของนายเกอร์เชงครอน ของนายแบริงตัน มัวร์ ของนายกุนนาร์ มีร์ดาล ขณะเดียวกันก็ได้มีการรื้อฟื้นที่พิมพ์ผลงานหลายชิ้นของมาร์กซ์ ซึ่งเคยได้รับการปล่อยปละละเลย (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับผลงานเหล่านี้ตอนท้ายของบทวิจารณ์นี้) ฉะนั้นผู้ใดที่วกกลับไปอ่าน *Stages of Economic Growth* ก็จะมีความรู้สึกว่าหนังสือเล่มนี้ไม่ได้วิเคราะห์ปัญหาถึงแก่น อ่านแล้วไม่ได้ประโยชน์เหมือนกับหนังสืออื่น ๆ

บัดนี้ นายรอสตาวได้ท้าทายความเชื่อถือของนักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป โดยการแต่งหนังสือ *Politics and the Stages of Growth* คือหนังสือที่กำลังวิจารณ์อยู่นี้ หนังสือเล่มนี้ (ดังจะเห็นได้จากชื่อเรื่อง) ยังยึดมั่นอยู่ในแนวความคิดของหนังสือเดิมของเขาเกี่ยวกับขั้นตอนของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในเล่มนี้ได้พิจารณาเรื่องการเมืองของประเทศต่าง ๆ ที่กำลังไต่เต้าไปตามบันไดที่นายรอสตาวได้กำหนดไว้

นายรอสตาวได้กำหนดเป้าหมายของ "*รัฐบาล*" ไว้สามประเภทด้วยกันคือ

ก. ทางด้านความมั่นคงของประเทศ

ข. ทางด้านการอยู่ดีกินดีของประชาชนและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

ค. ทางด้านการผดุงรักษา "กติกา" ทางการเมือง ซึ่งกลุมไปถึงระบบการเมืองกติกาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล เกี่ยวกับเสรีภาพ ฯลฯ

หลังจากนั้น นายรอสตาวก็ได้พิจารณาวิถีทางที่จะบรรลุเป้าหมายทั้งสามของประเทศต่าง ๆ ในสามขั้นแรกตามบรรไดของนายรอสตาว (บทที่ ๒–๔) แต่ละบทก็ว่าด้วยประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ในขั้นตอนแต่ละขั้น และภายในแต่ละบทก็แยกพิจารณาแต่ละเป้าหมายในแต่ละประเทศ ทุก ๆ บทจะมีบทนำและข้อสรุปที่เขียนไว้อย่างกว้าง ๆ และอย่างผิวเผิน ในการวิเคราะห์ปัญหาของแต่ละประเทศ ก็กระทำอย่างเร่งรีบเกินกว่าที่ผู้อ่านจะได้สาระจากการวิเคราะห์นั้น ๆ รวมความแล้วทั้งสามบทนี้เป็นบทที่ทั้งสับสนและน่าเบื่อหน่ายอย่างยิ่ง

ครั้นมาถึงบทที่ ๕ และ ๖ เมื่อนายรอสตาวเริ่มพิจารณาปัญหาของสหรัฐฯ โดยเฉพาะ เราก็เริ่มหวังว่า นายรอสตาวจะได้แสดงให้เห็นประโยชน์ของวิธีการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจได้ดีขึ้น จริงอยู่ความกระท่อนกระแท่นที่ปรากฏอยู่ในบทที่ ๒–๔ นั้น มีน้อยลง แต่ตลอดเวลาที่นายรอสตาววิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆในประวัติศาสตร์ของสหรัฐฯ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขยายตัวของบริษัทอุตสาหกรรมขนาดยักษ์ หรือจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับต้นเหตุของสงครามกลางเมือง หรือจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในทศวรรษ ๑๙๓๐ วิธีการวิเคราะห์ปัญหาของนายรอสตาวไม่ได้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจประวัติและสังคมของสหรัฐฯ ได้ดีขึ้นเลย และยิ่งเมื่อนายรอสตาวมาพิจารณาปัญหาของสรัฐฯในทศวรรษ ๑๙๖๐ ซึ่งเป็นระยะที่เขาเข้าไปมีส่วนพัวพันอย่างใกล้ชิดในด้านการวางนโยบาย นายรอสตาวเป็นมักคุเทศก์ที่ไม่น่าไว้วางใจอย่างยิ่ง เช่น มีการอ้างว่า การที่สหรัฐฯ จะถอนกำลังจากเอเชียอาคเนย์โดยไม่มีข้อตกลงที่แน่วแน่และ "*สมเกียรติ*" (ของใคร?) นั้น เป็นการเสี่ยงต่อการเกิดสงครามโลกครั้งที่สาม

ในเมื่อการวิเคราะห์ประวัติของประเทศของเขาเองยังไม่น่าเชื่อถือถึงปานนี้ จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจนักที่นายรอสตาวไม่สามารถเข้าใจปัญหาทางการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนาได้ เช่น ในการใช้คำสำคัญๆเฉกเช่น "ประชาธิปไตย" ของประเทศด้อยพัฒนา นายรอสตาวก็ยังยึดมั่นนัยของคำนี้ตามที่

ใช้อยู่ในประเทศของตน โดยเจาะจงดูแต่ประชาธิปไตยทางด้านการเมือง ทางด้านเสรีภาพ ฯลฯ และมองข้ามประชาธิปไตยในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานที่เกี่ยว ฉะนั้นเมื่อนายรอสตาวพยายามประเมินบทบาทของบุคคลสำคัญ ๆ ในโลกที่สาม เช่น นายคาสโตร นายโฮจีมินห์ หรือนายเมาเซตุง เขาจึงไม่สามารถเข้าใจจุดประสงค์และผลงานของบุคคลเหล่านี้ได้ จริงอยู่ ประเทศคิวบา ประเทศเวียดนามเหนือ และสาธารณรัฐประชาชนจีน ไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่นายรอสตาวกำหนดไว้ทางด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเป็นประเทศที่ประชาชนขาดสิทธิ และเสรีภาพต่าง ๆ ซึ่งต่างกับประเทศตะวันตกทั้งหลาย แต่ใครจะปฏิเสธได้ว่าความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในประเทศเหล่านี้ได้ลดน้อยถอยลงหลังจากการปฏิวัติอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ ที่อยู่ในค่าย "*เสรี*" ไม่สามารถที่จะลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าวนี้ได้ ซ้ำร้ายไปกว่านั้น นอกจากจะลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้ เป้าหมายทางด้านประชาธิปไตยทางการเมืองและเสรีภาพต่าง ๆ ก็ยังเป็นความฝันอันเลื่อนลอยอยู่สำหรับประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่อีกด้วย ขณะเดียวกันนายรอสตาวก็มองประเทศที่มุ่งส่งเสริมการขยายตัวของเศรษฐกิจส่วนรวม และละทิ้งปัญหาการกระจายรายได้ด้วยความเห็นใจ บทเรียนที่เห็นกันอยู่ตำตาคือประเทศปากีสถานภายใต้การนำของจอมพลอายุบข่าน ซึ่งได้ "*พัฒนา*" ตนเองไปได้เป็นที่น่าพอใจ แต่ผลที่ตามมาก็คือ ความตึงเครียดทางสังคม ซึ่งยังผลให้ประเทศนี้ต้องแตกแยกออกเป็นสองส่วนในที่สุด นายรอสตาวมิได้กล่าวถึงผลดังกล่าว (จริงอยู่หนังสือเล่มนี้พิมพ์ออกมาก่อนสงครามกู้ชาติของบังคลาเทศ แต่ก็ออกมาหลังจากนายอายุบข่านถูกโค่นอำนาจแล้ว หลังจากการประท้วงอย่างหนักจากกลุ่มชนหลายกลุ่มในปากีสถาน) นายรอสตาวเพียงแต่ยกเอา ๒–๓ ประโยคจากสุนทรพจน์ของอายุบข่าน ที่ติเตียนระบบพรรคการเมืองและการแบ่งแยกที่เกิดขึ้นจากระบบดังกล่าว

บทสุดท้ายเป็นบทที่พูดถึงปัญหาต่าง ๆ ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลังจากเราได้เห็นความลำเอียงของนายรอสตาวในเรื่องอื่น ๆ จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจ ที่ในบทนี้นายรอสตาวก็ยังเป็นนักรบสงครามเย็นอยู่อย่างเต็มที่ นายรอสตาวมองข้อขัดแย้งระหว่างประเทศในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ว่าเป็นการบุกรุกจากฝ่ายคอมมิวนิสต์เสียหมด เช่นอ้างว่า จุดเริ่มต้นของสงครามเย็นนั้นเป็นการกระทำของสตาลินแต่ผู้เดียว ทั้ง ๆ ที่มีนักประวัติศาสตร์อเมริกันหลายคนที่ยืนยันว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของสหรัฐ ฯ ที่จะใช้ระเบิดปรมาณูเป็นเครื่องมือขู่เข็ญสหภาพโซเวียต ซึ่งได้รับการยืนยันจากจดหมายเหตุของกระทรวงต่างประเทศอเมริกันเอง บทนี้เป็นบทที่น่าอ่านสำหรับผู้ที่สนใจอยากรู้ว่าบุคคลในยุคก่อนในสมัยก่อนเขาคิดกันอย่างไร เพราะความเห็นของนายรอสตาวนั้นเป็นความเห็นของคนที่เคยใฝ่หาความรู้เมื่อประมาณ ๑๕–๒๐ ปีก่อนหน้านี้ และไม่ยอมปรับตัวเข้าตามเหตุการณ์ใหม่ ๆ และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นแต่ประการใด

สรุปแล้วหนังสือของนายรอสตาวเล่มนี้ไม่สามารถช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองกับระบบเศรษฐกิจได้เลยแม้แต่น้อย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง เพราะวิธีการที่นายรอสตาวใช้ทั้งในหนังสือเล่มนี้และในเล่มก่อน ๆ คือการนำเอาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศมาพิจารณาและเปรียบเทียบกันดู และพยายามเรียนจากส่วนที่คล้ายคลึงกัน*และส่วนที่แตกต่างกัน* ในประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านี้ เป็นวิธีการที่ถูกต้องและน่าสนับสนุนอย่างยิ่ง อันที่จริงแล้ว คาร์ล มาร์กซ์ก็เป็นคนที่ริเริ่มใช้วิธีการดังกล่าวนี้ นอกจากนี้ขณะที่นายรอสตาวได้ตีพิมพ์หนังสือ *Stages of Economic Growth* ของเขา นายเกอร์เชงครอนก็ได้ใช้วิธีวิเคราะห์เดียวกัน และหลังจากนั้นนายแบริงตัน มัวร์

ก็ได้เสนอผลงานของเขา ผลงานของบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่ลึกซึ้ง ให้ความกระจ่างแก่ผู้อ่านมากกว่าผลงานของนายรอสตาวทั้งสิ้น ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น?

ประการแรก เพราะนายรอสตาวลืมคำสั่งสอนที่สำคัญอย่างยิ่งยวดของ นายม้าร์ก บล็อค (Marc Bloch) นักประวัติศาสตร์เอกชาวฝรั่งเศส ซึ่งเคยเขียนไว้ว่า

> *"หลายครั้งนักที่มีคนเชื่อกันว่า จุดประสงค์อันเดียวของประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ ก็คือ การไฝ่หาความคล้ายคลึงกัน (ในประวัติศาสตร์ของหลาย ๆ สังคม) ตรงกันข้าม วิธีการเปรียบเทียบที่ถูกแล้ว ควรจะให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่ข้อแตกต่าง ไม่ว่าข้อแตกต่างนั้นมีมาแต่จุดเริ่ม หรือเกิดขึ้นจากแนวทางวิวัฒนาการที่แตกต่างกันจากจุดเริ่มต้นเดียวกัน"*

นายรอสตาวได้มองข้ามข้อแตกต่างของแต่ละสังคมที่เขาพิจารณา จุดประสงค์ของเขามีแต่ว่าทำอย่างไรจึงจะเค้นประสบการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ ให้เข้าร่องรอยเดียวกับที่นายรอสตาวบัญญัติไว้ ผลที่ออกมาจึงเป็นผลที่ไม่น่าพอใจ ส่วนนายเกอร์เชงครอนนั้น กล่าวไว้แต่แรกว่า สิ่งที่เขาสนใจก็คือ ข้อแตกต่างของแต่ละสังคมที่เขาศึกษาเช่นเดียวกัน นายมัวร์ก็ตั้งคำถามอยู่ตลอดเวลาว่า ในเมื่อสังคมนี้เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ทำไมในสังคมอื่นๆ จึงเป็นอีกอย่างหนึ่ง ทั้งในสองกรณี ผลที่ออกมานั้นล้วนแต่เป็นเรื่องที่กระตุ้นความสนใจของผู้อ่านอยู่ตลอดเวลา

ประการที่สอง นายรอสตาวพูดถึงเรื่องการเมืองก็จริง แต่องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชีวิตการเมือง คือการขัดแย้งกัน ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งทางผลประโยชน์ หรือทางอุดมการ หรือทางอื่นใดก็ตาม ซึ่งเกือบจะเป็นเรื่องที่นายรอสตาวไม่ได้เหลียวแลแต่ประการใด ในหนังสือของเขา "รัฐบาล" ตัดสินใจอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ใครเป็นผู้สนับสนุนหรือได้ผลประโยชน์ ใครเป็นผู้เสียหาย ตลอดจนปฏิกิริยาของผู้ที่เสียหายจากการกระทำต่าง ๆ ของ "รัฐบาล" เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดของชีวิตการเมืองของทุกประเทศ ซึ่งนายรอสตาวไม่ค่อยได้กล่าวถึง การละเลยปัญหาทั้งหมดนี้จึงทำให้ผลงานของนายรอสตาวเป็นผลงานที่ผิวเผิน ไม่ได้ให้ความรู้ใหม่แก่ผู้อ่านแต่ประการใด

ฉะนั้นผู้ที่คิดจะอ่านหนังสือของนายรอสตาวเล่มนี้ หรือเรื่อง *Stages of Economic Growth* ควรจะเลิกล้มความคิดเสีย มีหนังสืออื่นที่มีคุณค่าสูงกว่ามากมายตัวอย่างคือ

Barrington Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy : Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, Beacon Press, 1966.

Alexander Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective : A Book of Essays*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1964.

K. Marx, *Pre–Capitalist Economic Formations*, edited with an introduction by E.J. Hobsbawm, New York, International Publishers, 1964.

อัมมาร สยามวาลา
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Small Is Beautiful : Economics As If People Mattered
E.F. Schumacher
Harper and Row, 1973
290 pp.

ในยุคที่มีผู้นิยมชมชอบกับความใหญ่มาก เป็นที่น่ายินดีว่ายังมีคนเห็นกับคุณความสำคัญของความเล็ก ดังจะเห็นได้จากหนังสือเล็กนิดแหละสวยโดยนายชูเมกเกอร์

หนังสือเล่มนี้ นายชูเมกเกอร์ ได้แบ่งออกเป็น ๔ ภาค *ภาคแรก* โลกสมัยใหม่ กล่าวถึง บัญหาการผลิต สันติสุขกับผลงาน บทบาทของเศรษฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ และบัญหาของชนาค *ภาคสอง*เป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากร ได้กล่าวถึงการศึกษา การใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง ทรัพยากรสำหรับอุตสาหกรรม พลังงานนิวเคลียร์ และเทคโนโลยีที่เห็นถึงความสำคัญของมนุษย์ *ภาคที่สาม*โลกกลุ่มที่สาม กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจทั่วๆไป บัญหาสังคมและเศรษฐกิจซึ่งเน้นให้เห็นถึงความจำเป็นของเทคโนโลยีแบบกลาง ลองล้านหมู่บ้าน และบัญหาการว่างงานในอินเดีย *ภาคสุดท้าย*การจัดการและความเป็นเจ้าของ(ในสิ่งของ) กล่าวถึงเครื่องมือที่จะใช้สำหรับทรัพยากรณ์อนาคต ทฤษฎีการจัดการขนาดใหญ่ สังคมนิยม ความเป็นเจ้าของ และความเป็นเจ้าของแบบใหม่

ชูเมกเกอร์วิจารณ์ว่า ความคิดที่ไม่ค่อยจะถูกต้องในยุคปัจจุบันคือ ความหลงเชื่อที่ว่าเราได้แก้บัญหาการผลิตไปเรียบร้อยแล้ว ความหลงเชื่อนี้มีพื้นฐานจากความจริงที่ว่า ในสมัยปัจจุบันมีการค้นคิดใหม่ๆทางวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้ผลผลิตของประเทศหลายประเทศเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย แต่เป็นที่น่าเสียใจว่า ทั้งผู้ผลิต นายทุน และประชาชน ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างรายได้ (ที่ได้จากผลผลิต) กับทุนที่ธรรมชาติสร้างให้เป็นส่วนใหญ่ เรามักจะถือว่าบัจจัยการผลิตที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์เป็นสินค้าทุนทั้งๆที่มนุษย์มีส่วนสร้างทุนได้น้อยกว่าธรรมชาติ ทุนที่ธรรมชาติสร้างได้ถูกนำไปใช้ในอัตราที่เพิ่มอย่างน่าใจหาย ฉะนั้นความเชื่อที่ว่า ได้แก้ไขบัญหาการผลิตของโลกแล้วนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากเราไม่สามารถที่จะมองให้แจ่มแจ้งว่า ระบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่อยู่ได้เพราะทุนที่ได้มาจากธรรมชาตินั่นเอง

ฉะนั้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ถ้ามองจากด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยากที่จะกำหนดขอบเขตได้ แต่ถ้ามองจากด้านศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เราจะเห็นข้อจำกัดได้อย่างชัดเจนนายชูเมกเกอร์แนะว่า รากฐานของสันติสุขของชาวโลก ไม่ควรจะขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์พูนสุขแต่อย่างเดียว เพราะว่าความสมบูรณ์พูนสุขที่ว่านี้ ถ้าจะบรรลุได้บางครั้งอาจไปส่งเสริมแรงผลักกันของธรรมชาติมนุษย์ที่ไม่ดีงามบางอย่าง เช่น ความละโมบ และริษยา ซึ่งจะทำลายคุณลักษณ์ของมนุษย์ในข้ออื่นๆไป เช่น ความสุข ความเฉลียวฉลาด และสันติสุขของมนุษย์

นายชูเมกเกอร์เห็นว่า วิชาเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นศาสตร์ที่สืบเนื่องเอาความคิดจากแขนงอื่นๆเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างนักเศรษฐศาสตร์ของโลกตะวันตก กับนักเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ ในทัศนคติของชาวพุทธนั้น หน้าที่ของงานมีอยู่ ๓ อย่าง

๑. เป็นการให้โอกาสแก่แต่ละบุคคลได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตน

๒. เพื่อเป็นการเอาชนะจักสำนึกซึ่งเห็นแก่ตนเอง โดยทำงานร่วมกับคนอื่น

๓. สร้างสินค้าและบริการซึ่งจำเป็นแก่การยังชีพ

ความสนใจของนักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นชาวพุทธจึงไม่ได้อยู่ที่เพิ่มผลผลิตให้มากที่สุด หรือเพิ่มการบริโภคให้มากที่สุด แต่อยู่ที่สร้างงานที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์แก่คนงานและชุมชน

นายชูเมกเกอร์ เน้นความสำคัญของการศึกษาว่า หน้าที่อันแรกของการศึกษา คือ การถ่ายทอดความคิดที่เกี่ยวกับคุณค่าต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ หน้าที่อันที่สองถึงจะเป็นการถ่ายทอดความรู้

เมื่อประมวลความคิดของนายชูเมกเกอร์ในเรื่องต่าง ๆ แล้ว จึงไม่เป็นที่ประหลาดใจเลยที่นายชูเมกเกอร์ ไม่ชอบการผลิตขนาดใหญ่ โดยสรุปในความตอนหนึ่งของหนังสือว่า ถึงแม้วิทยาการก้าวหน้าจะมีอิทธิพลต่อโลกสมัยปัจจุบันมากมายเพียงใด แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ปัญหาต่าง ๆ ของโลกมิได้ลดน้อยลงแต่ประการใด เทคนิคสมัยใหม่ไม่ได้ทำให้คนงานทำงานในสิ่งที่เขาชอบ คนงานไม่มีโอกาสได้ทำงานที่ต้องการความคิดทางสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ และงานที่ต้องใช้สมอง สมัยนี้คนทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นส่วน ๆ เท่านั้น ฉะนั้นประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่ยากจนควรใช้เทคโนโลยีอีกแบบหนึ่ง คือเทคโนโลยีที่คำนึงถึงคุณค่าของมนุษย์ โดยแทนที่จะใช้มือและสมองในการผลิตทางอ้อม (ทำแต่หน้าที่เฉพาะอย่าง เช่นการขันน็อต ตอกตาปู เป็นต้น) ควรใช้มือและสมองในการผลิตโดยตรงและให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังเช่นท่านคานธีกล่าวไว้ว่า "*ความยากจนของโลกไม่สามารถจะแก้ไขโดยการผลิตขนาดใหญ่ แต่ต้องแก้ไขจากการผลิตโดยคนส่วนใหญ่*" เพราะการผลิตขนาดใหญ่นั้น มีข้อสมมุติฐานในตัวอยู่แล้วว่าต้องมาจากเทคนิคการผลิตชนิดใช้เครื่องจักรมาก ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นพลังงานมาก ใช้เครื่องมือผ่อนแรงมาก อันเป็นการตั้งสมมุติฐานไปในตัวว่าประเทศนั้นๆต้องร่ำรวยอยู่แล้ว ส่วนการผลิตโดยคนส่วนใหญ่นั้น สนับสนุนให้ใช้ทรัพยากรอย่างทั่วถึง ทรัพยากรนี้รวมถึงสมองที่เฉียบแหลม มือที่มีความชำนาญ และอาจมีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบบ้าง แต่เป็นการผลิตแบบใช้เทคโนโลยีชนิดกลาง ที่เรียกเป็น*ชนิดกลาง*เพื่อให้แตกต่างจากเทคโนโลยีแบบอื่น ๆ และในขณะเดียวกัน ก็เป็นวิทยาการที่ง่ายและถูกกว่าเทคโนโลยีชั้นสูงของประเทศร่ำรวย หรืออาจจะเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่าเป็น*เทคโนโลยีแบบช่วยตัวเอง*

เท่าที่กล่าวมานี้เป็นเพียงใจความบางตอนในสามภาคแรกเท่านั้น ในภาคสุดท้าย นายชูเมกเกอร์ยังพูดถึงบทบาทของความเป็นเจ้าของ (ทั้งสินค้าทุนและปัจจัยการผลิต)ในระบบนายทุน ระบบสังคมนิยม และระบบที่อยู่สายกลาง จะเห็นได้ว่า แนวการเขียนของ นายชูเมกเกอร์นั้น มุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของสังคมปัจจุบันว่า ประเทศใดก็ตามจะมุ่งเพิ่มผลผลิตอย่างเดียวไม่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ค่อนข้างยากจน แทนที่จะมุ่งขยายการผลิต โดยใช้เทคโนโลยีที่อาศัยเครื่องจักรเครื่องมือพลังงานราคาแพง และต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ควรหันมาใช้เทคนิคแบบชนิดกลาง ๆ ให้คนงานในท้องถิ่นประกอบเครื่องมือ แล้วนำมาใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นนั้นเอง จะไม่มีประโยชน์กว่าหรือ นอกจากนี้ผู้เขียนยังย้ำถึงอันตรายของสังคมที่วัดค่าของทุกสิ่งทุกอย่างด้วยเงินตรา เพราะในสังคมดังกล่าวผู้มีสิทธิมีเสียงคือพวกที่มีเงินเท่านั้น

สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ ที่เคร่งทฤษฎีอาจไม่ถือว่า หนังสือ *Small is Beautiful* เล่มนี้เป็นตำราเศรษฐศาสตร์ในแง่ที่ว่า แม้จะพูดถึงเรื่องพัฒนาเศรษฐกิจแต่ขาดทฤษฎี สมการและอื่น ๆ เหมือนกับหนังสือเศรษฐศาสตร์ทั่วไป แต่ในความเห็นส่วนตัวของผู้วิจารณ์เห็นว่าน่าจะถือเป็นตำราทางด้านปรัชญาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นนักเศรษฐศาสตร์หรือไม่ก็ตาม ควรจะอ่าน ควรจะนำไปตริกตรองคิดให้รอบคอบด้วย ถึงแม้ว่าสิ่งที่นายชูเมกเกอร์เขียนในหนังสือจะเป็นสิ่งที่เราเคยทราบมาแล้วบางเรื่อง แต่ก็เป็นการย้ำให้เราได้สำนึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของมนุษย์มากขึ้น.

ลิลี่ โกศัยยานนท์
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Japan : Financial Markets and the World Economy
Wilbur F. Monroe
Praeger, 1973
217 pp.

หนังสือเล่มนี้ เขียนโดยนายวิลเบอร์ มอนโร ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยทูตทางการเงินของสถานทูตอเมริกัน ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึงปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๕ รวมระยะเวลา ๒ ปีครึ่ง ระหว่างนั้นเอง เขาได้ศึกษาค้นคว้าและเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น โดยเน้นหนักทางด้านเกี่ยวกับการเงิน ตลาดหุ้น ตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศในญี่ปุ่น ธนาคารสาขาต่างประเทศ การลงทุนโดยตรงของต่างประเทศ และความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ต่างประเทศของญี่ปุ่น ซึ่งกำลังเพิ่มความสำคัญมากขึ้นทุกขณะ นอกจากที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ผู้เขียนได้มีบทซึ่งกล่าวถึงบทบาทของเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจของโลกว่าเป็นอย่างไร โดยเริ่มจากปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นต้นมา เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาและรักจะศึกษาเรื่องเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้อ่านและเรียนรู้ไว้ โดยเฉพาะผู้ที่มีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับการเงิน การธนาคาร และตลาดหุ้น เพราะหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ค้นคว้าโดยละเอียดลึกซึ้งทุกแง่ทุกมุม ประจวบกับระยะเวลาที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าเขียนเรื่องนี้นั้น เป็นระยะที่คนอเมริกันมีความรู้สึกไม่สู้ดีต่อการที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และเป็นระยะที่ได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงอยู่มาก

ถ้าพิจารณาเฉพาะบางเรื่อง อาทิเช่น เรื่องของธนาคาร ผู้เขียนได้กล่าวถึงประวัติของธนาคารต่างประเทศในญี่ปุ่นว่าเป็นมาอย่างไร ตลอดทั้งบรรยากาศในการลงทุนด้านธนาคารของชาวต่างประเทศในญี่ปุ่น ผู้เขียนได้กล่าวถึงและให้เหตุผลที่น่าสนใจไว้ รวมทั้งเหตุผลที่รัฐบาลญี่ปุ่นตัดสินใจรวมอุตสาหกรรมธนาคารเข้าในโครงการการส่งเสริมการลงทุนอย่างเสรี โดยได้กล่าวถึงความตื่นตัวที่เกิดขึ้นและแนวความคิดของข้าราชการหนุ่ม ซึ่งต้องการให้มีเสรีภาพในการลงทุนมากขึ้น ผู้เขียนได้กล่าวถึงลู่ทางการดำเนินกิจการธนาคาร และหนทางที่จะเป็นไปได้ในการที่ชาวต่างประเทศจะตั้งธนาคารสาขาขึ้น แต่การดำเนินงานนั้นย่อมต้องมีอุปสรรค ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวไว้เช่นกัน ธุรกิจที่ธนาคารต่างประเทศในญี่ปุ่นได้กระทำมา และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็ได้กล่าวถึงไว้โดยละเอียด ซึ่งรวมถึงวิธีการหาเงินเข้าธนาคารต่างประเทศ ตลอดทั้งปัญหาที่เกิดและแนวทางการแก้ไข

ธนาคารต่างประเทศของญี่ปุ่นนั้น มีแนวโน้มที่จะเข้าอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของธนาคารกลางแห่งญี่ปุ่น และแนวโน้มนี้จะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการคาดคะเนที่ว่า ในอนาคต โตเกียวจะเป็นตลาดทุนนานาประเทศ และอีกจุดประสงค์หนึ่งนั้นเพื่อจะได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักธุรกิจที่มีอิทธิพลของญี่ปุ่นยิ่งขึ้น ซึ่งข้อเขียนตอนนี้ นับว่าให้ประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับธนาคารต่างประเทศในญี่ปุ่นอย่างแท้จริง เพราะทำให้ได้ความรู้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่นที่จะมีต่อเศรษฐกิจของโลกในอนาคต ผู้เขียนได้วิเคราะห์ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๓–๒๕๒๓ โดยครอบคลุมการค้าของญี่ปุ่นทั่วโลก ได้กล่าวถึงการค้าของญี่ปุ่นกับแคนาดา สหรัฐฯ ยุโรปตะวันตก ลาตินอเมริกา อัฟริกา และเอเชีย โดยเฉพาะการค้าของญี่ปุ่นกับเอเชียนั้น ผู้เขียนได้เน้นถึงความไม่สมดุลทางการค้าระหว่างกัน และแนวทางในอนาคต ซึ่งมองในแง่ดีว่า มีแนวโน้มที่จะมีความสมดุลมากขึ้น อัตราส่วนปริมาณการค้าของญี่ปุ่นกับเอเชียมีมากเพิ่มขึ้น จาก ๒๕ เปอร์เซ็นต์ เป็น ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของปริมาณการค้าในภูมิภาคนี้ในระหว่างปีดังกล่าว ซึ่งการคาดคะเนดังกล่าวนี้เป็นการคาดคะเนที่มองในแง่ดีเกินไป แต่ก็อาจจะเป็นไปได้ ถ้าพิจารณาถึงสภาพภูมิประเทศของญี่ปุ่นซึ่งอยู่ใกล้กับประเทศทางเอเชียมากกว่าประเทศแถบอื่น อีกทั้ง

วัฒนธรรม ประเพณีของญี่ปุ่นก็ไม่แตกต่างไปจากคนเอเชียมากนัก ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่นี้ อนาคตการค้าและการลงทุนของญี่ปุ่นกับเอเชีย ก็มีโอกาสที่สดใสดีกว่าการค้ากับประเทศแถบอื่น อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศทางเอเชีย เช่น ปัญหาด้านความรู้สึกต่อต้านของคนเอเชียที่มีต่อการลงทุนของญี่ปุ่นในเอเชีย เนื่องจากการค้าที่ขาดดุลมากเกินไปของประเทศเอเชียบางประเทศ หรือความเกรงกลัวที่จะตกอยู่ใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น หรือกลัวต่อสภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งประเทศทางเอเชีย เช่นประเทศไทย กำลังรณรงค์ต่อต้านอยู่ ซึ่งทั้งนี้อยู่ที่ความสามารถของญี่ปุ่นเองว่า จะหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร และมีวิธีการเช่นไร ที่จะทำให้คนเอเชียมีความรู้สึกเป็นมิตรขึ้น

ในเรื่องเกี่ยวกับการค้า ผู้เขียนได้กล่าวถึงลักษณะของสินค้าเข้าและสินค้าออกของญี่ปุ่น และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสินค้าเข้าและสินค้าออกนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจชวนติดตามให้ศึกษาโดยเฉพาะทางด้านสินค้าเข้า ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่อดีต ก็มีอิทธิพลต่อการสั่งสินค้าเข้าอยู่มากเช่นกัน

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่สมควรที่นักเศรษฐศาสตร์ นักการเงิน การธนาคาร และผู้ที่สนใจใคร่ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจของญี่ปุ่น โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการเงินควรได้อ่านอย่างยิ่ง เพราะผู้เขียนได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่เป็นทุนเดิม ศึกษาหารายละเอียดได้อย่างลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้สามารถใช้ประกอบความรู้ได้เป็นอย่างดี นอกเหนือไปจากเรื่องที่ควรสนใจ อาทิเช่น ผู้ประกอบการ บริษัทการค้า การอุตสาหกรรม การเกษตรกรรม ซึ่งพอจะหาอ่านได้จากวารสาร และหนังสือเกี่ยวกับเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเล่มอื่น ๆโดยทั่วไป

รัศมีดารา ขันติกุล
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Evaluation of Agricultural Development in Thailand (1961–1976)
Phaibul Changrien
Thai Watana Panich, 1972
110 pp. B 35

ดูชื่อหนังสือแล้วเชื่อว่าจะเป็นหนังสือที่ขายดีมากเล่มหนึ่ง เพราะขณะนี้ใครๆก็กำลังให้ความสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรอย่างมาก และมักจะถามตนเองบ่อย ๆ ว่า รัฐบาลได้ทำอะไรไปแล้วบ้างในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร และผลของการกระทำต่างๆเหล่านั้นได้ผลมากน้อยเพียงใด

แต่จุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้แตกต่างจากที่ข้าพเจ้าเข้าใจ หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานตรวจสอบและประเมินผล (Inspection and Evaluation) โครงการของหน่วยงานที่สำคัญ ๓ หน่วยงาน คือ

๑. สำนักงานเลขานุการของสำนักนายกรัฐมนตรี (The Office of the Under Secretary to the Prime Minister)
๒. สำนักงบประมาณ (The Budget Bureau)
๓. สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (The National Economic Development Board)

ข้อสมมุติของผู้เขียนก็คือ "สำนักงานเลขานุการของสำนักนายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะในส่วนวิจัยและวางแผน (The Planning and Research Bureau) ไม่สามารถที่จะทำงานด้านการประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพได้เต็มที่ทั้งนี้เพราะขาดการร่วมมือประสานงานกันกับหน่วยงานอื่น ๆที่เกี่ยวข้อง" (หน้า i)

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ มี ๕ บท รวมทั้งบทสรุป บทที่ ๑ กล่าวถึงโครงสร้างและหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและการประเมินผลทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในบทที่ ๒ กล่าวถึงขบวนการ

(Process) การตรวจสอบและประเมินผลของโครงการที่รัฐได้จัดทำขึ้น บทที่ ๓ เป็นตัวอย่างของการตรวจสอบและประเมินผลโดยใช้การพัฒนาการเกษตรกรรมเป็นหัวข้อพิจารณา บทที่ ๔ เป็นการสรุปรวบรวมปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ที่ทำให้การพัฒนาหรือการดำเนินงานตามโครงการบางอย่างไม่บรรลุเป้าหมาย ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นได้มาจากการตรวจสอบและประเมินผลตามหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าวข้างต้น

ในตอนที่ ๒ ไม่มีแยกเป็นบท เป็นการรวบรวมข้อมูลและเป้าหมายของโครงการการพัฒนาการเกษตรและการชลประทานต่าง ๆ ที่แล้วมาและในกาลข้างหน้า

ถ้าจะกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว หนังสือเล่มนี้นับว่ามีความดีพอสมควร อย่างน้อยที่สุดก็จะทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงระบบการทำงานของหน่วยงานของราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาการเกษตรว่ามีอุปสรรคและปัญหาที่เกี่ยวกับการบริหารและดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ อย่างไรบ้าง ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้เขียนกล่าวถึงแม้ว่าจะไม่มีอะไรใหม่ เราได้ยินได้ฟังอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันก็ตาม การนำมากล่าวอ้างอีกก็ยังดีกว่าอยู่เฉย ๆ โดยไม่ได้ทำอะไรเลย อย่างน้อยก็อาจจะกระตุ้นเตือนผู้ที่เกี่ยวข้องให้เร่งทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นบ้าง ปัญหาสำคัญ ๆ ที่ผู้เขียนค่อนข้างจะเน้นมากสักหน่อยคือ เรื่องการขาดการร่วมมือประสานงานกัน อย่าว่าแต่การประสานงานระหว่างหน่วยงานเลย แม้ในหน่วยงานเดียวกัน การไม่ประสานงานก็ยังมีอยู่ (หน้า ๑๑) หรือการที่หน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินผลไม่ค่อยจะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ ในการส่งคืนแบบสอบถาม (หน้า ๑๑–๑๒) ก็เป็นตัวอย่างอันดีที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่ร่วมมือกัน นอกจากจะทำให้งานล่าช้าแล้ว การวางมาตรการแก้ไขก็จะทำได้ไม่ทันท่วงที ถ้าหากมีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งก็ย่อมหมายความว่าโครงการต่าง ๆ จะต้องประสบกับความล้มเหลว นอกจากนี้ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในหน้า ๔๑ ว่า *"ในหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารเบื้องสูงต่าง ๆ นั้น พยายามที่จะสร้างอาณาจักรของตนเองขึ้นมา จึงไม่ไคร่ไว้ใจซึ่งกันและกัน เพราะมักมีประเพณีของความเชื่อที่ว่าอำนาจของเขาจะลดลงไป ถ้าเขาให้ความร่วมมือประสานงานกับหน่วยราชการอื่น ๆ"* นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเสนอว่าการที่หน่วยงานบางหน่วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับนายอำเภอและระดับผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ไคร่ให้ความร่วมมือในการให้คำแนะนำและประสานงานต่อโครงการต่าง ๆ ที่ได้จัดทำขึ้นในท้องถิ่นนั้นก็เพราะว่าเขามีงานประจำต้องทำล้นมืออยู่แล้ว ควรที่จะลดงานประจำของเขาลงบ้าง และหันมาให้ความสนใจในงานด้านการพัฒนาให้มากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ เราก็ทราบกันดีและทราบกันมานานแล้วด้วย แต่ก็ยังไม่เห็นมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกี่มากน้อย

ในบทที่ ๒ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องการตรวจสอบและประเมินผลว่า ในทางปฏิบัติจริง ๆ เขาทำกันอย่างไร และปัญหาที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง ซึ่งก็ซ้ำ ๆ กับปัญหาที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่มีปัญหาหนึ่งที่ข้าพเจ้าคิดว่าสำคัญ และควรได้รับการแก้ไขอย่างมาก เป็นปัญหาที่ผู้เขียนกล่าวไว้ก่อนแล้วในหน้า ๑๐ แต่ไม่ได้นำมากล่าวในบทนั้น คือปัญหาที่เกี่ยวกับตัวผู้ตรวจสอบ กล่าวคือผู้ตรวจสอบมีภูมิหลังที่ไม่เหมือนกัน แต่ละท่านก็ถนัดกันคนละอย่างสองอย่าง ฉะนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องที่ใด ที่ตรงกับความถนัดของผู้ตรวจสอบคนนั้นเข้าก็นับว่าโชคดีไป แต่ถ้าเป็นปัญหาที่ผู้ตรวจสอบคนนั้นไม่ถนัด ก็อาจจะมองไปได้ว่าปัญหานั้นยังไม่เกิด หรือเกิดแต่ไม่สำคัญ ไม่ควรให้ความสนใจมากนัก ซึ่งนับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงของระบบการตรวจสอบ ข้อนี้ข้าพเจ้าเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง ผู้ตรวจสอบควรจะมีความรู้กว้างขวางมองปัญหาได้รอบด้าน

ตัวอย่างที่ผู้เขียนใช้อธิบายขบวนการการตรวจสอบและประเมินผลนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ

การพัฒนาสาขาเกษตรกรรม ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าเราได้ทราบถึงปัญหาอะไรบ้างจากการตรวจสอบและประเมินผล ในอันที่จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการเกษตร

สิ่งต่างๆ ข้างต้นนั้น เป็นสิ่งดีที่หนังสือเล่มนี้พอจะให้แก่เราได้ เมื่อชมแล้วก็อดติเสียบ้างไม่ได้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้ถูกดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเป็นแน่ ถ้าเป็นจริงข้าพเจ้าก็เสียดายที่ไม่ได้อ่านต้นฉบับ ซึ่งคงจะมีรายละเอียดให้ติชมได้มากกว่านี้ ข้าพเจ้าบอกตรงๆ ว่าอ่านหนังสือเล่มนี้แล้วรู้สึกสับสน ทั้งเล่มเต็มไปด้วยหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย บางครั้งเขียนหัวนๆ สั้นๆ เลยทำให้ไม่น่าติดตามอ่าน น่าจะมีการอรรถาธิบายให้ละเอียดบ้างในบางเรื่อง อีกอย่างที่ขอติคือ อย่างที่กล่าวไปแล้วในตอนต้น ดูแต่ชื่อหนังสือแล้วน่าจะขายดี น่าสนใจ แต่บอกตรงๆ เนื้อหาข้างในกับชื่อเรื่องดูไม่ใคร่สัมพันธ์กันเท่าไร น่าจะให้ชื่ออื่นที่เกี่ยวกับการประเมินผลและตรวจสอบเฉยๆ มิใช่ชื่อการประเมินผลการพัฒนาการเกษตรกรรม ท่านที่หวังจะได้รู้อะไรเกี่ยวกับผลของการพัฒนาเกษตรกรรมจากหนังสือเล่มนี้แล้วจะรู้สึกผิดหวัง จริงอยู่ ในตอนที่ ๒ ของหนังสือเล่มนี้ได้แสดงรายละเอียดข้อมูลและจุดหมาย (targets) ของโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรไว้บ้างก็ตาม แต่เราก็สามารถไปหาอ่านเอาได้จากแผนพัฒนาฉบับต่างๆ ก็ได้ แต่ถ้าท่านต้องการทราบแต่เพียงว่าการตรวจสอบการประเมินผล เขาทำกันอย่างไร มีหน่วยงานอะไรที่เกี่ยวข้องละก็ หนังสือเล่มนี้พอจะมีประโยชน์กับท่านได้บ้าง

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาคำนึงถึงราคา คุณภาพของกระดาษ และสีสันของรูปเล่ม หนังสือเล่มนี้นับว่าถูกมาก และถ้าท่านเป็นพวกที่ถือคำพังเพยที่ว่า "*ซื้อนั้นสำคัญไฉน*" ด้วยแล้วก็จงรีบไปหาซื้อมาประดับโต๊ะ หรือตู้หนังสือเสีย โก้ดีไม่หยอก

สมนึก ทับพันธุ์
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

The Theory and Practice of Communism
R.N. Carew Hunt
Pelican Book, 1967
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕ (แก้ไข)

ระยะนี้บ้านเรามีผู้ที่กระตือรือล้นสนใจใคร่จะศึกษาลัทธิและขบวนการคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมากขึ้น เมื่อเทียบกับสมัยก่อนหน้าการปฏิวัติ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แม้เป้าหมายในการศึกษาของแต่ละคนจะต่างกันไปก็ตาม ในวงการ "*คนรุ่นใหม่*" ใครที่ยังไม่รู้จักคนที่ชื่อ คาร์ล มาร์กซ์ เฟรดเดริก เอ็งเกิลส์ วลาดิมีร์ อิลยิช เลนิน โยเซฟ สตาลิน เหมา เจ๋อ-ตง คูออกจะเชยเต็มที

แนวโน้มของความสนใจของประชาชนแสดงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดบนแผงหนังสือตามท้องตลาด ทั้งนี้หากเรายอมรับในความถูกต้องของกฎแห่งอุปทานและอุปสงค์ทางเศรษฐศาสตร์ กับหลักทางจิตวิทยาเกี่ยวกับคนที่ถูกกดบีบไม่ให้แสวงหาความรู้เรื่องคอมมิวนิสต์มานาน

หนังสือเรื่องคอมมิวนิสต์ตามท้องตลาดขณะนี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

(ก) ประเภทที่แปลเรียบเรียงงานของเจ้าตำรับลัทธิ เช่น **รัฐกับการปฏิวัติ** ของเลนินโดย วิชา วัฏฏโก **คำประกาศแห่งความเสมอภาค จาก เดอะคอมมิวนิสต์ แมนิเฟสโต** ของ มาร์กซ์ และเอ็งเกิลส โดยองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ **ประชาธิปไตยแผนใหม่** ของ เหมา เจ๋อ ตง (เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๗)

(ข) งานประยุกต์ คือนำเอาแนวความคิดของลัทธิมาประยุกต์อธิบายสภาพสังคมไทย ชั้นที่ขึ้นหน้าขึ้นตาเห็นจะเป็น **โฉมหน้าศักดินาไทย** ของสมสมัย ศรีศูทรพรรณ ซึ่งพยายามอธิบายว่า สังคมไทยวิวัฒน์มาตามขั้นตอนดังที่มาร์กซ์และเอ็งเกิลส์ได้ระบุเอาไว้ คือจากชุมชนบุพกาล มาเป็นสังคมทาส แล้วจึงมาถึงสังคมศักดินา ไม่ใช่สังคมศักดินาก่อน และ

(ค) ประเภทที่ให้ความรู้เบื้องต้นโดยพยายามวางตัวเป็นกลาง เช่น **วิวัฒนาการของมาร์กซิสม์**

ของ น. ชญานุตม์ (นิวัติ กอลลาโร) ตอน ๆ ที่รักของ พ.ต.ท. อนันต์ เสนาชันธ์ กับเพื่อน ขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (๒ เล่มจบ) ของ พ.ต.อ. จินดา ดวงจินดา และงานของไพฑูรย์ ศ่วานิช ว่าด้วย ชีวประวัติของเจ้าตำรับลัทธิกับขบวนการคอมมิวนิสต์สากล

มองจากมุมของคนที่สอนหนังสือเกี่ยวกับลัทธิและขบวนการคอมมิวนิสต์นี่เป็นนิมิตรหมายอันดีในแง่ที่ว่า จะได้มีหนังสือให้นักศึกษาของตัวอ่านประกอบคำบรรยายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม งานแต่ละชิ้นหรือทั้งหมดรวมกัน ยังมิได้ให้ภาพที่สมบูรณ์ของขบวนการ และเฉพาะอย่างยิ่งของแนวความคิดที่เป็นพื้นฐานรองรับขบวนการนี้อยู่ และอาจกล่าวได้ว่า การให้ภาพที่ไม่สมบูรณ์ คือจับเอาเพียงประเด็นหนึ่งมาเน้น แทนที่จะแสดงให้เห็นแนวการวิวัฒนาการของความคิดในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันมานี้ จะชวนให้ผู้อ่านที่ยังมีพื้นไม่แน่นพอโขวเขว และอาจหลงผิดไปได้ ทั้งนี้มิพักต้องเอ่ยถึงงานที่เขียนขึ้นโดยมือคมดีมาตั้งแต่ต้น ฉะนั้นงานที่สามารถให้ภาพอันสมบูรณ์และลึกซึ้งพอสมควร จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง และนี่เป็นสิ่งที่บ้านเรายังขาดอยู่

งานของแครูว์ ยันท์ มิได้ให้ภาพขบวนการและแนวความคิดของลัทธิคอมมิวนิสต์อันสมบูรณ์ไม่มีตกหล่น ทั้งที่ผู้เคยใกล้ชิดกับเขาคนหนึ่งกล่าวไว้ *"แครูว์ ยันท์ จะเป็นบุคคลสุดท้าย ที่อ้างว่าภายในเนื้อที่อันสั้น คือสองร้อยห้าสิบหน้าเศษนี้ เขาได้กล่าวถึงลัทธิมาร์กซิสม์ส่วนที่มีท่าควรศึกษาโดยบริบูรณ์ทุกแง่ทุกมุมแล้ว"*[๑] แต่เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือขนาดสั้นที่สามารถสนองความต้องการของผู้ใฝ่ในสัจจธรรมที่อยากจะปูพื้นความรู้เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ดีที่สุดเล่มหนึ่ง และเป็นที่น่ายินดีที่โครงการตำราของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยกำลังจะพิมพ์ภาคภาษาไทยของหนังสือพิมพ์เล่มนี้ออกมา

ลัทธิคอมมิวนิสม์ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ของเขาแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนแรกเริ่มต้นด้วยการแนะนำให้เรารู้จักกับเจ้าตำรับลัทธิ และงานชิ้นสำคัญ ๆ ของเขาทั้งสอง จากนั้นก็หยิบยกเอาองค์ประกอบของลัทธิมาอธิบายเชิงวิเคราะห์เป็นเปลาะ ๆ ไป ส่วนที่สองเสนอความคลี่คลายของขบวนการสังคมนิยมในยุโรป จากต้นกำเนิดมาจนถึงสงครามโลกครั้งแรก ส่วนสุดท้ายอธิบายเชิงวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการของแนวความคิดและขบวนการมาร์กซิสต์ในรัสเซียตั้งแต่ *"กบฏธันวาคม"* พ.ศ. ๒๓๖๘ จนถึงการประชุมใหญ่ของพรรคครั้งที่ ๒๐ ในปี ๒๔๙๙ ความคลี่คลายหลังจากนั้นไป เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องแนวความคิด มีบรรจุอยู่ในคำนำของเลโอนาร์ด ชาปีโร ผู้ซึ่งรู้จักและคุ้นเคยกับผู้เขียนดีพอสมควร แต่คำนำในฉบับเพลิงแดงนี้ ก็ลุมมาแค่ต้นปี ๒๕๐๕ เท่านั้น กระนั้น นี่ก็ไม่น่าจะทำให้ลักษณะเฉพาะของหนังสือเสียไปแต่อย่างใด เพราะผู้เขียนเองตั้งใจจะให้เป็นบทศึกษาเบื้องต้นอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้จากชื่อย่อของหนังสือ

แนวเขียนของ แครูว์ ยันท์ เน้นเรื่องหลักทฤษฎีของลัทธิมาร์กซิสม์ (รวมทั้งเลนินนิสม์และ สตาลินนิสม์ ด้วย) มากกว่าในเรื่องการปฏิบัติ เขาจะสืบสาวขั้วโค้เดียงทั้งของเจ้าตำรับลัทธิทุกคนและของผู้ที่ค้านลัทธินี้ไปจนถึงรากแก้วของมัน อันได้แก่ข้อสมมติฐานเบื้องต้น โดยจะดูว่า หนักแน่นและสอดคล้องกับข้อเท็จจริงแค่ไหน และการให้เหตุผลสนับสนุนข้ออ้างของบุคคลเหล่านี้ ชอบด้วยหลักแห่งตรรก และคงเส้นคงวาเพียงใด เขามิได้ละเลยด้านปฏิบัติ เพียงแต่ว่าเมื่อเขาพูดถึงด้านปฏิบัติ เขาแทบจะมิได้กล่าวถึงวิธีการจัดองค์การ หรือการดำเนินงานในระดับต่าง ๆ อันเป็นพาหะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในอุดมการอย่างที่เราคิดกันเลย "การปฏิบัติ" ของเขา ดูเหมือนจะหมายถึงสิ่งที่ได้เกิดขึ้น

๑. L.B. Schapiro, *"Preface"* ในหนังสือที่กำลังวิจารณ์, หน้า ๑๓

แล้วและ/หรือสภาพวัตถุวิสัยแวดล้อมที่เป็นอยู่จนช่วงเวลาหนึ่ง ๆ มากกว่าอย่างอื่น กระนั้นก็ดี เขาก็ได้พยายามชี้ให้เห็นอยู่ตลอดเวลาว่า สิ่งนี้มีอิทธิพลต่อและได้รับอิทธิพลจาก แนวความคิดมาร์กซิสม์ ในแง่ไหนบ้าง และอย่างไร ความถูกต้องตามหลักแห่งตรรกและสภาพความเป็นจริง เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในสายตาของเขาในการพิสูจน์ทฤษฎีมาร์กซิสต์ นี่เป็นวิธีศึกษาที่น้อยคนจะสามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เมื่อลงมือศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์

ข้อดีของหนังสือเล่มนี้ นอกจากวิธีศึกษาที่เพิ่งกล่าวถึงแล้ว ยังมีอีกหลายประการ ที่สำคัญที่สุดเห็นจะเป็น

ก. ความสามารถในการมองทะลุถึงแก่นของปัญหา

ข. การใช้ถ้อยคำอธิบายที่สั้นและรัดกุม ทั้งสองสิ่งนี้ช่วยให้ผู้อ่านประหยัดเวลาได้มากในการติดตาม

ค. แง่มุมที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาวิเคราะห์ก็กว้างขวางและลึกซึ้ง มากพอที่จะทำให้ผู้เริ่มศึกษาจุใจทีเดียว และ

ง. ผู้เขียนวางตัวเป็นกลางอย่างแท้จริง ในแง่ที่ว่า นำเสนอแนวความคิดของฝ่ายเสนอและฝ่ายค้านในเรื่องลัทธิและขบวนการคอมมิวนิสต์อย่างตรงไปตรงมา แม้ตัวเองจะไม่เห็นด้วยในหลาย ๆ เรื่องก็ตาม ผู้อ่านที่ปราศจากอคติจะตระหนักในข้อนี้ก่อนที่จะอ่านหนังสือเล่มเสียอีก ความจริง นี่ก็สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของเขาอยู่แล้ว จากปากคำของผู้ที่เคยใกล้ชิดกับเขาคนหนึ่ง พบว่าเขาเป็นคนที่มี "*เกียรติภูมิอันร้อนแรงที่คอยปฏิเสธความผิดพลาด ความเอนเอียงไปเข้ากับฝ่ายหนึ่ง หรือความหลงผิดด้วยอารมณ์ .... เขาเป็นนักวิชาการเรื่องแนวความคิดโดยสมบูรณ์ จะหาผู้ใดที่เคารพต่อความคิด (ของผู้อื่น) ยิ่งไปกว่าเขาเป็นไม่มี*" [๒] สิ่งนี้สำคัญมาก เพราะจะเป็นหลักประกันได้อย่างดีว่าผู้อ่านจะได้รับภาพที่แท้จริง ของแนวความคิดและขบวนการคอมมิวนิสต์กันเสียที

สำหรับข้อเสียนั้นมีอยู่เล็กน้อย กล่าวคือ การพิสูจน์อักษรยังมีที่ผิดอยู่อีกหลายแห่ง บางแห่งถึงกับทำให้ความคลาดเคลื่อนไป เช่นในประโยคแรกของย่อหน้าสุดท้าย หน้า ๒๒๕ "*แนวนโยบายของการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒๐ (ของพรรค)....*" อย่างน้อยที่สุดควรจะเป็น "*....ครั้งที่ ๗ (ขององค์การคอมมิวนิสต์สากล)....*" มากกว่า เป็นต้น ที่สำคัญมากหน่อยเห็นจะเป็นเรื่องการใช้ภาษา เฉพาะอย่างยิ่งการผูกประโยค ซึ่งบางประโยคยาวถึง ๔–๕ บรรทัดทำให้ยากแก่การติดตาม เพราะประโยคอย่างนี้จำเป็นต้องมีสรรพนามหลายตัว อ่านไป ๆ บางทีหลงไม่รู้ว่าสรรพนามตัวนี้ใช้แทนนามตัวไหน เป็นต้น

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่อาจนำมาใช้อ้างอิงได้อย่างสนิทปาก และด้วยความมั่นใจ กอรปด้วยเนื้อหาที่จำเป็นต้องรู้ ในอันที่จะเข้าใจลัทธิซึ่งกำลังมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในบ้านเราขณะนี้

ฉันทิมา อ่องสุรักษ์
คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

รายงานการสัมมนาเรื่องการสอนวิชาภาษาไทยในระดับอุดมศึกษา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยจัดขึ้น เมื่อวันที่ ๑๐–๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

๑๔๔ หน้า

การที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยจัดการสัมมนาขึ้นครั้งนี้นับว่าน่ายินดีอย่างยิ่ง เพราะเป็นโอกาสที่อาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยจากมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่งปรากฏรายชื่ออยู่ใน

๒. L.B. Schapiro, *ibid.*, pp. 19–20.

ตอนต้นของหนังสือรวมงานการสัมมนานั้น ได้มารวมกันเป็นทางการ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อจุดประสงค์คือ นำความคิดเห็นที่ได้ไปปรับปรุงการสอนวิชาภาษาไทยให้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังต้องการพิจารณาปัญหาด้านการเขียนตำราทางภาษาและวรรณคดีไทยด้วย

หนังสือรายงานการสัมมนานี้ ทางคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยได้ส่งไปเป็นของกำนัลทางการแก่สมาชิกผู้เข้าร่วมสัมมนา และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆ ภายหลังการสัมมนาแล้วประมาณปีเศษ นอกจากกำหนดการสัมมนา และรายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนาแล้ว หนังสือนี้นับว่ามีเนื้อหาสาระเป็นประโยชน์เล่มหนึ่ง เพราะอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมบันทึกความคิดเห็นเกี่ยวกับภาษาไทยทั้งด้านภาษาและด้านวรรณคดี ความคิดเห็นต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้มาจากผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย หรือพูดง่ายๆว่าจากผู้ที่รู้ภาษาไทยดีกว่าคนอื่นทั้งสิ้น

สาระสำคัญที่ปรากฏในรายงานการสัมมนานี้อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประเภทคือ

(๑) บทความประกอบการบรรยาย

(๒) บันทึกการอภิปราย

(๓) รายงานการประชุมกลุ่ม

(๔) เอกสารประกอบการสัมมนา

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงรายงานแต่ละประเภท

ประเภทที่ ๑ บทความประกอบการบรรยาย เวลาสัมมนา (ผู้เขียนเข้าฟังด้วย) ได้มีการแจกเอกสารประกอบการบรรยายของวิทยากร ในหนังสือรายงานการสัมมนานี้ ตอนท้ายของการบรรยายแต่ละเรื่องจะมีคำถามของผู้เข้าร่วมสัมมนาและคำตอบของผู้บรรยายบันทึกไว้ด้วย การบรรยายเรื่องแรกคือ **"การวางมาตรฐานภาษาไทย"** ผู้บรรยายคือ ศาสตราจารย์ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ ได้กล่าวถึงปัญหาของการวางมาตรฐานทางภาษา และแนะหลักทางภาษาศาสตร์เพื่อวางมาตรฐานทางภาษา เช่น มาตรฐานทางหน่วยเสียง ซึ่งส่วนใหญ่คือ การออกเสียงให้ชัดเจน ก็ให้ถือตามพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน และกล่าวถึงมาตรฐานทางการใช้คำ มาตรฐานทางอักขรวิธีหรือการเขียน และมาตรฐานการเลือกสรรคำใช้ในบริบทต่างๆกัน การบรรยายเรื่องนี้ เป็นการสรุปหลักต่างๆซึ่งครูภาษาไทยทุกคนควรทราบดีอยู่แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าไม่ได้ให้ความคิดเห็นใหม่แก่ผู้ฟัง แต่ตอนท้ายของคำบรรยายมีข้อความที่น่าฟังคือ "*ถ้าหากเรามุ่งจะรักษามาตรฐานหรือรักษาลักษณะของภาษาไทยเราให้มั่นคง เป็นวัฒนธรรมของชาติต่อไปแล้ว เราจะเพียงแต่วางมาตรฐานหรือทราบว่ามาตรฐานเป็นอย่างไรเท่านั้นหาพอไม่ เราจะต้องใช้ภาษาตามมาตรฐานอย่างเคร่งครัด และพยายามสอนศิษย์ให้ใช้ภาษาตามมาตรฐานด้วย ความมุ่งหวังจึงจะสำเร็จได้*" (หน้า ๑๔)

บทความประกอบการบรรยายเรื่องที่ ๒ คือ **"ข้อคิดเกี่ยวกับการสอนวรรณคดี"** ผู้บรรยายคือ ดร. เจตนา นาควัชระ บทความเรื่องนี้ผู้บรรยายได้เน้นถึงการศึกษาวรรณคดีว่า นักศึกษาต้องรู้จักอ่านเองคิดเอง ครูเป็นแต่เพียงผู้คอยช่วยเหลือและแนะนำ "*ความชื่นชมที่ได้จากการเรียนวรรณคดีคือความชื่นชมที่ได้มาจากการค้นพบ ค้นพบทางสมบัติทางวรรณศิลป์ที่นักศึกษาแต่ละคนได้เสาะแสวงหาด้วยตนเอง ได้รู้จักคุณค่าด้วยการใช้วิจารณญาณของตนเอง ไม่มีความสุขใดสำหรับนักวรรณคดีเหนือกว่าการที่ได้อ่านวรรณกรรมที่ลึกซึ้ง ได้นั่ง "แกะ" ความหมายของวรรณกรรมนั้นๆ ด้วยความพากเพียรพยายาม*" (หน้า ๒๒) นอกจากนั้นผู้บรรยายได้แสดงความคิดเห็นที่ไปตรงกับความคิดเห็นของศาสตราจารย์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณที่กล่าวไว้ในบทความเรื่อง **"พันธกิจของแผนกวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัย"** ว่าครูสอนวรรณคดีต้องมีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนซึ่งมีประสบการณ์น้อยกว่าผู้สอน ความคิดเห็นเหล่านั้นอาจไม่ตรงกับผู้สอนก็ได้ หลังจากนั้นผู้บรรยายได้เสนอแนวทางการสร้างตำราทางวรรณคดีโดยเขียนเป็นแผนภูมิคร่าวๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำราประเภทต่างๆ แต่น่าเสียดายที่แผนภูมินี้ผู้บรร-

ยายมิได้อธิบายทีละขั้นตอนอย่างละเอียดเสียก่อน ได้แต่อ้างถึงอย่างประปรายไว้ในการบรรยายบางตอนเท่านั้น อาจทำให้ผู้ฟัง (หรือผู้อ่านรายงานการสัมมนา) เกิดความสับสน ไม่อาจนำไปปฏิบัติได้

การบรรยายอีกเรื่องหนึ่งคือ **"การสอนภาษาและวรรณคดีไทยแก่นิสิตนักศึกษาที่มิได้เรียนภาษาไทยเป็นวิชาเอก"** ผู้บรรยายคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนีย์ ลินธุเดชะ ซึ่งกล่าวไว้อย่างน่าสนใจหลายตอน โดยเฉพาะได้เน้นถึงเรื่องการสอนอย่างมีเหตุผล เพื่อแสดงให้ผู้เรียนรู้สึกว่าภาษาไทยเป็นภาษาที่มีเหตุผล มีระเบียบ ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ผู้บรรยายได้กล่าวถึงปัญหาสำคัญในการสอนนิสิตนักศึกษาประเภทวิชาวิทยาศาสตร์ที่ถูกบังคับให้ต้องเรียนภาษาไทยในชั้นพื้นฐานเช่นปัญหาเรื่องความไม่ตั้งใจ ไม่สนใจ พื้นฐานความรู้ไม่พอ รู้สึกว่าภาษาไทยน่าเบื่อหน่ายเป็นต้น เกี่ยวกับปัญหานี้ ผู้เขียนขอบอกว่า แม้แต่อาจารย์ภาษาไทยคณะอักษรศาสตร์เองก็ประสบอยู่เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะนักศึกษาชั้นปีที่หนึ่งและปีที่สองซึ่งเพิ่งเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยมีพื้นฐานมาจากที่ต่าง ๆ กัน หลายคนเบื่อหน่ายและรังเกียจภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เมื่อต้องถูกบังคับให้เรียนเป็นวิชาพื้นฐาน จึงสร้างปัญหาหนักอกให้อาจารย์ผู้สอนอยู่เป็นประจำ

เรื่องต่อไปเป็นบทความเรื่อง **"พันธกิจของแผนกวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัย"** ผู้เขียนคือ ศาสตราจารย์ ม.ล. บุญเหลือ มีข้อน่าสนใจคือ การใช้ภาษานั้นควรให้ถูกกับกาลเทศะและบุคคลเป็นสำคัญ นอกจากนั้นเราจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนี้มีอาจารย์และนักศึกษาใช้วิชาภาษาศาสตร์เข้ามาประกอบในการพิจารณาภาษาไทย เรื่องนี้ศาสตราจารย์ ม.ล. บุญเหลือกล่าวว่า ความรู้ด้านภาษาศาสตร์จำเป็นสำหรับครูภาษาไทยเพราะถ้าไม่มีความรู้แล้ว *"เมื่อมีปัญหาที่จะชี้แจงกับนักเรียนตามความจริงของธรรมชาติก็จะชี้แจงไม่ได้เช่นที่เคยได้ยินครูภาษาไทยคนหนึ่งบอกนักเรียนว่าให้พึ่งดี ๆ แล้วจะเห็นว่าอักษรต่ำนั้นเสียงไม่เหมือนอักษรกลาง"* (หน้า ๔๘)

นอกจากเขียนบทความแล้ว ศาสตราจารย์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ยังได้บรรยายเรื่อง **"พันธกิจของแผนกวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยกับปัญหาการสอนวรรณคดี"** ด้วย มีอยู่ตอนหนึ่งผู้บรรยายได้กล่าวถึงการวิจารณ์วรรณคดีเชิงจิตวิทยาซึ่งผู้สอนและผู้ศึกษาวรรณคดีวิจารณ์บางคนกำลังนิยมกันอยู่ และบางครั้งได้แสดงผลงานที่ออกจะพิกล ๆ ออกมานั้นว่า ผู้วิจารณ์วรรณคดีแนวนี้พึงระวัง อย่าทำตัวเป็นนักจิตวิเคราะห์ และผู้บรรยายได้กล่าวถึงลิลิตพระลอที่มีผู้วิจารณ์ว่า พระนางบุญเหลือรักพระลออย่างผิดปรกตินั้น ความจริงแล้วไม่ผิดปรกติหรือมีปมวิปริตอะไรเลย แต่เป็นรสของวรรณคดีที่กวีจะต้องเขียนโดย *"ต้องเอาสิ่งที่กระทบใจที่สุดที่จะมาพูดการที่พระนางบุญเหลือจะจูบทั้งแก้ม ทั้งปาก ทั้งมือ ทั้งเอ็บ ทั้งอะไร ๆ นี่ กวีจำเป็นต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่เป็นกวี"* (หน้า ๕๖) การที่ผู้บรรยายกล่าวเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนพอใจมาก เพราะรู้สึกว่าการวิจารณ์วรรณคดีทุกวันนี้ออกจะ *"ไปกันใหญ่"* จริง ๆ ควรมีผู้ช่วย *"รั้ง"* ไว้บ้าง

เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องสุดท้ายคือ **"เราศึกษาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยกันทำไม"** ผู้บรรยายคือ ดร. สุริยา รัตนกุล ได้กล่าวถึงการศึกษาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยว่า *"ควรจะมีผลช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติและรักษาค่านิยมของความเป็นไทยไว้"* ด้วย และได้เสนอให้มีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางด้านภาษาไทยต่อ ๆ ไปอย่าหยุด สำหรับข้อเสนอนี้ผู้เขียนเห็นว่า เราก็ทำกันอยู่แล้ว โดยเฉพาะผู้ศึกษาภาษาไทยต่อในระดับปริญญาโท ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ทางด้านภาษาและวรรณคดีไทยเขียนเป็นวิทยานิพนธ์ออกมาทุกปี (และการเขียนวิทยานิพนธ์เหล่านี้ ก็อาจถือได้ว่าเป็นการสร้างตำราได้วิธีหนึ่ง)

ที่ได้กล่าวถึงมาแล้วทั้งหมดเกี่ยวกับเอกสารประกอบการบรรยาย เป็นแต่เพียงปัญหาหรือข้อเสนอแนะบางส่วนเท่านั้น ยังมีความคิดเห็นที่น่าสนใจอีกหลายประการที่ผู้เขียนมิได้ยกมากล่าวเพราะจะทำให้บทวิจารณ์นี้ยาวเกินไป

ประเภทที่ ๒ บันทึกการอภิปราย ซึ่งมี ๒ เรื่องคือ ๑. การอภิปรายเรื่อง "ตำราและวิธีสอนภาษาไทยในมหาวิทยาลัย" ๒. อภิปรายสรุปการสัมมนา

ในการอภิปรายเรื่อง "ตำราและวิธีสอนภาษาไทยในมหาวิทยาลัย" นั้น ผู้อภิปรายเห็นพ้องต้องกันว่า ขณะนี้มีปัญหาเรื่องการขาดตำราเรียนภาษาไทย ผู้ร่วมอภิปรายคนหนึ่งได้เสนอว่า วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทหรือปริญญาตรีก็อาจใช้เป็นตำราได้เพราะผู้เขียนได้ค้นคว้าลึกซึ้งพอควรโดยมีอาจารย์เป็นผู้แนะนำ และได้กล่าวถึงสาเหตุที่อาจารย์มหาวิทยาลัยไม่ค่อยแต่งตำราว่าเป็นเพราะไม่มีเวลาบ้าง กลัวถูกวิจารณ์บ้าง เฉื่อยชาบ้าง ขาดหนังสืออ้างอิงบ้าง เป็นต้น นอกจากเรื่องการขาดตำราแล้ว การอภิปรายครั้งนี้ยังทำให้ได้ทราบถึงวิธีสอนภาษาไทยของอาจารย์ในสถาบันต่าง ๆ จากอาจารย์แห่งสถาบันนั้น ๆ เช่น จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น สรุปความได้ว่าแต่ละแห่งก็มีการสอนแตกต่างกันไปแล้วแต่ความเหมาะสม

การอภิปรายอีกเรื่องหนึ่งคือ "การอภิปรายสรุปการสัมมนา" เริ่มด้วยการที่เลขานุการของที่ประชุมคือ อาจารย์กาญจนา นาคสกุล ได้สรุปหัวข้อที่มีผู้เสนอในที่ประชุมใหญ่บ้าง ที่ประชุมกลุ่มต่าง ๆ บ้างในข้อเสนอเหล่านี้ มีอยู่ข้อหนึ่งเกี่ยวกับการตั้งศูนย์กลางเพื่อเป็นแหล่งรวมอาจารย์ผู้สอนภาษาไทย หลังจากนั้นก็เป็นการอภิปรายเรื่องตั้งศูนย์กลางนี้ จนกระทั่ง ศาสตราจารย์ไพฑูรย์ พงศะบุตร สรุปว่า ควรใช้หน่วยงานหรือสถาบันที่มีอยู่แล้วคือสมาคมภาษาและหนังสือ ชุมนุมภาษาไทยคณะอักษรศาสตร์ หรือชุมนุมภาษาไทยคุรุสภา ไม่ควรตั้งขึ้นใหม่อุ่งยาก

ประเภทที่ ๓ รายงานการประชุมกลุ่ม หลังจากบันทึกการอภิปรายแล้ว เป็นรายงานการประชุมกลุ่มต่าง ๆ รวม ๘ กลุ่ม แต่ละกลุ่มประชุมกันเกี่ยวกับปัญหาที่น่าสนใจทั้งสิ้น เช่น ความรับผิดชอบของแผนกวิชาภาษาไทยในการพิจารณาปัญหาทางภาษาไทย, ปัญหาการสอนวรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน และการปลูกฝังความรับผิดชอบของนิสิตนักศึกษาต่อภาษาไทยเป็นต้น เมื่อผู้แทนแต่ละกลุ่มนำรายงานมาเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาใหญ่แล้ว บางกลุ่มได้มีผู้ซักถามและมีการอภิปรายเพิ่มเติมอีกด้วย ส่วนข้อสรุปของแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไรนั้นผู้เขียนจะไม่กล่าวถึง เพราะมีอยู่ในเรื่องการอภิปรายสรุปการสัมมนาแล้ว (หน้า ๑๓๖) แต่มีข้อสังเกตอยู่ว่า หัวข้อย่อยในที่ประชุมบางทีก็เป็นปัญหาเก่า ๆ ข้อแก้ปัญหาก็เก่า เช่น "*เมื่อมีปัญหาทางภาษาไทย เช่น ปัญหาที่คนทั่วไปใช้เถียงกัน ปัญหาการใช้ภาษาผิด ๆ หรือนักวิชาการเขียนตำราบกพร่อง ปัญหานี้แผนกวิชาภาษาไทยอาจช่วยแก้ไขได้โดยการแนะนำ อาจเป็นโดยทางตรง เช่นมีหนังสือชี้แจงให้ผู้เขียนตำราทราบว่าตำราของตนบกพร่องอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไร หรืออาจนำปัญหาเหล่านี้มาชี้แจงผ่านทางสื่อมวลชนก็ได้*" (หน้า ๘๔) บางทีก็ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นอุดมคติเกินไป ปฏิบัติได้ยากหรือไม่ได้เลย เช่นเสนอว่าควรจัดการประชุมวิชาการทางภาษาไทยอย่างน้อยปีละครั้ง "*ให้สถาบันต่าง ๆ ส่งผู้แทนมาร่วมเป็นคณะกรรมการควรผลัดกันเป็นผู้จัดการประชุมโดยคำนึงถึงเวลาที่เหมาะสมจะจัดการประชุม และจัดประชุมช่วงสั้น (ประมาณ ๓ วัน) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สถาบันอื่น เป็นต้นว่าเป็นระยะที่ไม่มีการสอน การอบรม การประชุมใหญ่รวมทั้งไม่ซ้อนงานกับสถาบันของอาจารย์พิเศษภายนอกด้วย*" (หน้า ๙๓)

ประเภทที่ ๔ เอกสารประกอบการสัมมนา เป็นบทความที่น่าสนใจ คัดตอนจากหนังสือต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีเรื่องเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ สำหรับสถาบันอื่นที่ประสงค์จะเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของตน อาจใช้เป็นแนวทางได้

ผู้เขียนขอย้ำอีกครั้งว่า หนังสือรายงานการสัมมนาเล่มนี้เป็นที่รวมสำคัญของความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับภาษาไทย เป็นหลักฐานที่แสดงว่าครั้งหนึ่งอาจารย์ผู้สอนภาษาไทยจากสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย ได้เคยมาชุมนุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อให้การสอนภาษาไทยได้ผลดียิ่งขึ้น ส่วนผลหลังจากการสัมมนาจะเป็นอย่างไรนั้นเราคงได้เห็นกันต่อไป

วัลยา ช้างขวัญยืน
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

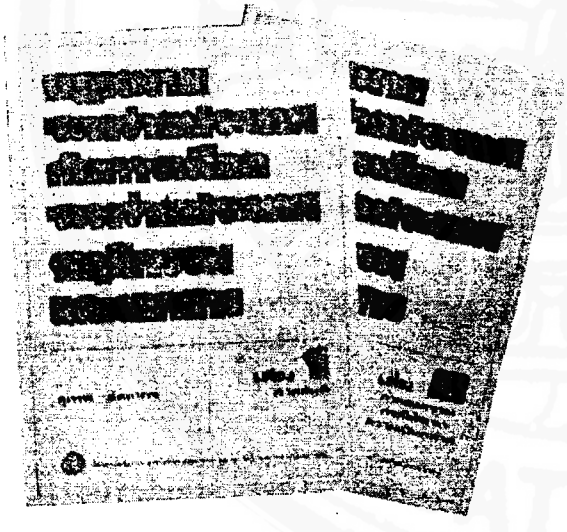

กฎหมายระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศ : พฤติกรรมและเอกสาร

สุเทพ อัตถากร

ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๐๖

๖๗๐ หน้า ราคา ๘๖ บาท

วิชากฎหมายระหว่างประเทศเป็นวิชาที่มีฐานะทางวิชาการที่ไม่แน่นอนในประเทศไทย นักนิติศาสตร์เห็นว่าเป็นวิชาในแขนงรัฐศาสตร์ ส่วนนักรัฐศาสตร์กลับเห็นว่าเป็นวิชาในแขนงกฎหมาย ที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะเป็นด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยในเมืองไทยยังไม่มีการสอนวิชานิติปรัชญาอย่างแท้จริง เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีหลายท่านเข้าใจว่า กฎหมายที่แท้จริง คือ กฎและข้อบังคับที่รัฐาธิปัตย์ออกมาใช้บังคับกับปวงชนเท่านั้น ทฤษฎีของฝ่าย Positivist เช่นว่านี้ นำความเสื่อมเสียทางวิชาการมาให้แก่วิชากฎหมายระหว่างประเทศซึ่งเป็นกฎหมายที่สำคัญมากแขนงหนึ่ง ดังนั้นเมื่อสุเทพ อัตถากร ได้เขียนตำราทางกฎหมายระหว่างประเทศเป็นภาษาไทยออกมาให้แก่โครงการผลิตตำราของคณะรัฐศาสตร์ นักกฎหมายระหว่างประเทศย่อมมีความยินดี เนื่องจากตำรากฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นภาษาไทยนั้นมีน้อยมาก

ตำรากฎหมายระหว่างประเทศอาจแบ่งออกได้เป็นสามชนิด ชนิดที่หนึ่งเขียนโดยผู้ที่มีพื้นฐานการศึกษาจากวิชารัฐศาสตร์ ในกรณีเช่นนี้ตำราจะเน้นหนักในเรื่องข้อเท็จจริง ของสังคมสากลปัจจุบัน ข้อขัดแย้งภายในสังคมนั้น และบทบาทของกฎหมายระหว่างประเทศในฐานะที่เป็น control mechanism ในสังคมสากล ในตำราชนิดนี้ผู้แต่งจะไม่วิเคราะห์หลักของกฎหมายระหว่างประเทศมากนัก แต่จะพยายามชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสังคมสากลในการวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และเรื่องของ interreaction ระหว่างกฎหมายและสังคมโดยทั่ว ๆ ไป ตำราชนิดที่สองนั้นเป็นตำราที่ส่วนมากแต่งโดยอาจารย์กฎหมายในระบบ Civil Law ตำราเช่นนี้จะมีทฤษฎีกฎหมายหลาย ๆ ทฤษฎี มีการวิจารณ์ทฤษฎีต่าง ๆ ตำราชนิดที่สามเป็นตำราของนักกฎหมาย Anglo–American ที่เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายที่มีกฎเกณฑ์ ที่ถึงแม้จะมีข้อบกพร่องแต่ก็ความแน่นอนพอสมควร ในการเขียนตำรา Legal Methodology ของนักนิติศาสตร์อังกฤษยึดถือ Inductive Approach จารีตประเพณี สนธิสัญญา และคำตัดสินของศาลยุติธรรมจะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดจากนักนิติศาสตร์อังกฤษ และนับวันวิธีการวิเคราะห์แบบ Inductive Approach ก็ยิ่งมีอิทธิพลมากเพิ่มขึ้นในอังกฤษ เมื่อสมัย Oppen-

heim ไปเป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ใหม่ๆ ตำราก็กฎหมายของท่านได้อ้างอิงคดีถึง ๒๐๐ คดี ต่อมา Lauterpacht ก็พยายามที่จะใช้การวิเคราะห์แบบ Inductive มากขึ้น จนกระทั่งในปัจจุบัน Professor D.P. O'Connell ผู้เคยเป็นลูกศิษย์ของ McNair และ Lauterpacht แต่ปัจจุบันไปประจำอยู่อีกสำนักหนึ่งของอังกฤษได้เขียนตำรามาตรฐานขึ้นมา ในตำรานั้นได้อ้างคดีถึง ๒๕๐๐ คดี ซึ่งศาลต่าง ๆ ทั่วโลกได้วินิจฉัยมาแล้ว จากสนธิสัญญา จารีตประเพณี และคำตัดสินเหล่านี้ D.P. O'Connell ทำการวิจัยอย่างละเอียด และเขียนตำราที่ดีเด่นขึ้นมา ในทัศนะของผู้วิจารณ์เอง Inductive Method เป็นวิธีการศึกษาที่เราควรจะนำมาใช้ในมหาวิทยาลัยของเรา

สุเทพ อัตถากรผู้เขียนหนังสือเล่มนี้มีความประสงค์จะเขียนตำราสำหรับนักศึกษารัฐศาสตร์ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ได้ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ปัจจุบันมากทีเดียว ในหนังสือเล่มนี้คำตัดสินของศาลแทบจะไม่ได้รับการวิเคราะห์เลย ยกตัวอย่างง่าย ๆ ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน ผู้เขียนมิได้ให้ความสนใจแม้แต่น้อย เพียงแต่กล่าวถึงอย่างผ่าน ๆ เท่านั้น ความจริงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในเป็นเรื่องสำคัญในประเทศไทย แม้กระทั่งนักกฎหมายทั่ว ๆ ไปยังไม่ทราบถึงปัญหานี้ว่าในกรณีที่มีการขัดกันระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน กฎใดมีค่าบังคับที่สูงกว่ากัน ในรัฐธรรมนูญของหลาย ๆ ประเทศ เป็นต้นว่า สาธารณรัฐเยอรมนีตะวันตก ญี่ปุ่น สหรัฐฯ ฟิลิปปินส์และฝรั่งเศส รัฐธรรมนูญระบุไว้แน่ชัดว่าในกรณีที่มีการขัดกัน กฎหมายใดมีค่าบังคับสูงกว่ากัน เมื่อคณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญไทยไม่ให้ความสนใจแก่ปัญหานี้เลย ผู้แต่งตำรากฎหมายระหว่างประเทศควรที่จะวิเคราะห์ปัญหานี้เพื่อที่จะเป็นแนวทางให้แก่นักศึกษาไทย และควรจะนำคำตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศและศาลภายในของรัฐอื่น ๆ มาชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างในเรื่องการรับรองรัฐ การค้าระหว่างประเทศ และเอกสิทธิและการคุ้มกันทางการทูต ไม่เป็นการเพียงพอที่จะนำอนุสัญญาต่าง ๆ มาประกอบในการแต่งตำรา สมควรที่จะนำคดี ต่าง ๆ มาวิเคราะห์ด้วย ในเรื่องของเขาพระวิหารซึ่งเกี่ยวกับพรมแดน ผู้เขียน (หน้า ๔๗) อ้างได้ถูกต้องว่า ศาลนำหลักกฎหมายบีคปาก (Estoppel) มาใช้ แต่มิได้วิเคราะห์ว่ากฎหมายบีคปากคืออะไร และศาลใช้กฎหมายนี้ถูกต้องหรือไม่ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเนื่องจากอาจารย์สุเทพได้พยายามที่จะนำเรื่องที่น่าสนใจหลาย ๆ เรื่องมาเขียนในตำรานี้

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ตำราเล่มนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับอุดมการ (ideological contents) มากเกินไปหน่อย เป็นการลำบากที่จะวางมาตราการว่านักวิชาการจะต้องไม่มีอคติเกี่ยวกับอุดมการ (ideological bias) แต่อคติเหล่านี้ถ้าเป็นอคติที่เกิดจากจิตใต้สำนึก (subconscious bias) ก็อาจจะมีข้อแก้ตัวได้ แต่อคติที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เป็นอคติในการรวบรวมข้อมูลมากกว่าเป็นอคติที่เกิดจากจิตใต้สำนึก โดยแท้จริงแล้ว แม้ผู้เขียนจะแสดงตนเป็นเสรีนิยม แต่ตำราที่เขียนกลับยึดถือ Orthodox Western Approach เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศในกลุ่มสังคมนิยม ผู้เขียนยังเข้าใจว่ารัฐในกลุ่มสังคมนิยมแบบรวมอำนาจไม่เห็นด้วยกับหลักใหญ่ๆ ของกฎหมายระหว่างประเทศ แน่นอนที่สุดถ้าเราเปิดตำราที่แต่งแบบเป็นทางการของนักกฎหมายบางท่านในประเทศเหล่านั้น ตำรานั้น ๆ จะมีแต่การวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีกฎหมายของฝ่ายเสรีนิยมแบบไม่เป็น Constructive Criticism ถ้าเราอ่านแค่นั้นก็เป็นการแน่นอนว่าเราจะมีข้อสรุปว่าฝ่ายสังคมนิยมแบบรวมอำนาจไม่เห็นด้วยกับหลักของกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เป็นที่รู้กันว่า ตำราอย่างเป็นทางการและข้อเท็จจริงอาจจะไม่ตรงกัน ใครก็ตามที่ศึกษาถึงทฤษฎีกฎหมายระหว่างประเทศปัจจุบันของสหภาพโซเวียต เป็นต้นว่า Professor C. Tunkin จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของสหภาพโซเวียตมิได้แตกต่างในสาระสำคัญจากแนวความคิดของฝ่ายอื่น ๆ มากนัก จากการวิเคราะห์ข้อแถลงของผู้แทนสหภาพโซเวียตหรือของสาธารณรัฐประชาชนจีนในสหประชาชาติเราสามารถเข้าใจทฤษฎี

ของเขาได้ดียิ่งขึ้นว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎที่ทุกๆฝ่ายยอมรับได้ ในตำราเล่มนี้ผู้เขียนมิได้กล่าวไว้อย่างแน่ชัดว่าผู้เขียนมีความเข้าใจในปัญหานี้เท่าใด แต่ถ้าอ่านทั้งเล่มจะเห็นได้ผู้แต่งมี unarticulated major premise ว่า กฎหมายระหว่างประเทศนั้นแบ่งออกเป็นกฎหมายที่ฝ่ายเสรีนิยมยอมรับ และกฎหมายที่ฝ่ายสังคมนิยมยอมรับ เรื่องนี้ไม่จริงนัก ถ้าหากว่าเราอ่านตำราใหม่ๆ ดู เป็นต้นว่า Chiu, *The People's Republic of China and the Law of Treaties* (1972) หรือ Chiu ใน *A.J.I.L.* Vol. 60 (1966) หรือผลงานของ Alan Jerome Cohen เป็นต้น

เนื่องจากผู้เขียนมุ่งเขียนตำราให้นักศึกษารัฐศาสตร์อ่าน ก็นับเป็นการเหมาะสมที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของรัฐ เรื่องเอกสิทธิและการคุ้มกันทางการทูต เรื่องขององค์การระหว่างประเทศ แต่ผู้วิจารณ์ใคร่ที่จะเห็นว่าในการตีพิมพ์ครั้งต่อไปผู้เขียนจะนำเรื่องสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศมาเพิ่มเติม เป็นต้นว่าปัญหาของกฎหมายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การลงทุน การแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติในทะเล การป้องกัน Pollution เรื่องของสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ในบางเรื่องที่มีอยู่แล้วในตำรานี้ก็ควรที่จะได้รับการวิเคราะห์และวิจารณ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้นว่าควรที่จะวิเคราะห์ว่ามีกฎหมายอะไรบ้างในเรื่องนี้ กฎหมายที่มีอยู่ดีแล้วหรือไม่ ในบางกรณีกฎที่มีอยู่ดีแล้วหรือไม่ ในบางกรณีกฎที่มีอยู่เป็นแต่เพียงกฎในกระดาษเท่านั้น ยกตัวอย่างก็คือ อาจารย์สุเทพอ้างถึงการระวังข้อพิพาทโดยสันติโดยการจัดตั้ง The Peace Observation Commission แต่อาจารย์สุเทพก็มิได้กล่าวถึงปัญหายุ่งยากของการจัดตั้ง The Peace Observation Commission ใครจัดตั้งได้ สมัชชาหรือสภามั่นคงของสหประชาชาติ ถ้าสภามั่นคงจัดตั้งได้เท่านั้น สมาชิกถาวรจะต้องเห็นชอบเป็นเอกฉันท์หรือไม่ ปัญหาของการจัดตั้ง Peace Keeping Force ก็เช่นกัน (ดู D.W. Bowett, *U.N. Peace Keeping Forces*)

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วๆ ไปแล้วหนังสือเล่มนี้มีคุณค่าแก่นักศึกษามาก คุณค่าที่สำคัญคือเป็นตำราที่พยายามจะนำปัญหาปัจจุบันของไทยมารวบรวมไว้ในตำรานี้ สิ่งที่ผู้เขียนทำได้ดีมากคือ รวบรวมเอกสารของไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศไว้ในตำราด้วย เพื่อนักศึกษาจะได้ดูของจริงของไทย เอกสารบางชนิดผู้วิจารณ์เองก็เคยพบเป็นหนแรกในตำรานี้เอง เนื่องจากผู้เขียนได้กล่าวในคำนำว่าจุดประสงค์ของตำรานี้ก็คือ การกล่าวถึงหลักกฎหมายพอสังเขปในเชิงแนะนำความรู้เบื้องต้น ผู้วิจารณ์เองเห็นว่า อาจารย์สุเทพก็ได้บรรลุเป้าหมายและขอแนะนำหนังสือนี้แก่นักศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจารณ์หวังว่าอาจารย์สุเทพ ควรมีโอกาสขยายตำราให้เป็นตำรามาตรฐานต่อไปเพื่อผลประโยชน์ทางวิชาการ

ชาติปรีดี ณัตรภูติ
คณะนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์

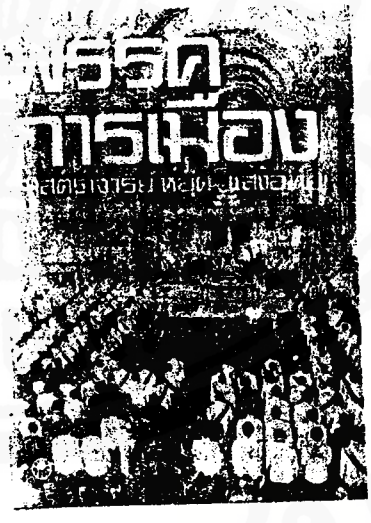

พรรคการเมือง
ทยุต แสงอุทัย
สำนักพิมพ์ดวงกมล ๒๕๑๑
๑๗๔ หน้า ๖๐ บาท

หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด ๒๐ บทด้วยกัน ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็นสองตอน คือ จากบทที่ ๑ ถึงบท

ที่ ๑๐ เป็นการศึกษาเรื่องพรรคการเมืองโดยทั่วๆไป และบทที่ ๑๑ จนถึงบทสุดท้าย เป็นการพูดถึงการจัดสรรพรรคการเมือง และเน้นถึงการจัดตั้งพรรคการเมืองในประเทศไทยโดยเฉพาะ โดยมีภาคผนวกที่กล่าวถึงนโยบายของพรรคต่างๆที่ได้คัดเลือกมาเป็นตัวอย่าง

ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะมีชื่อเรื่องที่เรียกร้องความสนใจ และถ้าดูจากความหนา ผู้ที่ซื้อมาอ่านก็อาจจะคิดอย่างผู้วิจารณ์ว่า คงจะตอบสนองความต้องการบางประการและคงเป็นเพื่อนอ่านแก้เหงาไปได้อีกนาน แต่แล้วก็จะต้องผิดหวัง เพราะหนังสือทึ่งวิชาการเล่มนี้จะทำให้ผู้อ่านมีความตะขิดตะขวงใจอยู่บ้าง สิ่งแรกที่ผู้อ่านจะแปลกใจก็คือ คำนำที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่าทำไมจึงมีหนังสือเล่มนี้ปรากฏออกมาในท้องตลาด ในคำนำครั้งที่หนึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้น ผู้เขียนได้ให้เหตุผลที่น่าพึงว่า หนังสือเกี่ยวกับพรรคการเมืองเป็นภาษาไทยมีน้อยมาก และที่เป็นภาษาฝรั่งก็เช่นกัน และเพราะเหตุที่ท่านศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย ได้มีโอกาสไปศึกษาที่ประเทศเยอรมนี ฉะนั้นท่านจึงคิดว่าท่านควรจะเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพรรคการเมืองต่อพี่น้องประชาชนผู้ที่มีวาสนาน้อย ซึ่งถ้าพิจารณาดูแล้วก็เป็นเหตุผลที่น่านับถือยกย่อง อีกห้าปีต่อมา ด้วยเหตุว่าหนังสือเล่มนี้ได้ขาดตลาดไป หลังจากได้พิมพ์มาสองครั้งแล้ว ท่านก็ได้ให้ผู้ขออนุญาตพิมพ์อีกเป็นครั้งที่สาม โดยเพิ่มเติมขึ้นมาอีกบทหนึ่ง และท่านก็ได้แสวงหาหนังสือใหม่ๆจากยุโรปและอเมริกามาอ่าน แต่ก็ไม่ได้ใส่เข้าไป เพราะท่านเห็นว่าไม่มีอะไรใหม่ที่ทำให้ท่านต้องแก้ไข ประจวบพร้อมกับงานราชการท่านก็มากพอดู ซ้ำยังต้องช่วยครอบครัวท่านเลี้ยงไก่ทุกๆวัน เพื่อช่วยเหลือรายได้ของครอบครัวอีกด้วย แต่หลังจากนั้นอีก ๒๒ ปี คือในปีนี้ ท่านได้พบว่าหนังสือเล่มนี้ได้ขาดหายไปนาน จึงได้ขอร้องให้มีการพิมพ์ใหม่โดยมอบต้นฉบับให้เปล่าๆ เหตุผลที่ท่านให้ไว้ก็คือ

"ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือ พรรคการเมือง เล่มนี้คงจะทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจพรรคการเมืองดีขึ้น และเวลาที่ท่านจะไปทำหน้าที่ร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองก็ดี หรือจัดตั้งพรรคการเมืองของท่านเองก็ดี ก็จะได้กระทำโดยถูกต้อง อันนี้เป็นประสบการณ์ของข้าพเจ้าเอง เพราะข้าพเจ้าได้ร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับแรกของประเทศไทยจนได้บัญญัติเป็นกฎหมายโดยข้าพเจ้ามิได้รับความลำบาก นอกจากนี้ พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับหลัง ซึ่งผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น ข้าพเจ้าก็เป็นกรรมการร่างกฎหมายคนหนึ่งซึ่งพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ และก็ไม่ได้รับความยุ่งยากในการปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกัน" หน้า (๑๐-๑๑)

แต่ก็เป็นที่น่าแปลกใจ ด้วยท่านได้บอกว่าการเขียนหนังสือเล่มนี้ ท่านได้พยายามเขียนให้เข้าใจง่ายที่สุดที่จะง่ายได้ (หน้า ๑๑) และให้เป็นที่เข้าใจในวงผู้อ่านทุกชั้น (หน้า ๑๖๗) ถ้าเราจะสรุปจากข้ออ้างข้างบนนี้ ก็คือว่า ใครก็ตามถ้าได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนระดับการศึกษาชั้นไหน อาชีพอะไร สามารถที่จะไปร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองและตั้งพรรคการเมืองถูกตามลักษณะวิธีอย่างท่านศาสตราจารย์หยุด ได้แน่ๆ กล่าวคือ หนังสือเล่มนี้เปรียบเสมือนพระคัมภีร์พรรคการเมืองนั่นเอง แต่ผู้วิจารณ์เองนั้นขอสงวนไว้ก่อน เพราะไม่เห็นตรงกับผู้เขียนที่ว่า ไม่มีหนังสืออะไรที่สามารถจะเป็นเช่นนั้นได้ เพราะการเรียนรู้อะไรต่ออะไรนั้นจะพึ่งหนังสือเพียงเล่มเดียวและทัศนคติอันเดียวไม่ได้ วิชาการจะเจริญไปได้ก็ต่อเมื่อมีการวิวัฒนาการทางความคิดและทรรศนะที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ การเขียนหนังสือทางวิชาการ เราจะต้องพินิจพิเคราะห์ความคิดเห็นของคนอื่นๆและเสนอต่อผู้อ่านไม่ใช่บอกว่า

"ในตอนต้นของหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้เรียนให้ทราบว่า ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้น โดยเทียบเคียงศึกษาหาความรู้มาจากตำราต่างประเทศหลายเล่ม แต่ข้าพเจ้าจะต้องรับผิดชอบสำหรับข้อความในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด เพราะได้นำมาอ้างอิงเฉพาะที่ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยเท่านั้น" (หน้า ๑๗๔)

ความคิดเช่นนี้ในหมู่นักวิชาการปัจจุบันล้าสมัยไปแล้ว[๑] ทำนองเดียวกัน ความคิดและข้อมูลบางประการของหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานเมื่อ ๒๙ ปีก่อนหน้านี้ และหนังสืออ้างอิงต่างๆ ก็มีตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๓๓ จนถึงเล่มที่ใหม่ล่าสุดถึงปี ค.ศ. ๑๙๔๐ ซึ่งถึงแม้แต่หนังสือเล่มที่ใหม่ที่สุดที่ได้อ้างอิงไว้ ก็มีอายุถึง ๖ ปีก่อนหน้าที่หนังสือ "พรรคการเมือง" จะออกตีพิมพ์ในพ.ศ. ๒๔๘๙ เราจะเชื่อได้หรือไม่ว่า หลังจากปี ค.ศ. ๑๙๔๐ จนถึงปัจจุบัน ไม่ได้มีหนังสือใหม่ๆ และมีข้อสังเกตหรือทฤษฎีใหม่ๆ ออกมาบ้างเลยเชียวหรือ ดังนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจเลยว่าแม้จะไม่พิจารณาถึงข้อบกพร่องของวิธีการวิเคราะห์ปัญหา เพียงข้อมูลที่เป็นมาตรฐานก็ยังบกพร่องอย่างที่ไม่น่าจะให้อภัยได้ การตีพิมพ์หนังสือเก่าโดยไม่มีการแก้ไขอะไรเลยนั้นเป็นการกระทำที่ไม่รัดกุม ตัวอย่างเช่นประโยคที่บอกว่า "ประเทศไทยเรามีพลเมือง ๑๘ ล้าน จะแบ่งพวกออกเป็น ๔–๕ พวกตามจำนวนพรรคการเมืองที่ได้ก่อตั้งขึ้นได้อย่างไร" (หน้า ๘) อาจจะเป็นเรื่องที่ทำให้น่าขบขัน เพราะพลเมืองคนไทยปัจจุบันมีปาเข้าไปเกือบ ๔๐ ล้านคนแล้ว ซึ่งการเสนอข้อมูลอย่างในหนังสือนี้ ทำให้ผู้อ่านระแวงสงสัยว่าซื้อหนังสือผิดมาอ่านหรือไม่ หรือเราได้นั่งเครื่อง Time–machine ของ H.G. Wells ย้อนกลับไปหลายสิบปี แล้วไปหยิบหนังสือเล่มนี้มาอ่าน ความสับสนเกี่ยวกับ Time และ Spatial location ของข้อความที่เขียนไว้นั้น ปรากฏขึ้นตลอดเวลา คือเมื่อพูดถึงรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ผู้อ่านไม่แน่ใจเลยว่าฉบับไหน เพราะเรามีกันมาหลายฉบับแล้ว โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๑๗ ก็ยังไม่ออก (ขณะที่พิมพ์) เลย ผู้อ่านต้องคิดว่าเป็นฉบับก่อนแน่ๆ (แต่ไม่ใช่เสียอีก) ผู้เขียนได้ทำให้ผู้อ่านสับสนยิ่งขึ้น เพราะได้พูดถึงอดีตและปัจจุบันสลับกันไปมา จนจับตัวไม่ติดเพราะเมื่อพูดถึงประเทศไทยสมัยที่มีพลเมือง ๑๘ ล้านคน แต่ในตอนท้ายๆ ของหนังสือเราก็พบบทที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๑๒ อยู่อีกด้วย การอ้างอิงก็ไม่เป็นที่ปรากฏชัด อย่างในหน้า ๓๖ ผู้เขียนได้อ้างถึงกฎหมายเชคโกสโลวาเกีย ซึ่งไม่ได้มีวันที่กำกับไว้ ฉะนั้นการเขียนให้ง่ายกลับยาก เพราะแม้แต่ผู้วิจารณ์เองก็หมดปัญญาที่จะไปค้นหาว่ากฎหมายที่ว่านั้นมีอะไรกันแน่

อนึ่ง การเขียนหนังสือแม้จะเป็นกึ่งวิชาการนั้น จุดเริ่มของหนังสือคือการตั้งสมมติฐาน (hypothesis) และการเสนอทฤษฎีก่อน มิใช่การเสนอข้อสมมติ (assumption) ให้ผู้อ่านเห็นชอบยอมตามความเลื่อมใสของผู้เขียนนั้นไม่ควรทำให้ออกหน้าออกตา เพราะผู้เขียนต้องพยายามวางตัวเป็นกลางให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และให้การประเมินผลเป็นหน้าที่ของผู้อ่านเอง ผู้เขียนได้แสดงไว้อย่างโจ่งแจ้งเลยว่านิยมพรรคการเมืองมาก (ซึ่งไม่ผิด) แต่การตั้งหัวข้อนำบทว่า "ความจำเป็นของการมีพรรคการเมืองสำหรับลัทธิประชาธิปไตย" นั้น เป็นการผิดมารยาทการเขียนหนังสือวิชาการ ที่ถูกแล้วควรจะกล่าวถึง "รูปพรรคการเมืองกับระบอบประชาธิปไตย" ซึ่งเป็นหัวข้อที่กลางๆ อนึ่ง การกล่าวไว้ในคำนำในการตีพิมพ์ครั้งที่สี่ว่า

"เวลานี้ความหวังของข้าพเจ้าที่จะเห็นรัฐธรรมนูญของไทยใกล้เคียงกับรัฐธรรมนูญสหราชอาณาจักรชักจะเลือนลาง ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้าได้สอน

---

๑. ผู้สนใจโปรดดู Thomas S.Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press, 1969).

และเขียนตำราคำอธิบายรัฐธรรมนูญมาทุกฉบับ ข้าพเจ้าได้แต่วิงวอนให้ท่านผู้มีความรู้ทั้งหลาย พยายามยึดหลักรัฐธรรมนูญอังกฤษ เพื่อสถาบันของรัฐธรรมนูญอันเป็นที่เคารพรัก จักเป็นมิ่งขวัญของพี่น้องชาวไทยตลอดไป" (หน้า ๑๒)

ท่านผู้เขียนคงจะลืมไปแล้วเสียว่า การเลียนแบบจากประเทศอื่น ๆ นั้นก็แย่แล้ว แต่การที่จะให้เราลอกแบบให้ "ใกล้เคียง" นั้นพังไม่ค่อยขึ้น สังคมทุกสังคมไม่เหมือนกัน และการเอาแบบฟอร์มหรือสถาบันจากสังคมอื่นมาใช้นั้น จะได้ผลน้อยหรืออาจจะขัดกับค่านิยม (Values) ของอีกสังคมหนึ่งก็ได้ ตัวอย่างเช่น ในการพิจารณาปัญหาพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจ การใช้แบบจำลองตะวันตก (Western model) นั้นอาจจะผิด เพราะเรามิได้เคยถามตัวเองว่า การมีตึกสูง ๆ ถนนคอนกรีต ฯลฯ นั้น จะทำให้เราเจริญหรือ การมีรถยนต์คันละแสน ๆ บาทวิ่งกันให้แน่นกรุงเป็นการแสดงออกของความเจริญหรือเปล่า เพราะพูดกันแล้วเรายังผลิตรถเองไม่ได้ ถึงจะรู้วิธีแก้ ก็เป็นแค่การอาศัยความชำนาญ น้อยคนนักที่จะเข้าใจถึงหลักทฤษฎีของเครื่องยนต์ได้ ซึ่งเปรียบเทียบกันแล้ว เราเข้าใจถึงกลไกของการพัฒนา หรือหลักรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษกันเพียงพอแล้วหรือ จนเชื่อได้ว่าการทำให้รัฐธรรมนูญเรา "ใกล้เคียง" กับของเขา จะทำให้เรามีประชาธิปไตยและระบบพรรคการเมืองที่มีเสถียรภาพ และสมรรถภาพ

ฉะนั้นการเสนอข้อสมมติ (assumption) ก่อนนั้น เป็นการทำให้เนื้อหาของหนังสือหนักไปในทางชวนเชื่อและเรียกร้องความนิยม มากกว่าจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความนึกคิด และเข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหาพรรคการเมืองและสังคมได้ โจทความของหนังสือจึงหนักไปในทางเสนอความคิดที่เป็นอุดมการ (idealistic) และบางครั้งก็ปราศจากการโยงปัญหาเข้ามาถึงความเป็นจริง (reality) เช่น การแก้ไขให้ประเทศไทยมีพรรคการเมืองที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับการ

"ให้การศึกษาอบรมราษฎรของเรา ให้รู้จักประโยชน์ได้เสียในทางการเมือง ให้รู้จักใช้สิทธิหน้าที่ในการเลือกตั้ง แล้วเลือกตั้งบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยศีลธรรมไปนั่งในสภาฯ ตราบนั้น สภาผู้แทนก็จะประกอบไปด้วยสมาชิกที่ดี พรรคการเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกสภาฯ ก็ย่อมจะดีไปด้วย" (หน้า ๒๔, ๒๕)

จริงอยู่ การอบรมราษฎรนั้นสำคัญ แต่เราไม่ควรมองข้ามปัญหาสังคมและปัญหาของระบบการเมืองของเรา ซึ่งเป็นอุปสรรคอันใหญ่ต่อการริเริ่มให้คนไทยเข้าใจว่า อะไรหรือใครที่มี "ศีลธรรม" ระบบการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นความไม่เป็นยุติธรรม และความแตกต่างกันในทั้งชั้น วรรณะ และสภาพการกินอยู่ ซึ่งระบบสังคมไทยได้มีส่วนเซ็ตซูให้เป็นไปในรูปนั้น จะเป็นเหตุที่ทำให้การศึกษาอบรมช่วยให้ประชาชนเห็นประโยชน์ได้เสียในทางการเมืองนั้น ไม่มีทางสัมฤทธิ์ผลแน่ ๆ เพราะตราบใดที่ค่านิยมของสังคมไม่เปลี่ยน เราจะมาหวังให้มีการพัฒนาทางการเมืองนั้นยากมาก เช่นเดียวกันนี้ ในหน้า ๕๔–๕๕ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า

"ในการปกครองระบอบที่รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรนั้น การมีพรรคการเมืองจึงเป็นความจำเป็น เพราะเป็นวิธีการอย่างเดียวที่จะทำให้รัฐบาลดำเนินการไปได้โดยราบรื่น และโดยมีสมรรถภาพ ถ้าไม่มีพรรคการเมือง รัฐบาลที่ก่อตั้งขึ้นย่อมไม่สามารถทราบได้ว่า ในขณะหนึ่ง ๆ รัฐบาลมีสมาชิกสภาผู้แทนจำนวนเสียงข้างมากหนุนหลังอยู่หรือไม่ รัฐบาลจึงอยู่ในฐานะที่ไม่แน่นอน และไม่กล้ากระทำกิจการลงไป เพราะคอยระแวงสงสัยสมาชิกข้างมาก จะไม่เห็นพ้องด้วย และลงมติไม่ไว้วางใจซึ่งทำให้รัฐบาลต้องลาออก แต่ถ้ามีพรรคการเมือง รัฐบาลย่อมรู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะมั่นคง ตราบเท่าที่รัฐบาลดำเนินนโยบายของพรรคการเมืองที่สนับสนุนตนอยู่"

การพูดถึงบทอย่างนี้เป็นการเสนอที่ไม่รัดกุม เพราะในประวัติการเมืองไทยนั้น ถึงแม้จะไม่มีพรรคการเมือง แต่ภายในสภา ฯ เองรัฐบาลก็สามารถหาวิธีรวมกลุ่มได้ ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการสภานิติบัญญัติของ รัฐบาลจอมพล ป. ก่อนการก่อตั้งพรรคเสรีมนังคศิลา ซึ่งเป็นการคุมเสียงในสภาได้ดีเท่ากับการคุมพรรคการเมือง อนึ่ง โดยเหตุที่ว่า ในระบบของไทยอำนาจของรัฐบาลอยู่นอกขอบเขตของการเลือกตั้งและการเป็นสมาชิกที่ได้รับเลือกจากประชาชนโดยตรง สมาชิกพรรคการเมือง และสมาชิกสภา ฯ ต่างหากที่ต้องทำตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้กำหนดไว้

ถ้าสังเกตจากบทที่ ๕ แล้ว เราจะเห็นว่าข้อมูลและการวิเคราะห์ปัญหาทำไปในรูปของ idealism และเป็นการเสนอการวิคราะห์ที่ผิวเผิน ตั้งแต่ตอนต้นของบทนี้ ผู้เขียนได้บ่งชัดไว้ก่อนแล้วว่า การมีพรรคการเมืองนั้นจำเป็น ฉะนั้นผู้อ่านจึงไม่ได้สงสัยเลยว่าการที่เรามีพรรคการเมืองไม่ดีนั้น จะดีไปกว่าการไม่มีพรรคการเมืองเลยหรือไม่ ยิ่งกว่านี้ การเสนอข้อคิดต่าง ๆ ก็ไม่เป็นที่ควรจะสรุปได้อย่างที่ผู้เขียนได้กล่าวเอาไว้ ตัวอย่างเช่นผลร้ายของการมีพรรคการเมืองจะทำให้ราษฎรแตกแยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า แทนที่จะร่วมกันเป็นเอกฉาน (หน้า ๖ ข) และคำกล่าวแก้ก็คือ

> *"การที่ราษฎรแบ่งแยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่านั้น ไม่ใช่เพราะพรรคการเมือง แต่เป็นเพราะราษฎรมีความคิดเห็นและประโยชน์ได้เสียขัดแย้งซึ่งกันและกัน การที่ไม่มีพรรคการเมือง ไม่ทำให้การขัดแย้งเช่นว่านี้หมดไป ตรงกันข้ามการมีพรรคการเมืองเสียอีกที่กลับจะทำให้การขัดแย้งน้อยลง เพราะราษฎรที่เป็นสมาชิกหรือผึกใฝ่ในพรรคการเมืองนั้น มิใช่จะเห็นด้วยกับความคิดเห็นหรือแผนการของพรรคการเมืองทุกข้อไป แต่ได้ยินยอมในความคิดเห็นนั้น ๆ หรือยอมเสียสละประโยชน์ได้เสียบางส่วน เพื่อจะได้รวบรวมกันเป็นพรรคการเมืองดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จ"* (หน้า ๖๐–๖๑)

การมองปัญหาอย่างนี้เป็นการมองที่แคบมาก พรรคการเมืองประเภทหนึ่งอาจจะสามารถเรียกร้องการสนับสนุนและความเลื่อมใสจากประชาชนทั่ว ๆ ประเทศได้ เพราะนโยบายของพรรคสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของคนบางประเภท หรือบางกลุ่ม ซึ่งเราอาจจะเรียกได้ว่านโยบายของพรรคประเภทนี้มีไปในรูปของแนวยืน ตัวอย่างง่าย ๆ ก็คือ พรรคการเมืองที่มีนโยบายส่งเสริมอาชีพชนิดหนึ่งที่ปรากฏอยู่ทั่วประเทศ หรือพรรคการเมืองที่มีนโยบายกว้าง ๆ ที่พยายามเรียกร้องให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปสนับสนุน แต่ก็ยังมีพรรคการเมืองอีกประเภทหนึ่งที่มีนโยบายเรียกร้องความสนใจในรูปของแนวนอน นั่นคือ ชักจูงความสนใจและเลื่อมใสจากกลุ่มชนชั้น หรือเป็นพรรคที่เรียกร้องความสามัคคีจากคนจากภาคใดภาคหนึ่งของประเทศ พรรคการเมืองประเภทนี้จะทำให้การขัดแย้งภายในประเทศมีมากขึ้นเพราะปรากฏตัวออกมาในรูปของกลุ่มการเมือง

ปัญหาข้างต้นนี้เกี่ยวโยงกับข้อสังเกตเบื้องต้นที่ว่าหนังสือเล่มนี้ขาดโครงสร้าง และทฤษฎีที่จะมีความสัมพันธ์กับบทที่ ๘ ซึ่งเป็นการเสนอชนิดของพรรคการเมืองซึ่งผู้เขียนได้แยกแยะออกไปเป็น ๗ วิธี การแบ่งชนิดของพรรคการเมืองคุ ๆ ไปแล้วผู้อ่านก็คงจะคิดว่ามีมากมายก่ายกองและคงจะพอ แต่เมื่ออ่านเสร็จแล้วมาคิด ๆ ดูก็มิได้มีอะไรใหม่เพิ่มเติม เพราะบทนี้ปราศจากการแนะว่ามันสำคัญอย่างไร กล่าวคือไม่มีทฤษฎีอะไรที่จะเอื้ออำนวยให้สามารถผูกข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาเป็นรูปเป็นร่างได้ ในที่นี้ก็หมายถึงว่า การมองพรรคการเมืองนั้นควรจะพยายามเสนอให้ผู้อ่านเห็นถึงความเกี่ยวโยงกับระบบเศรษฐกิจและสังคม อาจจะเป็นไปในรูปของ functionalism หรืออะไรในทำนองเดียวกันนั้น

เท่าที่ได้เขียนวิจารณ์มาอย่างละเอียดนี้เป็นการพยายามแสดงให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีข้อบกพร่องในการวิเคราะห์ปัญหา อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนพยายามทำให้ง่ายเท่าที่จะทำได้ จึงเป็นเหตุให้การ

เสนอข้อคิดต่าง ๆ ไม่รัดกุม และผิวเผิน แต่ในการพิมพ์ครั้งที่สี่นี้ผู้เรียบเรียงได้บอกว่ามีหนังสือใหม่ ๆ อะไรบ้างที่ออกมาแต่ไม่ได้ใส่เข้าไป ผู้วิจารณ์สรุปเอาเองว่าผู้เรียบเรียงได้ไปพยายามหามาอย่างกับคราวที่พิมพ์ครั้งที่สามเมื่อ บี ๒๔๙๔ เพราะเท่าที่ผู้วิจารณ์พอจะทราบก็มีหนังสือทั้งไทยและฝรั่งออกมามาก การเขียนหนังสือเกี่ยวกับพรรคการเมืองแบบเป็นหนังสือหลักจะละทิ้งการกล่าวถึงลัทธิ Pluralism และ Democratic Theory ไปไม่ได้ และก็ควรที่จะเสนอให้ผู้อ่านรู้ถึง Decision-making Theory อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนถึงเรื่องนี้โดยไม่อ้างถึงข้อบกพร่องพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย (ตัวอย่างเช่นหนังสือที่เป็น classic ของ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America* และความคิดทางการเมืองของLocke, Rousseau และ Montesquier) จะทำให้ผู้อ่านขาดความเข้าใจและเลื่อมใสในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ นอกเหนือจากนี้ความคิดของนักวิชาการยุคปัจจุบันเกี่ยวกับปัญหาของการเมืองยุคประชาธิปไตยก็เป็นสิ่งที่ควรจะมี[๒]

นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าแปลกใจอีกด้วยว่า หนังสือเล่มนี้มิได้พูดถึงระบบพรรคการเมืองแบบพรรคเดียว หลังจากได้พูดถึงระบบสองพรรคและระบบหลายพรรค (บทที่ ๗) อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนสนใจกับพรรคการเมืองตามแบบฉบับของประเทศตะวันตกเท่านั้น (โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ) แต่ปัญหาสำคัญของโลกและในส่วนภูมิภาคอาเซียอาคเนย์ ปัจจุบันเป็นปัญหาของระบบพรรคเดียว ทั้งของประเทศที่อยู่ในค่าย "โลกเสรี" และค่าย "คอมมิวนิสต์" แต่เพราะว่าประเทศไทยตกอยู่ในข่ายของประเทศที่ด้อยพัฒนา และสภาพของสังคมเรามีส่วนคล้ายกับประเทศเพื่อนบ้านมากกว่าประเทศในยุโรปและอเมริกา คงจะเป็นการสมควรที่เราต้องศึกษาปัญหาของการมีพรรคเดียว และบทบาทของพรรคที่มีต่อการพัฒนาทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจก็เป็นได้ ทั้งนี้วิชาการจะมาหยุดอยู่กับแค่เหตุผลที่เพราะเราไม่เห็นด้วยและไม่เลื่อมใส เราจึงไม่ต้องพูดถึงไม่ได้ เพราะเราอาจจะได้ความรู้และบทเรียนต่าง ๆ จากประสบการณ์และหลักการต่าง ๆ ที่ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายได้มีมา

เนื้อหาของบทหลัง ๆ ก็ไม่มีอะไรมาก ถึงแม้จะกินหน้ากระดาษหนาพอดู เพราะเป็นการวางพื้นฐานการตั้งพรรคการเมืองอย่างที่ผู้เขียนได้พูดไว้ในคำนำ แต่ก็เป็นที่น่าสงสัยว่า ท่านนักการเมืองทั้งหลายได้อ่านหนังสือเล่มนี้หรือเปล่า เพราะเท่า ๆ ที่ดูมาประเทศไทยเราอยู่ในยุคเฟื่องของพรรคการเมือง โดยมีการจดทะเบียนกันเกือบ ๔๐ พรรคแล้ว ผู้วิจารณ์หวังว่าท่านนักการเมืองทั้งหลายลองอ่านหนังสือเล่มนี้ดูแล้วประเมินผลเอาเอง แต่สำหรับนักเรียนและนิสิตนักศึกษาสมัยนี้ หนังสือเล่มนี้จะไม่ทำให้ท่านเข้าใจพรรคการเมือง และบทบาทที่มีต่อการพัฒนาทางการเมืองสังคม และเศรษฐกิจไปได้เท่าที่ควร

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ
คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา

สายุก พงษ์ไพจิตร (แปล)
ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๗

หนังสือเล่มนี้แปลจาก *The Economics of the Developing Countries* ของ Hla Myint ผู้เขียนเป็น

๒. ตัวอย่างเช่น บทความและหนังสือต่าง ๆ ของ Sheldon Wolin ผู้วิจารณ์ Pluralism และ Democratic Theory

นักเศรษฐศาสตร์ชาวพม่าระดับโลก ที่ได้ศึกษาเรื่องของประเทศด้อยพัฒนามามาก ทำให้ผู้อ่านถึงแม้จะเป็นผู้อยู่นอกวงการวิชาเศรษฐศาสตร์ เข้าใจปัญหาที่แท้จริงของประเทศด้อยพัฒนาได้อย่างดี เพราะท่านมยีนได้นำปัญหาของประเทศด้อยพัฒนามาคีแผ่อธิบายขยายความอย่างละเอียด และท่านยังได้แสดงเหตุผลโต้แย้งนโยบายการพัฒนาโดยทั่วไปอีกด้วย

มยีนได้แบ่งประเทศด้อยพัฒนาออกเป็น ๒ แบบ คือประเทศที่ไม่มีปัญหาเรื่องความกดดันของประชากรและมีความเจริญเติบโตยังไม่ถึงขั้นทะยาน (take off) ซึ่งผู้เขียนได้เขียนไว้ในบทที่ ๑–๕ และประเทศที่มีปัญหาประชากรล้นหลาม (ในบทที่ ๖–๙) ในส่วนแรกนี้ผู้เขียนได้เน้นปัญหาทางจิตวิสัย (subjective problems) ซึ่งต่างจากปัญหาความยากจนทางวัตถุ ในเรื่องนี้เราจะได้ความรู้จากผู้เขียนอีกหลายอย่างเช่น

๑. ผู้เขียนเห็นว่า ท่านมัลทัสให้ความสำคัญแก่การปรับเอาความรู้ทางเทคนิคมาใช้ในด้านการผลิตอาหาร การขยายดินแดนใหม่ และความเจริญในทางแพทย์น้อยเกินไป

๒. เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพในประเทศด้อยพัฒนามีเหตุมาจาก ๒ ทางด้วยกัน คือ การขาดอุปสงค์ เช่นประเทศในทวีปอาฟริกา และการขาดอุปทาน เช่น ในประเทศที่มีประชากรล้นหลาม

๓. ประเทศที่จัดตั้งสภาการตลาด (marketing board) มิได้นำเอากำไรของสภาการตลาด มาช่วยชาวไร่ชาวนามากเท่าที่ควร เช่น สภาการตลาดของประเทศพม่ามีกำไรให้รัฐบาลถึง ๔๐% ของรายได้ทั้งหมด แต่ให้ชาวนากู้เพียง ๑๖% ของงานที่ต้องการเครดิตในระยะยาวเท่านั้น

(ในเรื่องนี้สมควรที่คนในประเทศไทยที่จะสนับสนุนให้จัดตั้งสภาการตลาดนั้นพิจารณาให้รอบคอบว่า สภาการตลาดจะทำหน้าที่สมดังเจตนาได้หรือไม่ และกำไรจากสภาการตลาดจะได้ช่วยชาวนามากน้อยเพียงไร)

๔. สาขาเกษตรกรรมในประเทศด้อยพัฒนายังไม่เป็นสาขานำ เพราะประสิทธิภาพของคนงานในสาขาเกษตรตกต่ำ เนื่องจากนายจ้างกดราคาค่าจ้างต่ำ และนอกจากนี้คนในประเทศด้อยพัฒนายังเชื่อกันอีกว่า การพึ่งสินค้าออกเพียงอย่างเดียวทำให้เศรษฐกิจและการเจริญเติบโตของประเทศขาดเสถียรภาพ จึงทำให้ประเทศด้อยพัฒนาแบ่งรายได้จากการส่งสินค้าออกนำมาพัฒนาอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้สาขาการเกษตรในประเทศด้อยพัฒนาจึงขาดทุน และไม่มีการปรับปรุงทางเทคนิค

นอกจากนี้ ท่านมยีนยังได้วิจารณ์ความคิดที่อยู่เบื้องหลังนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจหลังสงครามไว้เป็นอย่างดีอีกด้วย เช่น ท่านได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของหลักอัตราส่วนทุนต่อผลผลิตรวมคงที่ อันมีรากฐานมาจากทฤษฎีของริคาร์โด จุดอ่อนของทฤษฎีอัตราการเจริญเติบโตแบบสมดุลที่ขึ้นอยู่กับรายได้ ผู้เขียนยังได้วิจารณ์ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศแบบเก่าและแบบใหม่ นโยบายคุ้มกันอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อทดแทนสินค้าเข้า ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาบางประเทศมีอัตราการคุ้มกันที่สูงเกินไป (เช่นประเทศไทย) และโครงการการลงทุนบางโครงการใหญ่เกินกว่าจะนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ จึงทำให้เกิดเงินเฟ้อ และดุลการชำระเงินขาดดุล (เช่นถ้าประเทศเราอนุญาตให้สร้างโรงงานปิโตรเคมิคัลขึ้นก็จะประสบปัญหาดังที่มยีนว่า)

ในเรื่องนโยบายการพัฒนาท่านให้ข้อโต้แย้งที่มีประโยชน์มากในหลายเรื่องเช่น ในเรื่องกลไกตลาดจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้การพัฒนาได้ผลหรือไม่ ก็สุดแล้วแต่ประเภทของการด้อยพัฒนาและขั้นของการพัฒนา การที่รัฐเข้ามายุ่งกับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงจะทำได้สำเร็จต้องไม่ลืมว่า รัฐบาลต้องมีผู้ประกอบการในสาขาของรัฐบาลเช่นเดียวกัน ซึ่งเรื่องนี้ประเทศด้อยพัฒนาส่วนมากที่ตัดเอกชนออกจากการดำเนินการทางเศรษฐกิจไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เพราะข้าราชการไม่มีความสามารถ และยังมีการทุจริต

อีกด้วย ในเรื่องสุดท้ายการช่วยเหลือต่างประเทศมิได้เป็นไปตามหลักความเสมอภาคของการช่วยเหลือ หลักมนุษยธรรม และหลักความสามารถในการรับความช่วยเหลือ

หนังสือแปลเล่มนี้ใช้ภาษาที่อ่านง่าย ถึงแม้โดยส่วนรวมจะพบที่ผิดบ้างก็เพียงเล็กน้อยจึงสมควรที่ผู้ใฝ่ความรู้ทั่วไปจะซื้อมาอ่าน

วนิดา ชัยมงคล

คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

กรรมกรในระบบนายทุน

สุภชัย มนัสไพบูลย์

สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ๒๕๑๗

๑๔๓ หน้า ๑๔ บาท

หนังสือเรื่อง *"กรรมกรในระบบนายทุน"* ของสุภชัย มนัสไพบูลย์เล่มนี้ เป็นหนังสือที่สามารถจะให้ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของการกดขี่ขูดรีดระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญที่จะชี้ให้เราเห็นว่า การกดขี่ขูดรีด การเอารัดเอาเปรียบ และการทำคนให้เป็นทาสในสังคมคนกินคนนั้น มีส่วนทำให้ชนชั้นกรรมาชีพทั้งที่เป็นกรรมกรและชาวนา ต้องมีสถานภาพที่ต่ำต้อยเยี่ยงประชาชนชั้นสองในทางสังคม และสถานภาพที่ต่ำต้อยเยี่ยงสัตว์เดรัจฉานในทางเศรษฐกิจ ผู้เขียนได้ให้ความรู้ในเชิงวิเคราะห์ให้เห็นว่า วิวัฒนาการของสถานภาพและการขูดรีดต่อแรงงานไทยนั้นก็มีการดำเนินมาเป็นขั้นตอน คล้าย ๆ กับในประเทศอื่น ๆ ที่ได้เคยเป็นมาแล้วและกำลังเป็นอยู่ในทั่วทุกมุมโลก แม้ว่าในบทแรก ๆ อาจจะมีการสับสนเกี่ยวกับลำดับความต่อเนื่องของเนื้อหา โดยที่บางครั้งกำลังอธิบายวิวัฒนาการกระบวนการแรงงานของโลกแต่กลับอ้างถึงวิวัฒนาการของแรงงานไทยโดยมิได้บอกเล่าเก้าสิบ ทำให้ผู้อ่านสับสนอยู่บ้าง แต่ก็มิได้ทำให้สาระของหนังสือเสื่อมเสียแต่ประการใด

เนื้อหาตลอดเล่มของหนังสือนี้ ผู้เขียนได้โจมตีความตะกละตะกลามของนายทุนที่ขาดความสำนึกแห่งมนุษยธรรมอยู่ตลอดเวลา และพยายามจะเตือนอยู่ตลอดเวลาว่า ความระทมทุกข์ที่เกิดจากการถูกบีบคั้นของกรรมกรจะพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ หากถึงจุดระเบิดเมื่อใด ระบบนายทุน (ทุนนิยม) ก็จะถูกทำลายให้พังพินาศโดยกระแสธารแห่งการปฏิวัติโดยชนชั้นกรรมาชีพเมื่อนั้น ทั้งนี้เพื่อเตือนให้นายทุนได้ตระหนักอยู่เสมอว่า ตนจะอยู่รอดหรือไม่นั้น จะขูดรีดอยู่นานเท่าไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความประพฤติของนายทุนเอง ถ้ายังคงตะกละตะกลามในการสวาปามผลผลิตจากหยาดเหงื่อของคนอื่น โดยมิเคยคำนึงถึงบุญคุณของผู้ใช้แรงงานเหล่านั้นเลย แม้จะสวาปามได้อร่อยปากในปัจจุบัน แต่ปากมันจะฝ่อในอนาคต อย่างไรก็ดี ผู้วิจารณ์มีความรู้สึกว่า การที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนั้น ก็เพื่อต้องการจะขู่และเตือนพวกนายทุนทั้งหลายไว้เท่านั้น มิมีอะไรแอบแฝงนอกเหนือไปจากนั้น

ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า บัญหาการกดขี่ขูดรีดระหว่างคนกับคนในประเทศไทยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการกระทำของนายทุนต่อกรรมกรในวงการอุตสาหกรรมนั้น ได้ทวีความรุนแรงขึ้นมากหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยึดอำนาจในปี ๒๕๐๐ โดยได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๙ เมื่อ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ เพื่อยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงานพุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นเหตุให้สหพันธ์กรรมกรทั้งหลายถูกถอนทะเบียนไปโดยปริยาย หลังจากนั้น การรวมตัวของกรรมกรเป็นสหพันธ์เพื่อต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรมจากนายทุน ก็ไม่ได้รับอนุญาตอีกเลย เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ มาจนถึงวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๕ ซึ่งรัฐบาลคณะปฏิวัติของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๐๒ และประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการคุ้มครองแรงงานและแรงงานสัมพันธ์ ให้สิทธิแก่ลูกจ้าง ในการจัดตั้งสมาคมลูกจ้างขึ้นมาได้

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์ใคร่ขอตั้งข้อสังเกตก็คือ ตลอดเวลา ๑๕ ปี แห่งการไม่มีกฎหมายให้จัดตั้งสมาคมลูกจ้างนั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ (และรัฐบาลถัดต่อ ๆ มา) ได้ดำเนินแผนส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศพอดี โดยการปรับปรุงยกกำแพงภาษีขาเข้าแก่สินค้าบางประเภทที่รัฐบาลให้การส่งเสริมเพื่อปกป้องมิให้อุตสาหกรรมที่ส่งเสริมมีคู่แข่ง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการเบิกไฟเขียวให้อุตสาหกรรม ที่ได้รับการส่งเสริมเหล่านั้น ทำการผูกขาดตลาดภายในประเทศได้นั่นเอง นอกจากนั้นรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรมพ.ศ. ๒๕๐๓ (และเป็นการยังยกเลิก พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งออกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกฯ ไปโดยอัตโนมัติ) ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีการยกเว้นภาษีขาเข้าแก่การนำเข้าของสินค้าประเภททุนทั้งหมด ยกเว้นและลดหย่อนภาษีอากรขาเข้าแก่การนำเข้าของสินค้าประเภทวัตถุดิบ ยกเว้นและลดหย่อนภาษีการค้าเป็นต้น (ภายในระยะเวลา ๕ ปีแรกที่กำหนด) การได้รับการยกเว้นและลดหย่อนบวกกับอภิสิทธิ์อื่น ๆ อีกมากมายที่ได้รับตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ทำให้นายทุนต่างชาติหลั่งไหลกันเข้ามาลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศไทยดุจดังห่าฝนและดอกเห็ด ดังจะเห็นได้ว่า ในระหว่างปี ๒๕๐๓—๒๕๐๕ นั้น ชาวต่างชาติมาลงทุนทั้งหมด ๒๔๘ ล้านบาท ซึ่งเท่ากับ ๒๕% ของการลงทุนอุตสาหกรรมภายในประเทศทั้งหมด แต่ในช่วงระหว่างปี ๒๕๐๖—๒๕๐๘ นั้น ชาวต่างชาติมาลงทุนทั้งหมด ๕๐๐ ล้านบาท ซึ่งเท่ากับ ๔๐% ของการลงทุนอุตสาหกรรมทั้งหมดภายในประเทศ การที่การลงทุนของชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้นสูงในช่วงหลังนี้ อาจจะเป็นเพราะมีการปรับปรุง พ.ร.บ.ปี ๒๕๐๓ ในปลายปี ๒๕๐๕ และมีการปรับปรุงเพิ่มการเก็บภาษีสินค้าเข้าแก่สินค้าอุตสาหกรรมบางประเภทในปี๒๕๐๖ ซึ่งทำให้ผู้มาลงทุนในประเทศไทยสามารถได้รับการคุ้มครองมากขึ้น มีอำนาจการผูกขาดมากขึ้นและมีกำไรสูงขึ้น

จากข้อน่าสังเกตข้างต้นนี้ เราจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาตั้งแต่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ ถึง ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นช่วงที่สุภชัย มนัสไพบูลย์ เรียกว่า "จุดบอดในประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย" นั้น บังเอิญตรงกับ "จุดเบ่งบานในประวัติการขูดรีดของนายทุนนายหน้าซึ่งกระทำร่วมกันกับนายทุนต่างชาติ" พอดิบพอดี ในช่วงนี้เป็นช่วงที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติเข้ามากดขี่ขูดรีดคนในชาติมากที่สุด กล่าวคือ กดขี่คนในชาติด้วยการกดอัตราค่าจ้างให้ต่ำที่สุด และใช้งานให้หนักที่สุด และขูดรีดคนในชาติด้วยการพยายามขายสินค้าให้ได้ในราคาแพงที่สุด เพราะคนมีอำนาจการผูกขาดในการขายอยู่ในมือ จึงสามารถจะขูดรีดเอากำไรได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และนี่คือเหตุผลที่ไม่น่าแปลกใจอะไรเลย ที่การลงทุนของชาวต่างชาติจึงมีมากมายก่ายกองในช่วงต่อ ๆ มา และช่วงนี้อีกเหมือนกัน ที่อุตสาหกรรมในครัวเรือนตามชนบทถูกทำลายโดยสิ้นเชิง โดยการกระทำของนายทุนต่างชาติ (ซึ่งได้รับการชักชวนส่งเสริมจากรัฐบาลไทย) การปั่นด้ายและทอผ้าในครัวเรือน แทบจะหาดูไม่ได้อีกเลยในปัจจุบัน อุตสาหกรรมในครัวเรือนเหล่านี้ถูกทำลายโดยทันที หลังจากมีโรงงานทอผ้าใหญ่ ๆ ทั้งของญี่ปุ่นและไต้หวัน ได้เข้ามาเบิกทำการในระหว่างปี ๒๕๐๓—๒๕๐๕ เช่น โรงงานทอผ้าเพชรเกษม (ไต้หวัน) บริษัทไทยโทเรเท็กซ์ไทล์มิลล์ จำกัด (ญี่ปุ่น) บริษัท บีโอนีแบลงเก็ทอินดัสเตรียล จำกัด (ญี่ปุ่น) บริษัท อุตสาหกรรมทอผ้าไทย จำกัด (ญี่ปุ่น) บริษัทลักกี้เทกซ์ จำกัด (ญี่ปุ่น) ฯลฯ ความข้อนี้นับเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้อัตราการว่างงานในชนบทเพิ่มสูงขึ้น และรายได้ของเขากลับต่ำลงมาตลอดในช่วงระยะเวลา ๑๕ ปีแห่งยุคมืดดังกล่าวแล้ว

การช่วยกันทำลายอุตสาหกรรมในท้องถิ่นและส่งเสริมให้นายทุนต่างชาติ เข้ามาทำการผูกขาด

อุตสาหกรรมภายในประเทศนั้น นอกจากก่อให้เกิดจักรพรรดินิยมภายในประเทศ ชนิดที่ชาวชนบทต้องทำงานหนักเพื่อส่งเสริมความร่ำรวยของคนในกรุงเทพฯแล้ว ยังเป็นการเร่งเร้าให้ลักษณะการเป็นทุนนิยมของประเทศก้าวเข้าไปสู่ขั้นตอนแห่งการตกเป็นเมืองขึ้นของจักรพรรดินิยมทางเศรษฐกิจต่างชาติรวดเร็วขึ้น เป็นการเร่งเร้าให้เกิดความเกลียดชังระหว่างชาติรวดเร็วขึ้น เป็นการเร่งเร้าให้กรรมกรและชาวนามีความเกลียดชังนายทุนต่างชาติรวดเร็วขึ้นอีกด้วย

แน่นอนการโจมตีจักรพรรดินิยมต่างชาตินั้นเป็นเป้าหมาย หรือยุทธศาสตร์อันหนึ่งของความคิดสังคมนิยม การเกลียดชังของชนชั้นกรรมมาชีพ (โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความสำนึกทางการเมืองแล้ว) ที่มีต่อนายทุนต่างชาติและนายทุนนายหน้า ได้พอกพูนและอัดกันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงระยะเวลา ๑๕ ปีนั้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ผู้นำกรรมกรบางพวกที่ต้องการแก้ปัญหาการขูดรีด จากสมุฏฐานของปัญหาจำต้องมีความคิดเป็นสังคมนิยมไปโดยปริยาย เพราะสังคมนิยมเท่านั้นที่สามารถจะให้เป้าหมายและวิธีการในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของชนชั้นกรรมาชีพอันจะนำไปสู่ความเสมอภาคในบั้นปลายได้ สังคมนิยมเท่านั้นที่สามารถจะตีแผ่เหตุผลอันละเอียดอ่อน ชี้ชักให้เห็นถึงสมุฏฐานแห่งความทุกข์ยากของชนชั้นกรรมาชีพ ที่ถูกกดขี่เบียดเบียนจากนายทุนนายหน้าและนายทุนต่างชาติ สังคมนิยมเท่านั้นที่สามารถจะสร้างความสำนึกและหล่อหลอมจิตใจของชนชั้นกรรมาชีพเข้าด้วยกันได้ สังคมนิยมเท่านั้นที่จะทำให้ทั้งผู้นำและผู้ตามของกรรมกร มีความรู้สึกเด็ดเดี่ยวในการต่อสู้อย่างมีเป้าหมายไม่เปะปะ ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่าการสไตรค์ในบางครั้งของกรรมกรจึงมีการพุดโจมตีจักรพรรดินิยม โจมตีนายทุนนายหน้าและโจมตีระบบทุนนิยมทั้งหมด ผู้วิจารณ์ไม่คิดว่า การพูดอภิปรายในเรื่องยุทธศาสตร์สังคมนิยมดังกล่าวเหล่านั้นของผู้นำกรรมกร เป็นการชักนำให้ กรรมกรลุกขึ้นปฏิวัติเพราะผู้นำกรรมกรทั้งหลายก็เข้าใจดีเหมือนกันว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลยในปัจจุบัน แต่การพูดเช่นนั้นจะมีประโยชน์ในการปลุกสำนึกทางการเมืองของพวกกรรมกรด้วยกัน ให้ทราบถึงสมุฏฐานของความทุกข์ยากและให้เกิดความเข้มข้นทรหดในการต่อสู้เพื่อความเป็นชาติเท่านั้น อย่างไรก็ดี เราก็ควรจะยอมรับกันได้แล้วว่า กรรมกรกระทำสิ่งเหล่านั้นหรือพูดโจมตีในสิ่งเหล่านั้นมาจากความรู้สึกและความสำนึกอย่างแท้จริงของพวกเขาทั้งสิ้น เขาเชื่อของเขาอย่างนั้น เขาจึงพูดไปอย่างนั้น โดยไม่จำเป็นที่เราจะต้องไปคิดว่า มีใครสอนให้เขาพูดอยู่เบื้องหลัง สุภชัย มนัสไพบูลย์ จึงมีความเห็นที่ค่อนข้างจะอันตรายต่อตัวเอง เพราะอาจจะทำให้กรรมกรคิดว่า ผู้เขียนกำลังดูถูกพวกเขาก็ได้ (ซึ่งผู้วิจารณ์เองนั้นไม่คิดว่าผู้เขียนจะมีเจตนาเช่นนั้น) ทั้งนี้ก็โดยที่ผู้เขียนได้กล่าวว่า

"ในการต่อสู้หรือการรวมพลังของกรรมกรนั้น เป็นเรื่องธรรมดา...จำต้องอาศัยความรู้และความช่วยเหลือจากบัญญาชนกลุ่มความคิดก้าวหน้า (revolutionary intellectuals)....ความคิดเห็นของบัญญาชนนี้จะต้องเป็นในลักษณะการให้คำปรึกษาเท่านั้น มิควรให้เข้าไปครอบงำหรือชักนำกรรมกรไปในทางใดทางหนึ่ง...ทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในวงการของกรรมกรได้" (หน้า ๑๑๘) ทั้งนี้เพราะผู้เขียนเชื่อว่า "...(ผู้นำกรรมกร) ที่นิยมหลักการของมาร์กซ์ในวงกรรมกรไทยมีอยู่น้อย....ผู้นำกรรมกรจำนวนมากในประเทศไทยเชื่อว่า การต่อสู้ของกรรมกรไทยนั้น ควรจะใช้มาตรการทางเศรษฐกิจ คือการเจรจาต่อรอง....พื้นฐานความคิดของกรรมกรซึ่งถูกหล่อหลอมด้วยวรรณกรรมและระบบการศึกษาอันล้าหลังของประเทศไทย...ย่อมจะออกมาในรูปแบบของการให้สหพันธ์กรรมกรต่อสู้อยู่ในการครอบของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม นั่นคือ ทำให้ไม่เกิดอุดมการในการโค่นล้มระบบทุนนิยมแต่อย่างใด..." (หน้า ๑๑๘) ผู้เขียนมีความเห็นคล้อยตามความคิดของพวกเฟเบียน

(Fabian Society) ที่ไม่นิยมการปฏิวัติรุนแรง แม้จะเห็นว่า ทางรอดของสังคม จะต้องขึ้นอยู่กับการใช้นโยบายในแบบสังคมนิยมก็ตาม แต่ควรจะค่อยเป็นค่อยไปแบบอภิวัฒน์ มิใช่แบบปฏิวัติ ซึ่งผู้วิจารณ์ไม่คัดค้านผู้เขียนในข้อนี้ แต่การที่เราต้องการจะเปลี่ยนโครงร่างของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ให้เป็นสังคมนิยมในอนาคตนั้น ประชาชนส่วนใหญ่จะต้องรับทราบและเห็นด้วย โครงสร้างอันใหม่ของสังคมจึงจะอยู่ได้ด้วยความมั่นคงถาวร ประชาชนจะรับทราบและเห็นด้วย ก็ต่อเมื่อเขาเกิดความสำนึกทางสังคมนิยมโดยทั่วหน้ากัน เขาจะเกิดความสำนึกทางสังคมนิยมขึ้นมาได้ ก็จะต้องมีการให้การศึกษาและช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ให้แตกฉาน ถ้าเราเห็นด้วยว่าประเทศควรเป็นสังคมนิยมในอนาคต การเริ่มต้นปลุกความสำนึกทางสังคมนิยมในระหว่างประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นกรรมกรหรือไม่ก็ตาม) จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและจะต้องเริ่มกระทำกันให้เป็นล่ำเป็นสันเสียตั้งแต่ในบัดจุบัน ยิ่งเราทราบว่า วรรณกรรมและระบบการศึกษาอันล้าหลังของเมืองไทยทำให้กรรมกรผ่ายนายทุน ไม่กล้าจะก้นรนออกไปจากกรอบของเศรษฐกิจระบบทุนนิยมด้วยแล้ว การศึกษาปลุกความสำนึก ให้เขาสามารถทำลายความผ่อนอันนั้นของเขาเสียให้ได้ จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น บัญหาที่สำคัญที่สุดของนักบวชศาสนาคริสเตียนที่เดินทางไปเผยแพร่ศาสนาของตนให้แก่ชาวบ่าชาวดงที่ด้อยพัฒนา ก็คือ ทำอย่างไรที่ .ขาสามารถจะทำให้คนพวกนั้นเลิกกลัวภูติผีปีศาจและ .จ้าแม่เจ้าพ่อต่าง ๆ เสียก่อน การสอนศาสนาคริสเตียนของเขาจึงจะได้ผล

หนังสือของ สุภชัย มนัสไพบูลย์ เกือบจะเป็นหนังสือที่อ่านแล้วรื่นเริง ได้ความรู้ความคิดแทบไม่มีที่ติ ถ้าหากผู้เขียนสามารถจะตัดบทที่ ๖ ซึ่งว่าด้วย "ใครเป็นใครในสังคมกรรมกรไทยบัจจุบัน" โยนโครมลงถังขยะทิ้งเสียได้ เพราะบทนี้เป็นบทที่ผู้เขียนต้องการยกย่องลูกศิษย์บางคนให้โด่งดัง โดยการประกาศฉภาพและผลงานของแต่ละคน และซ้ายังทำนายด้วยว่าใครจะดังหรือไม่ดังในอนาคต ในขณะเดียวกันผู้เขียนก็ด่ากระทบกระแทกลูกศิษย์บางคนที่โด่งดังอยู่แล้ว ไม่ให้โด่งดังอีกต่อไป ผู้วิจารณ์ไม่อยากคิดว่าผู้เขียนโกรธลูกศิษย์ดัง ๆ บางคนที่ผู้เขียนตักเตือนแล้วไม่ปฏิบัติตาม เพราะผู้เขียนก็ได้สั่นวาจาแล้วว่า "... ความคิดเห็นของบัญญาชนนี้จะต้องเป็นไปในลักษณะการให้คำปรึกษาเท่านั้น *มิควรเข้าไปครอบงำหรือชักนำกรรมกรไปในทางใดทางหนึ่ง...*" ผู้วิจารณ์เองก็ไม่อยากคิดว่า สุภชัย มนัสไพบูลย์ รักลูกศิษย์ไม่เท่ากัน เพราะโดยวิสัยของครูบาอาจารย์ที่ดีแล้ว ไม่ควรทำเช่นนั้น ผู้วิจารณ์จึงคิดว่า อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนมีความเป็นห่วงว่า ความดังไม่เท่ากันของลูกศิษย์ของท่าน จะทำให้เกิดความอิจฉาริษยาระหว่างกัน อันจะเป็นบ่อเกิดของความแตกแยกความสามัคคี และนำไปสู่ความอ่อนแอของกระบวนการต่อสู้ของกรรมกรทั้งกระบวนการก็ได้ ทั้งนี้เพราะผู้เขียนกล่าวว่า "... สหพันธ์แรงงานแห่งชาติที่ตั้งขึ้น ควรจะมีโครงสร้างและหลักการณ์ที่แน่นอน เปิดโอกาสให้ความคิดของคนงานได้รับการแสดงออกอย่างกว้างขวาง มิให้กรรมการบริหารมีอำนาจเด็ดขาดจนเกินไป และจะต้องไม่หลวมตัวเป็นเครื่องมือทางการเมืองของผู้ผ็กใฝ่ในลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่งลัทธิใด การที่ผู้นำกรรมกรบางคนใช้มาตรการรุนแรงในการเรียกร้องแก้ไขสภาพการจ้าง ทั้ง ๆ ที่มาตรการตามกฎหมาย เพื่อการเรียกร้องที่สมเหตุสมผล ยังพอทำให้นั้น แสดงชัดว่า ผู้นำบางคนต้องการเล่นเพื่อก้าวไปสู่การเป็นผู้นำระดับชาติโดยทางลัด *ไม่คำนึงถึงผลเสียต่อขบวนการของกรรมกรในระยะยาว...*" (หน้า ๑๓๒)

เท่าที่ผู้วิจารณ์เคยเห็นในช่วงระยะเวลาหลังเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ กรรมกรและผู้นำก็พยายามเจรจาด้วยสันติวิธีเกือบทุกครั้ง (อาจจะยกเว้นบางครั้งซึ่งเป็นการสไตรค์ของกรรมกรต่างจังหวัดที่ยังไม่เข้าใจ ก.ม. แรงงาน และขั้นตอนของการต่อสู้ตาม ก.ม.) จนกระทั่งเขาเห็นว่าไม่มีทางจะตกลงกันได้กับนายทุน หรือนายทุนไม่ยอมเจรจาด้วยอีกแล้ว การ

สไตร์ค์ที่ผู้เขียนถือว่าเป็นมาตรการที่รุนแรงจึงเกิดขึ้น และในระหว่างผู้นำกรรมกรนั้น ก็มีอยู่เพียงไม่กี่คนที่มีบุคลิกภาพและความสามารถพิเศษในการควบคุมคนได้ หรือพูดอีกแง่หนึ่งก็คือ มีผู้นำเพียงไม่กี่คนที่กรรมกรส่วนใหญ่มีความศรัทธาในความจริงใจ และเชื่อมั่นในชัยชนะ ถ้าหากให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้นำในการสไตร์ค์ เราจึงเห็นหน้าพวกเขาซ้ำ ๆ ซาก ๆ และการสไตร์ค์ทุกครั้ง ก็ทำให้เกิดผู้นำกรรมกรขึ้นมาอีกหลายคน ในระยะแรก ๆ ของการสร้างผู้นำ เราอาจจะเห็นหน้าผู้นำซ้ำ ๆ ซาก ๆ กัน *แต่ในระยะยาว* หน้าของเขาจะค่อย ๆ หายไป และหน้าใหม่ ๆ จะขึ้นมาสู้แทนคุจดังดอกเห็ด เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะกล่าวว่าการทำการสไตร์ค์ของผู้นำกรรมกรเหล่านั้น ต้องการทำไปเพื่ออยากเด่นอยากดัง โดยมิคำนึงถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับขบวนการกรรมกรในระยะยาวได้ไฉน ถ้าเราจะมานั่งตั้งข้อสงสัยว่า ผู้นำกรรมกร หรือผู้นำชาวนา หรือผู้นำนิสิตนักศึกษา หรือผู้นำนักเรียน หรือผู้นำอะไรก็ได้ ที่ได้ต่อสู้อย่างออกหน้าออกตาเพื่อชาติ เพื่อประชาชน และเพื่อความยุติธรรมในแผ่นดิน เป็นผู้ที่ทำไปเพื่ออยากเด่นอยากดังแล้ว ผู้วิจารณ์ก็เห็นว่าไม่ควรจะกระทำอย่างยิ่ง เพราะคำกล่าวหาเช่นนี้รังแต่ที่จะทำให้คนดีมีผีมือและมีความกล้าหาญเหล่านี้ ต้องสิ้นเสและหมดกำลังใจ อันจะก่อให้เกิดผลเสียต่อขบวนการสร้างผู้นำใหม่ และเป็นผลเสียต่อขบวนการต่อสู้ในระยะยาวในที่สุด

ผู้เขียนกล่าวในอีกตอนหนึ่งว่า "*ผู้นำกรรมกรหลายคน* ก็เริ่มเอือมระอาต่อความดิ้นรนดันทุรังของ*ผู้นำบางคน* ที่พยายามสร้างความดังให้กับตนเอง เพราะรู้สึกว่า สังคมไทย สื่อมวลชนไทย ยึดตัวบุคคลมากกว่าหลักการ เลยส่งผลให้ผู้นำเช่นนั้นหลงระเริงไปในทางที่ผิด เวลาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ผู้นำกรรมกรคนใดเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อมวลกรรมกรอย่างแท้จริง" (หน้า ๑๓๒) คำพูดทั้งหมดนี้น่าสนใจวิเคราะห์เกือบทุกตอน ประการแรก อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนใกล้ชิดกับ*ผู้นำกรรมกรหลายคน* จึงทราบว่าผู้นำกรรมกรหลายคนนั้นเริ่มเอือมระอาต่อ *ผู้นำกรรมกรบางคน* เพราะเห็นว่าผู้นำกรรมกรบางคนนั้นกระทำไปเพราะอยากดังเท่านั้น เป็นที่น่าเสียดายที่ผู้เขียนไม่พยายามไปใกล้ชิดกับ*ผู้นำกรรมกรบางคน*บ้าง ซึ่งทำให้ไม่สามารถจะทราบความคิดความรู้สึกของกรรมกรบางคนเหล่านั้นได้ ถ้าผู้วิจารณ์เป็นผู้นำกรรมกรบางคนเหล่านั้น ซึ่งได้ต่อสู้เพื่อกรรมกรอย่างโชกโชนในทุกครั้งที่มีความอยุติธรรมเกิดขึ้น แต่กลับถูกเพื่อน*ผู้นำกรรมกรหลายคน*ไปนินทาลับหลังว่าอยากดังเช่นนี้ ผู้วิจารณ์จะต้องมีความรู้สึกเสียใจ และพาลคิดไปว่า ผู้นำกรรมกรหลายคนเหล่านั้น นอกจากดีแต่จะเห่าใบตองแห้งแล้ว ยังส่อให้เห็นความเป็นผู้นำที่ขี้ขลาดตาขาว มือยังไม่พายแล้วเอาเท้าราน้ำ ซ้ำบางครั้งยังทำตัวเป็นนักฉวยโอกาสชุบมือเปิบ เนื่องจากไม่กล้าเปิดฉากการต่อสู้ร่วมกับคนอื่น ๆ ในระยะเริ่มแรก แต่จะกระโจนเข้ามาต่อสู้เมื่อเห็นว่าชัยชนะอยู่เพียงแค่มือเอื้อมแล้วเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การจะมาตั้งบ๊อมประนามกันและกันว่า คนนั้นอยากดัง คนนี้ขี้ขลาดตาขาวนั้น มิใช่หนทางแห่งการแก้ปัญหา รังแต่จะทำให้ขบวนการต่อสู้ทั้งหมดท้องอ่อนแอลงไปเท่านั้น ทางออกที่ดีที่สุดก็คือ ควรจะแนะนำให้ผู้นำทั้งหลายจงปรองดองเข้าหากัน ให้พยายามขจัดอัตตาการถือเขาถือเราออกให้สิ้น อย่าพยายามหลงตัวเองกัน โดยพยายามไตร่ตรองด้วยความเป็นจริงและยอมรับความจริงกันเสียบ้าง เราอาจจะต้องยอมรับว่า คนอื่นเขาเก่งกว่าเราในบางเรื่อง และเราก็อาจจะเก่งกว่าเขาในบางเรื่อง แล้วก็แบ่งงานกันทำภายในขบวนการต่อสู้ให้ถูกต้องเหมาะสมและรัดกุม ใครมีความสามารถควบคุมมหาชนได้และเป็นที่เคารพนับถือของกรรมกรโดยทั่วไปจริง ๆ ก็น่าจะช่วยกันส่งเสริมให้เขามีกำลังวังชามากขึ้น จะทำให้การสร้างผู้นำใหม่มีมากขึ้นและรวดเร็วขึ้น การพยายามที่จะกีดกันให้คนเก่า ๆ ยังคงรักษาสถาน

ภาพความเป็นผู้นำอยู่เหมือนเดิมนั้น มิมีผลดีต่อขบวนการต่อสู้ ทั้งในทางลึกและทางกว้างในระยะยาวแต่อย่างใด ส่วนคนอื่นที่มีความสามารถในทางอื่น ก็ช่วยกันศึกษาหาข้อมูลและช่วยกันเป็นกองทัพหลัง คอยสนับสนุนให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ผู้ที่มีความสามารถเป็นผู้นำของฝูงบินในการต่อสู้ ก็ไม่ควรจะบินเดี่ยวจนเกินไป ก่อนจะทำอะไรลงไป ก็น่าจะปรึกษาหารือกับผู้นำคนอื่นๆบ้าง เพื่อทุกฝ่ายจะได้*รู้ทิศทางของการต่อสู้* และจะได้เตรียมตัวเตรียมใจเข้าร่วมการต่อสู้เมื่อถึงเวลาจำเป็น (คำว่าทิศทางการต่อสู้นั้น การให้การศึกษาเป็นเรื่องจำเป็นที่สุด)

ส่วนการจะมาคิดว่า สื่อมวลชนไทยนั้นยึดตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ถ้ามองในแง่หนังสือพิมพ์แล้วอาจจะถูกต้องสำหรับหนังสือพิมพ์บางฉบับ แต่การจะพิจารณาคุณภาพของหนังสือพิมพ์นั้น เราจะต้องแยกพิจารณาเป็น ๒ ตอน คือ ตอนเสนอข่าวกับตอนวิจารณ์ข่าว หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องทำหน้าที่ทั้ง ๒ ประการนี้ทั้งสิ้น การวิจารณ์ข่าวของหนังสือพิมพ์ชั้นดีซึ่งมีอยู่ไม่กี่ฉบับในประเทศไทยนั้นก็จะวิจารณ์ในแง่ของหลักการทั้งสิ้น ไม่มีใครที่จะมานั่งวิจารณ์ประวัติและนิสัยส่วนตัวของบุคคลที่อยู่ในข่าว ส่วนการลงข่าวหน้าแรกนั้น เป็นการเสนอปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่สายตาประชาชน ผู้ใดเป็นผู้นำของการต่อสู้แต่ละครั้งก็ย่อมจะมีข่าวและมีภาพลงหน้าแรกบ่อย ๆเป็นธรรมดา การเอาชื่อบุคคลที่ดีแต่จะนั่งนิ่ง ทำต่างแม่คนอื่นมาลงเป็นข่าวหน้าแรกนั้นเป็นสิ่งที่มิใช่วิสัยของหนังสือพิมพ์ที่ดีทั่ว ๆ ไปควรจะกระทำ และในประเด็นสุดท้ายที่ว่า เวลาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าผู้นำกรรมกรคนใดเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อมวลกรรมกรอย่างแท้จริงนั้น ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนทุกประการ ระยะทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน แต่ผลงานของการต่อสู้และความเข้มแข็งใจเด็ดในอดีต ก็เป็นเครื่องพิสูจน์บั่จจุบันและผลงานในบั่จจุบัน ก็จะชี้แนวทางให้เราเห็นว่าเขาน่าจะเป็นเช่นไรในอนาคต การจะรู้จักคนให้ได้ดีจึงต้องดูทั้งอดีต บั่จจุบัน และต้องรอดูอนาคตด้วย เป็นของแน่นอนที่สุด

เท่าที่วิจารณ์หนังสือเล่มนี้มาทั้งหมดนั้น ผู้วิจารณ์มุ่งโต้แย้งในรายละเอียดปลีกย่อยเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้พยายามโต้แย้งในเรื่องของหลักการ ทั้งนี้เพราะหลักการของหนังสือ แทบจะไม่มีอะไรนอกจากความต้องการให้กรรมกรอยู่กันอย่างสงบเรียบร้อย ใช้วิธีต่อรองแบบคลานเข้าหานายทุน มากกว่าการเจรจากันอย่างมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษยชาติที่เท่าเทียมกัน ส่วนในรายละเอียดนั้น บางทีก็มีความสำคัญพอๆกับหลักการ โดยเฉพาะในส่วนที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าจะเป็นผลเสียแก่ขบวนการต่อสู้ของกรรมกรทั้งหมด

ว่ากันตามความจริงแล้ว ผู้วิจารณ์เองเป็นเพื่อนสนิทของผู้เขียน และอาจจะทราบดีว่า ผู้เขียนเป็นคนเช่นไร ผู้วิจารณ์กล้าจะรับประกันได้ว่า ผู้เขียนเป็นคนที่หวังดีต่อขบวนการต่อสู้ของกรรมกรไทยมากที่สุดคนหนึ่ง มีจุดยืนร่วมอยู่ข้างประชาชนที่ยากไร้เสมอ ซึ่งจุดยืนนั้นย่อมจะต้องเกิดขึ้นจากการมีมนุษยธรรมประจำใจเป็นสำคัญ เพียงแต่มนุษยธรรมของผู้เขียนค่อนข้างจะเป็นมนุษยธรรมแบบระบบเสรีนิยม หาใช่มนุษยธรรมในระบบสังคมนิยมแต่อย่างใดไม่ มนุษยธรรมในระบบเสรีนิยมก็คือ การยอมรับการมีความแตกต่างระหว่างชนชั้น แต่มีความเมตตาปรานีเห็นอกเห็นใจผู้ที่อยู่ในชนชั้นต่ำเสมอ และต้องการจะช่วยให้ชนชั้นต่ำมีกินมีใช้มากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่ยังต้องการให้เขายังดำรงสถานภาพของความเป็นชนชั้นต่ำของเขาต่อไป ความแตกต่างของมนุษยธรรมในจิตใจมนุษย์จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้จุดยืนของมนุษย์มั่นคงและถาวรไม่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ดี ในหมู่อาจารย์มหาวิทยาลัยด้วยกันนั้น การจะเสาะแสวงหาอาจารย์ที่มีมนุษยธรรมแม้จะเป็นมนุษยธรรม

ทางขวาสุด ก็เป็นเรื่องที่แม้ว่าไม่ถึงกับอัตคัดเสียทีเดียว แต่การจะเดินหาอาจารย์ที่มีมนุษยธรรมแบบซ้ายสุดนั้น มันเป็นเรื่องที่ยากเย็นเข็ญใจคุจดังเดินหาขี้ควายบนถนนราชดำเนินไม่มีผิด บุคคลใดก็ตามที่มีมนุษยธรรมอยู่บ้างนั้น นักปฏิวัติทั้งหลาย (ไม่เกี่ยวกับผู้วิจารณ์) ถือว่าทำงานร่วมกันได้ เพราะไม่ใช่ศัตรูในการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นมิตรของขบวนการได้

อย่างไรก็ดี หนังสือเรื่อง "*กรรมกรในระบบนายทุน*" ของ สุภชัย มนัสไพบูลย์ เล่มนี้ จัดได้ว่าเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเชิงของการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ของวิวัฒนาการของแรงงานทั้งของโลกและของไทย แม้จะมีความคิดเห็นส่วนตัวบางประการที่ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยก็ตาม

ไตรรงค์ สุวรรณคีรี
คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

วารสารธรรมศาสตร์

ฉบับหน้า

อ่าน

การวัดระดับความยากจนในประเทศไทย — จินตนา เชิญศิริ และเมธี ครองแก้ว

การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำทั่วประเทศและผลทางเศรษฐกิจ — ไตรรงค์ สุวรรณคีรี

เงินกับการพัฒนาเศรษฐกิจ — สวงค์ เสวตวัฒนา